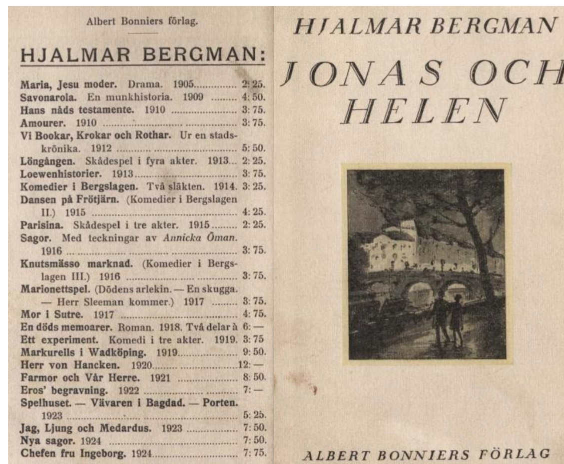

JONAS OCH HELEN.

EN STUDIE ÖVER FANTASI OCH UNGDOM

AV

HJALMAR BERGMAN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1926

Förord till den elektroniska utgåvan

Detta verk av **Hjalmar Bergman** (1883-1931) har digitaliserats av **Göteborgs Universitetsbibliotek** och anpassats för Projekt Runeberg i juli 2015 av Ralph E.

H[ALMAR BERGMAN

JONA S OCH HELEN

ALBERT BONNIERS FÖRLAGHJALMAR BERGMAN

JONAS OCH HELENJONAS OCH HELEN

EN STUDIE ÖVER FANTASI OCH UNGDOM

AV

HJALMAR BERGMAN

STOCKHOLM ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1926

Hur en människas karaktär utformas och med karaktären hennes öde, därom vet man bra litet. Troligt är dock att inbillningen spelar en stor roll. Lyckas man inbilla en elak människa att hon är god, blir hon vanligen en smula hyggligare. Inbillar man den goda att hon är elak, börjar hon kråma sig, hennes beskedliga ansikte får ett diaboliskt uttryck och hon blir snart i stånd att fundera ut ett eller annat rackartyg. Qenom att ihärdigt och samvetsgrant intrumfa i en klok människa att hon är dum, skall man lyckas förslöa hennes förstånd. Inbilla en dum människa att hon är klok bjuder som bekant inte någon svårighet. Tyvärr har kuren vanligen klen verkan.

I slutet av åttiotalet levde i Paris en spåkvinna, som åtnjöt ett utomordentligt stort anseende bland studentskor, studenter, artister och annat löst ungt folk på vänstra Seinestranden. Hon hörde till de förnämliga sierskor, som läsa karaktär och öde i handens linjer. Som en fe delade hon ut dygder och odygder, lycka och olycka. Det besynnerliga var, att upplysta och kunniga unga människor visserligen skrattade åt gummans utsagor men icke förty gåvo modiga slantar för att få höra dem. I själva verket rättade de sig efter hennes påstå-6

ende så gott de kunde — alldeles som den sjuke rättar sig efter läkarens diagnos och söker leva sig in i den sjukdom, som tilldelats honom.

En dag råkade sibyllan gå över Seine och in i ett litet skandinaviskt pensionat, vars gäster huvudsakligast voro ungdomar. Bland andra fanns där en ung man, som hette Jonas Kerrman, volontär hos en svensk-fransk bankir. Han var den yngste i laget både som människa och pensionatsgäst — i förra hänseendet tjugu år, i det senare ett par månader. Han lyssnade till sibyllans avslöjanden och spådomar, så länge de rörde kamraterna, men när hans tur kom, försökte han smita. Gumman ropade halt och kamraterna, vilkas dygder och odygder redan prisgivits åt skämt och skratt, höllo fast honom i rättvisans heliga namn. Gumman trodde, att han var blyg och det gladde hennes gamla hjärta. I själva verket var han högmodig, en egenskap som ofta paras med blyghet. Han ansåg att hans karaktär ej angick någon annan än honom själv. Och möjligen en till. Men gumman hade fattat tycke för honom och ville inte släppa sitt tag. Det behagar gammalt folk att gyckla med ungdomar, som behaga dem, vilket åter sällan behagar ungdomarna. Hon tog hans hand i ett fast grepp.

Kanske skulle unge Jonas ha gjort sig lös, om han icke i likhet med alla andra ungdomar bekajats av en stark nyfikenhet rörande det egna jaget. Vad är jag för sorts människa? Den unge hyser7

i regel ett ängsligt hopp att vara märklig i den ena eller andra riktningen. Den kloka självförnekelsen inför massan har ännu icke infunnit sig. Vid denna tid — början av åttiotalet — spökade i många fantasier en idealgestalt av mäktiga mått. Förutsedd redan av mäster Johan Wolfgang vandrade den genom Dostojevskis heta huvud in i Nietzsches för att snart nog visa sig trivas förträffligt även i betydligt mindre järnkontor. Övermänniskan! Icke sist och icke sämst anamammades spöket av unga Mercurii söner, som tyckte sig känna Rotschildska fläktar kring pannan. Idealgestalten utmärktes givetvis av åtskilliga lysande positiva egenskaper men kännetecknades i kanske än högre grad av en negation. Dess moral var ny såtillvida som den uteslöt allt, vad man skulle kunna kalla hjärtats moral. Medlidande, barmhärtighet, eftergivenhet och liknande var idealet helt och hållet främmande eller betraktades åtminstone som bekämpansvärda svagheter. Den, som förmådde forma sig efter ett dylikt ideal, borde i sanning kunna påräkna beskydd av åtskilliga helgon: S. Mars, S. Mercur och — varför icke? — S. Venus.

När nu Jonas på en gång villig och motvillig öppnade sin hårt knutna hand och prisgav sin själs hemligheter åt sibyllans klarsyn, skedde det verkligen i förhoppning att hon skulle upptäcka egenskaper, som anstå övermänniskan: en stålhård vilja, ett skarpt beräknande förstånd, orygglig beslut-8

samhet, frihet från varje uns av sentimentalitet samt därtill måhända ett stänk av diabolism, en kyla, en hårdhet som kunde gränsa till grymhet. En sådan karaktärsskildring skulle tilltalat honom, dels därför att den motsvarade hans egen uppfattning, dels ock därför att den bekräftade vissa sporadiska meddelanden och antydningar som han

själv gjort rörande sin person. Det fanns nämligen i den fnittrande, tanklösa skocken en ung kvinna, på vilken Jonas Kerrman önskade göra ett starkt, djupt, varaktigt, helst något skrämmande intryck. (En man som inte verkar i någon mån skrämmande är icke värd att kallas man.) En längre tid — vid pass sex veckor — hade han målmedvetet arbetat i detta syfte. Liksom föraren i en katakomb eller underbar grotta leder besökaren steg för steg, belysande med sin brinnande vaxstapel en märkvärdighet här en annan där för att till sist stanna mitt i hålan och med ljuset lyftat skänka en överblick av det hela, så hade den kloke Jonas låtit den unga kvinnan varsna än den ena än den andra märkliga egenskapen i sin karaktär utan att ännu ha givit henne en klar och samlad föreställning om dess djup, dess halt, dess upphöjdhet och ödslighet. Kanske var det sibyllan förbehållet att kasta en blixtbelysning över »det hela», över Jonas Kerr-mans personlighet.

Hon såg ut till litet av varje. Hon kunde pryda en Blåkullafest och hon kunde likna en klok och beskedlig mormor. Hon hade hästansikte, snett9

sittande smala ögon, lång näsa, hängmun, hak-vårta med lång skäggtofs. Men hon hade också ett vackert och vänligt leende och i de smala ögonspringorna glittrade munter klokhet. Säkert hörde hon till de gäckande andarna men icke bland de värsta. Sedan hon granskat Jonas' hand längre och uppmärksammare än någon annans, utbrast hon plötsligt:

Stackars gosse! Stackars, stackars, stackars gosse!

Gode gud! skreko flickorna i korus. Vad ser ni? Blir han sjuk? Dör han ung? Blir han olyckligt gift? Gör han konkurs? Blir han vansinnig?

Sibyllan låtsades icke höra dessa frågor; hon började sin karaktärsskildring och spådom, i det hon med pekfingret följde handens hemlighetsfulla linjer och kittlade den med en lång, spetsig nagel. Men vilken karaktärsskildring! Även den mest renhjärtade yngling utan ringaste läggning åt det diaboliska skulle ha rodnat av förargelse. Det var inte en man, sibyllan genomskådade, det var ett förvuxet barn, ett lindebarn i allt undantagandes skrik och blöja. Han påstods vara mild som ett lamm, from som ett får, lydig som en klosternovis, ömhjärtad som en mor, blyg som en ungmö, försiktig som en gubbe, medlidsam som ett helgon, sjukligt rädd att göra någon orätt, förälskad i det täcka könet men snarare beredd att erövras än att erövra, löjligt trofast, överdrivet ädelmodig, lätt-
10

trogen ända till dumhet med mera. Korteligen, hon pådyvlade honom i kraft av sitt mystiska ämbete en massa dygder och egenskaper som visserligen inte just tillkomma lindebarnet men som gjorde honom till en lika oskyldig, menlös och ofarlig varelse. Och ännu en gång utbrast hon: Stackars, stackars gosse! Han har verkligen bättre hjärta än huvud!

Strax grepo yrhättorna tillfället att gäckas och sjöngo unisont på en känd varietémelodi: Pauvre coeur meilleur! Pauvre tëte si bète! Pauvre gargon trop bon! Vad skall en tjuguårig man göra då han blir oskyldigt beskylld för oskuld? Han får inte visa sin rättmätiga harm. Han kan inte heller rymma fältet. Är han en upptågsmakare kan han skickligt vända skratt och löje åt annat håll. Men Jonas Kerrman var inte någon upptågsmakare. Han trodde själv att han höll god min på ett storartat sätt men hans något barnsligt och trumpet putande läppar och förläget blinkande ögon ökade de glada plågoandarnas jubel. Pauvre coeur meilleur, pauvre tete si bëte! Han räckte den förfärliga gumman ett femfrancstycke och nöjde sig i övrigt med den föga övermänskliga sysselsättningen att rodna ända upp i vitögat. Slutligen smög han en blick åt det håll, där han anade att den omtalade allvarliga unga damen var till finnandes. Kunde han hoppas att åtminstone hon höll sig utanför det vulgära gycklet? Ja och nej. Den allvarliga unga damen varken skrattade eller sjöng som tossorna omkring11

honom men hennes ansikte utstrålade en nästan överjordisk munterhet. Jonas Kerrmans rodnad steg raskt ända upp till hårfästet.

Den unga damen, Helen Bourmaister, var enligt Jonas Kerrmans medvetet krassa uttryck dotter till den solida bankirfirman Arnfeldt, Bourmaister & Co. Hon hade två bröder, Max och Edward, som också vistades i Paris för att studera bankväsende. Helens främsta uppgift var att »hålla tummen på ögat» på de båda bröderna. Att fylla

denna uppgift enligt ordens andemening var i längden nästan lika svårt och besvärligt som att göra det efter bokstaven. För egen del skulle hon lära sig sjunga, spela och måla; hon skulle bedriva språkliga, historiska och konstlitteraturhistoriska studier, hon skulle gå på föreläsningar, teatrar, konserter och museer; hon skulle rida; hon skulle två gånger i månaden avlägga noggranna rapporter över sina och brödernas räkenskaper; hon skulle så flitigt som möjligt umgås i ett tjugutal aristokratiska hus, till vilka gamle greve Arnfeldt skaffat introduktion; hon skulle varje vecka sända skriftlig rapport (minimum åtta sidor) till föräldrarna samt hålla ett halvt dussin tanter och onklar och ett helt dussin kusiner och väninnor au jour med det parisiska livet; vidare skulle hon för dessa tanters, onklars, kusiners och väninnors räkning uträtta åtskilliga kommissioner av mycket skiftande natur; till sist fick hon givetvis ej försumma att taga alla världsstadens och dess om-12

nejds märkvärdigheter i betraktande. Betänker man att den unga kvinnan sökte fylla alla dessa uppgifter på det mest samvetsgranna sätt, kan hennes allvar icke förundra. I gengäld för så mycken möda åtnjöt hon emellertid den mest fullständiga frihet att göra vad hon behagade.

Fröken Helens dagar och stunder voro således synnerligen väl fyllda av nyttigt och gagnerikt arbete redan innan Jonas Kerrman anlände till pensionatet. Den unge mannen föreföll henne emellertid så pass tafatt och »grön» att hon kände det som en oavvislig plikt att ta en smula hand om honom. Denna omhandtagning fullgjorde hon så mjukt och finkänsligt, att unge Jonas efter en vecka fann det helt naturligt att tillbringa sina lediga stunder i hennes sällskap. Och gott och väl det! Men efter ytterligare en vecka fann han det förvånande och smärtsamt samt efter tredje veckan sårande och nedrigt ifall fröken Bourmaister av en eller annan orsak nödgades lämna honom i sticket. Härigenom råkade den stackars flickan i svåra pliktsammanstötningar och nödgades gång på gång dels stöta sig med sitt samvete samt vissa tanter och kusiner, dels utebliva från aristokratiska mottagningar, dels taga tummen från ögat på Max och Edward. Hennes ställning försvårades genom den antipati, som rådde mellan Kerrman och bröderna. De båda unga herrarna, som ägnade mindre intresse åt det högre bankväsendet än åt det »fria konstnärslivet» i Seinestaden, sågo med förakt ned13

på »pulpetzeloten», vars fattigmansflit stack av mot deras förnäma lättja. De gjorde narr av honom, hånade hans klumpighet, hans brist på estetiska intressen, hans skolfranska, hans sätt att äta, att konversera. De gjorde till och med narr av hans grovskurna kläder, tillverkade av en hedervärd mäster vid Hornsgatan. Syster Helen näpste sina sprättiga bröder. Hon sa: Han är den bäste pojken på det här pensionatet, han är mycket bättre än ni. Han är bra.

På sätt och vis, ja. Men å andra sidan — vilka fordringar hade icke denne bäst-bättre-brapojke! Vad krävde han ej av hennes långmodighet! Vilket pockande språk förde han ej, då hon någon gån g nödgades avböja hans sällskap! För en flicka, som har att utbilda sig i sång, musik, målning, historia, språk, en flicka som bör övervaka Max och Edward samt sköta deras otroliga räkenskaper, en flicka som umgås i tjugu aristokratiska hus och besöker föreläsningar, museer, teatrar och konserter — för en sådan flicka kan det kännas påkostande att behöva avstå från till exempel en Beethovenafton för att i stället nedstiga i den Kerr-manska själens katakomber. Hur djup den tjuguåriga ynglingasjälen än månde vara, så måste likväl fader Beethovens själ betecknas som ännu mycket djupare och oändligt mera allmänbildande. Pappa Bourmaister offrade stora pengar på det att hans kära dotter måtte vinna största tänkbara mått av allmänbildning. Skulle hon kanske14

svika hans förtroende för att göra en viss Kerrman, en så gott som obekant herre, till lags? Det kunde inte falla henne in. Hon skulle visa herr Kerrman hans rätta och blygsamma plats eller ock helt göra slut på deras vänskap.

Det var ett offer på pliktens altare, men icke något särdeles stort offer. Den kloka, kyliga flickan sa till sig själv: Jag tycker ju rätt bra om honom, men jag kan knappt påstå att jag trivs i hans sällskap. Han är begåvad och flitig, han har en fast karaktär men han är alldeles för självmedveten. Han är stursk. Han är egoist. Han har inte gott hjärta. Dessutom kräver jag verkligen en smula aktning av vänner och bekanta. Hur behandlar han mig? Vilken ton han tar sig! Jag har haft ett obegripligt tålamod!

Den goda flickan funderade vidare över detta tema och tillade: Dessutom inbillar han sig, att han ser bra ut. Och han ser bra ut. Han ser väldigt bra ut — jag ska inte neka till det. Men jag misstänker, att han inbillar sig att jag tycker att han ser bra ut. Det ska bli mig en sann tillfredsställelse att ta honom ur den villfarelsen. Det kommer

att göra honom gott.

Ty — fortsatte hon triumferande — det råder intet tvivel därom att han tror att han gjort ett djupt intryck på mig. Han tror rentav att han fascinerar mig med sina blå ögon. De är ohyggligt vackra — jag är inte så dum, att jag förnekar faktum. Men han har en kylig och spotsk blick.15

Nästan elak. Det skulle inte förvåna mig, om han tror att han kan skrämma mig. Sannerligen, det är på tiden att jag tar honom ur den enfaldiga tron! Det ska bli en fullständig njutning för mig! Jag har haft ett obegripligt tålamod! med den där herrn. Men nu är det slut. Adjö.

På ett sådant för henne klart och tillfredsställande sätt stod saken den dag då sibyllan gick över Seine och steg in i det skandinaviska pensionatet. Helen var inte med om spektaklet från början utan kom just då munterheten böljade som bäst. Hon stannade vid dörren en smula förlägen och nästan alltför korrekt för det stojande sällskapet. Hon bar en svart promenaddräkt, stramande kring byst, midja, höfter och vid nedtill samt lång. Svarta handskar, som hon nu långsamt drog av sig; på huvudet en liten rund svart hatt. Dagens mod — strängt och korrekt. Lika sträng och korrekt var hon i sitt inre. En sista fundering över temat Kerr-man hade givit vid handen, att den där skrapan ej borde utdelas. Hon hade längtat efter att få giva den men hon avstod. Det skulle ha varit att visa honom alltför stor ära. Den egoistiske, förmätne ynglingen, som utan spår till anledning eller rätt tog sig ton mot henne, skulle stillsamt men konsekvent avlägsnas genom en likaså isande som korrekt kyla. Den väluppfostrade unga kvinnan, medveten om sitt värde, har i detta medvetande ett formidabelt vapen.

Som hon nu stod där vid dörren, spenslig, all-16

varlig, stram var hon onekligen en god representant för ung kvinnlig värdighet. Och hur verkade på henne den obetydliga men burleska lilla scen, som utspelades framför henne och vars aktörer voro en trollpacka i sin prydno och en bukett skrattlystna och skälmaktiga ungdomar samt den »förmätne ynglingen» som avhånades och som inte kunde finna bättre svar på tal än att rodna och trumpet puta med läpparna? Vad tyckte hon om gummans narrspel och flickornas raljeri: Pauvre tete si bete, pauvre coeur meilleur, pauvre ame d'un ane, pauvre gargon---?

För det första fann hon det just rätt och lagom att den sturske herrn blev utskrattad. Hon stornjöt av hans förlägenhet och önskade att den måtte vara honom pinsam som tandvärk. För det andra retade det henne en smula, att just de där dumma jäntorna skulle triumfera över honom. Rätt skall vara rätt och de hade sannerligen ingen orsak att skryta med goda huvuden. För det tredje slog det henne att gumman — hur vidrig hon än var — hade alldeles rätt. (Bortsett från osmakliga överdrifter.) Jonas Kerrman hade möjligen ett gott huvud men alldeles säkert ett ännu bättre hjärta. Löjligt nog hade hon låtit vilseleda sig av hans naiva försök att spela den kylige, hjärtlöse, demoniske! Vilken löjlig barnunge var icke denna stackars förhånade »övermänniska»! Hon smålog och hennes ansikte fick det förut omtalade uttrycket av nästan överjordisk munterhet.17

Men för det fjärde tyckte hon att gycklet gick alldeles för långt. Hon ansåg, att han borde snäsa av jäntorna i stället för att stå där och se dum ut. Hans enfaldiga beteende måste verka irriterande även på en likgiltig åskådare. Hon kände ett oavvisligt behov att inskrida och göra slut på det dumma upptåget —

I detsamma vred den förhånade ynglingen lite på huvudet och sände henne en nästan förtvivlad blick som sporde: Skrattar du också? — Blicken gjorde honom inte mindre löjlig. Den ömkliga hjälplösheten och tafattheten hos en så självsäker herre var ytterligt skrattretande. Likvisst skrattade hon inte. Inte heller inskred hon.

Ty just då, just i den sekunden, fick hon en tanke som ehuru klar och redig ej tycktes stå i logiskt samband med föregående funderingar eller med den burleska scenen.

Hon tänkte:

Om jag än lever i hundra år och om jag varje dag i mitt liv möter en man, som är bättre, klokare, starkare, skönare än de män jag mötte i går, i förrgår och förrgårsgår, så komma alla dessa hundra och tusen män icke att betyda någonting för mig. Men han, som står där, kommer att betyda allt.

Sedan hon tänkt den tanken med kommor, punkt och allt, tänkte hon inte mer. Tids nog fick hon tänka! Evigheten hade börjat. Hon gick in i sitt rum och satte sig vid bordet. Hon log mot 2. — Bergman, Jonas och Helen.föräldrarnas porträtt och underrättade dem i sirliga, dotterliga ordalag att hon lydigt undvikit att förälska sig i en fransman. Mitt upp i det sirliga lilla talet snyftade hon till. Och storgrät!

Varför? I sex veckor hade denne dumme Jonas gjort sitt bästa för att låta henne ana ett förhärdat hjärta, en demonisk själ. Det hade inte imponerat ett dyft. Men nu när hon — tack vare trollpackan — plötsligen fått klart för sig att han var en naiv, tafatt, snäll pojke — nu skrämde han henne. Varför? Varför?

Därför att hon kände sig hjälplös.

Hon upphörde att snyfta, hon snöt sig, hon smålog, hon började gnola: Pauvre coeur meilleur, pauvre téte si béte —

Men skrämt henne hade han! Det skulle han veta! Efter så många fruktlösa ansträngningar i den högre demoniska stilen hade han lyckats skrämma just då han var som minst demonisk.

Likväl var hon inte till den grad skrämd att hon ansåg sig böra lämna pensionatet och resa hem till pappa och mamma.

Våren kom till Paris.

Det finns två slags vår — en för gammalt folk, en annan för de unga. Våren för de gamla är en flykt ur vintern. Den väcker inte stora förhoppningar och eggar ej modet. Tvärtom mötes den med misstro och gnat, föraktfulla utrop och smärtfyllda suckar. Vintern tar oss igen! pustar man. Varmt var det i dag men vänta bara till i morgon. Då ha vi snöstorm! Nederlag och missräkningar följa varann i tät rad. Lyckligtvis är man gammal och klok, man låter inte lura sig av det allra vackraste solskensleende. Du ler, din kanalje — då veta vi vad vi ha att göra! Och den gamle sätter en extra skinnväst under rocken, svettas i solskenet, förkyler sig och muttrar med luguber tillfredsställelse: Vad var det jag sa? På våren kan man aldrig lita! Vänd söder ut lärka och svala! Vintern behagar skämta elakt med oss och kallar skämtet vår!

Så är den gamles vår — en ängslig, modlös flykt ur vintern. Helt annorlunda den unges! Han är en stridskamrat, en ung hjälte som ännu späd och blek men fräckt segerviss angriper storgubbenvinter med snabba stötar! Bort med veklighetens yllepansar! Ut i vårstormen, som vintern vill frysa till stiltje. Vad betyder det, om han lyckas? Vad gör det väl oss, att blomstrande ängar på en natt förvandlas till slätstrukna snöfält? Flyg, vildgäss, mot yttersta norden och låt segerfanfaren ljuda! Ty våren är slagen och i morgon skall han segra.

Det är våren — för den unge ett lysande äventyr och för den gamle ett ängsligt, som han i sommarens solida värme minns med en otacksam grimas och en rysning. Stackars vår! Inte ens den unge är honom länge tacksam för hans käcka dust. Han glömmer. Minns du, hur ljuvlig våren var? — Minnas? Varför minnas våren? Det är ju sommar.

Till sist finns det en tredje vår. Den är varken en ängslig flykt ur vintern eller ett muntert stormlopp in i sommaren. Den är sitt eget ändamål. Man minns den länge. Även obetydliga små händelser och bilder kommer man ihåg. Man minns en snöstormsdag då i luften yrde ej blott stora vita vackra flingor utan ock hattar, peruker, svordomar, paraplyer, grus, skärvor från krossade fönster — en utomordentligt spännande och lustig dag, då människor och djur, element och döda ting uppträdde på det mest tokroliga sätt bara för att locka en att skratta. Andra obetydligheter stå lika klara för minnet: en promenad utmed floden, genom parker, över vårmjuka ängar, sol, sakta vindsus, sömnigt glidande moln — plötsligt mitt i idyllen dyker21

upp ett fantom, en hotande olycka, ett digert, gråsvart vintermoln, bland de lätta skyarna så klumpigt, fult och lömskt som ett troil bland älvor. Skräck och fasa! Ty i dag bär man för första gången en splitterny dräkt, man är vårsöndagselegant från topp till tå? Var finna tak över huvudet, rädda den ömtåliga stassen? Där borta! Låt oss springa! Fortare, fortare! Orkar inte, hinner inte, måste andas, nu är det över oss, nu stänker det, nu droppar det, nu regnar det, nu häller det, nu öser det ned. Ett vårregn, ett ljumt, smekande vårregn! Hur uppfriskande är det inte! Och hur skrattretande att traska omkring — klafs! klafs! — i sin bästa stass för varje steg allt ömkligare att

skåda! Kan det vara roligt det? Om det kan! — men visserligen blott den våren. Gick det en vinter före? Jag minns ej. Kommer det en sommar? Jag vet ej. Sommar? Varför? Vadtill? Det är ju vår.

Klarast minns man de hemliga mötenas väntestunder. Man befinner sig i en park, på ett kafé, i en gatukorsning var som helst. Egendomligt nog känner man sig alldeles lugn, vilket kanske beror därpå, att själen är överladdad med spänning. Det är med dessa stunder alldeles som med hela denna vår — det förefaller som om de varken hade föregångare eller efterföljare. Den lilla skärva av en värld, som man för stunden har under ögonen, får ett utomordentligt intresse. Det kan vara ett par barns lek på en bakgård, en boklåda vid kajen22

med sin gubbe och en kund, ett nyutslaget träd i parken, en sophög, en tidningsläsare vid kafébordet. Del för del granskar man människan eller djuret eller tinget, följer med blicken uppmärksamt dess linjer, får ett intryck av dess konstruktion, ett begrepp om dess väsen och söker förstå eller ana dess krafters motsättningar och samarbete. Skärvan har blivit en hel liten värld för sig, en värld, som man skänker en klar och spänd (kanske av en annan spänning framkallad) uppmärksamhet. Det är en av de få stunder, då man är på en gång fullständigt självuppgiven och levande vaken. Och just på grund av denna självuppgivenhet kommer man saken, människan eller begreppet förunderligt nära. Man lever helt i betraktandet och endast i betraktandet. Det ger en illusion av frihet. Men plötsligt känner man en hand på sin skuldra eller en kind mot sin kind. Väntestunden är förbi. Då blir den lilla värld, som nyss ägde all betydelse, åter en obetydlig skärva i den värld, som vi sällan förmå fatta annorlunda än som en omätlig sophög av skärvor.

Vad ska man ge för ett namn åt den vår, då hällregn verka värmande, då svordomar och hjälp-rop, en snöorkan uppfattas som uttryck för en uppsluppen men harmonisk livsglädje, då lerväl-lingar locka till lustvandringar, då söndagsstassens ömkliga undergång betraktas som ett lyckat skämt av en skälmaktig Försyn och då man är nog rik och självglömsk att kunna ägna en skärva av23

världen lika stort intresse som senare hela hopen av skärvor — vad ska man ge den för ett namn? Man kunde kanske kalla den de små äventyrens och den stora hänförelsens vår. Det passar inte riktigt bra, ty äventyren äro inte alltid lika små och hänförelsen icke alltid lika stor. Det är bättre att nöja sig med en mera prosaisk omskrivning och helt enkelt kalla den:

Våren, då man förlovar sig.

Helst kommer den till ungt folk utan att likväl erkänna något fast åldersstreck. Men en regel bör man lägga på minnet — och hävda den gentemot dem, som påstå annat: den våren kommer blott en gång i livet. Bjuds man den en andra, en tredje, en fjärde gång — vilket inte är alldeles ovanligt — kan man med visshet antaga, att det blott är fråga om mer eller mindre lyckade efterapningar. En gång och sen aldrig mer! Därför minns man den trots allt med ett visst vemod. Det känns lite trist. Man säger till sig själv: Verkligen? Verkligen? Aldrig mer —

En sådan vår var det alltså som herr Jonas och fröken Helen mötte på Seinestranden. Mötesplatsen var inte oäven. Paris är en bra stad för hemligt förlovat folk. Befolkningen äger en anmärkningsvärd förmåga att snabbt uppdaga en kärlekshemlighet. Det sker i ett ögonkast och sen kastas det icke flera ögon. Nyfikenheten är tillfredsställd. Hur det står till, vet man, och hur det går till, kan man24

tänka sig. Denna likgiltighet eller låtsade likgiltighet skänker de naiva ungdomarna en stor sällhet. De känna sig ej blott milda som duvor — gentemot varandra — utan ock listiga som ormar gentemot »de andra». Möjligen kan man invända att orter med mindre skarpsynt befolkning skulle kunna bereda mera spänning. Där anar man och funderar, undersöker och spionerar, gillrar fällor och ställer villebrådets fintlighet på de svåraste prov. Verkar inte frånvaron av alla dessa faror förslöande? Näppeligen. Det minskar knappt antalet fall av »ohygglig hjärtklappning», »olidlig ångest», »outhärdlig spänning», och allt det där andra som börjar med o och som gör en hemlig förlovning upplevansvärd. Där kärlek är — i all synnerhet den första — där är list en ofrånkomlig naturdrift. Sätt ett par hemligt älskande på en obebodd ö och de skall helt säkert möta någon sladdrande skata eller illslug räv för vilken de »med uppbjudande av hela sin sinnesnärvaro» framgångsrikt söka dölja sin ljuva hemlighet.

Paris är nog bra, men frågan är: Hur ställer det sig att vara hemligt förlovad på ett mindre skandinaviskt pensionat? Blir det inte å andra sidan en smula alltför spännande? Nej, åtminstone icke i detta fall. Pensionatets enkla nordbor hade raffinerats alltför mycket i Seinestaden för att behöva fundera och spionera. Redan ett par dagar efter det Helen gjort sin stora upptäckt och en god vecka innan Jonas trodde sig upptäcka, vad hon upp-25

täckt, och minst fjorton dagar innan de börjat låta varandra »gissa något», hade pensionatet — begynnande med yngsta städerskan och slutande med Max & Edward — gissat alltsammans, rubb och stubb.

Det kan förvåna att firman Max & Edward skulle vara sist i raden att upptäcka förhållandet mellan deras syster och unge Kerrman. Max åtminstone saknade ej vaksamhet. Mellan de båda bröderna rådde en samhörighet, som man vanligen endast finner hos tvillingar. Emellertid var åldersskillnaden icke mindre än fyra år och varken till det yttre eller inre liknade de varandra. Max var liten, rund, blond med små anletsdrag så när som på munnen, vars putande, köttiga läppar ständigt myste. Ögonen glittrade av vänlighet; han förde oc,h rörde sig i runda, mjuka vändningar som även de gåvo ett vänligt intryck. Man kunde tro honom vara en mycket jovialisk person. I själva verket var han elak som en tomtenisse, elak för nöjet att vara elak. Han var beräknande, påpasslig, klartänkt; han skulle ha blivit en förträfflig affärsman, om han ägt en allvarlig moral, som styrt hans energi och intelligens. Som det nu var, utlöstes hans energi i futtigheter, bisarrerier och elakheter. Det händer ofta att personer med betydligt svagare moral än intelligens förfalla till småaktig grymhet — icke därför att naturen begåvat dem med tigerhjärta utan helt enkelt därför att de blott i elakheter tro sig kunna ådagalägga sitt26

överlägsna förstånd. De sätta gärna likhetstecken mellan godhet och dumhet. Själva lida de av en hjärtats dumhet, som mer eller mindre ödelägger huvudets klokhet. För dylika människor blir livet sällsamt overkligt. De uppfatta sig själva som en sorts skådespelare, ärftliga rollinnehavare. Den »jovialiske» Max Bourmaister med de vänligt glittrande ögonen, den fryntliga munnen, de mjuka rörelserna skulle — längre fram i tiden — säga om sig själv: Jag föreställer den snälle Bourmaister; bror min föreställer den elake.

Sant sagt såväl beträffande honom själv som brodern. Edward, lång, kantig, mörk, med stora, skarpa drag, blåsvarta, dystra ögon, tunn, hopknipen mun, trumpet nästan ohövligt sätt, kunde gott gå och gälla som bister och karg. Emellertid var hans karaktär helt och hållet behärskad av en otrolig lojhet.

För honom var klokhet lika med maklighet. Denna enkla livssyn komplicerades i viss mån av hans goda smak. Han satte värde på att kallas »le beau Bourmaister» och ägnade ett nästan feminint intresse åt toalettbord och garderob. Hans verkliga vurm var emellertid konst, och på detta område bevisade han sin goda smak bland annat genom att själv aldrig fatta pensel eller ritstift. Han undgick alltså dilettantismen som eljest just lurar på herrar av hans slag och klass. Däremot sökte han utbilda sig till kännare och man vågar nästan påstå att han bedrev konststudier — ehuru27

tanken att »bedriva» någonting väckte hans motvilja. Studierna ägde rum uteslutande i ateljéer och mindre privatsamlingar. Museerna avskydde han. Till folk, som ämnade besöka Louvre sa han: Kan det vara trevligt att gå åtta kilometer konst?

Man vågar knappt påstå, att de båda bröderna höllo av varandra; därtill var den ene för kylig, den andre för loj. Men väl kan man säga att de trivdes sällsport väl ihop och visade ett utomordentligt och rörande överseende med varandras svagheter och en broderlig lojalitet i fråga om att dölja dem för pappa och mamma och annan överhet. Däremot hyste de ingen benägenhet att skänka systern samma överseende. När de fingo klart för sig, att Helen förälskat sig i unge Kerrman, blevo de i förstone lika överraskade som om en liknande olyckshändelse drabbat deras gamla farmor. Vad nu? Hade icke flickan följt dem till Paris för att handhava ej blott kassan utan även förståndet? Skulle kanske rollerna bytas? De kände sig bedragna i sin broderliga tillit. Skulle de övervaka i stället för att övervakas? Det förra är betydligt besvärligare än det senare, i synnerhet om man som herrar Max & Edward har mångårig övning i ett oskadliggöra föräldramakten. I högsta grad uppbragt utbrast Max: Äh, Eddi, äh? Vartill Edward inte mindre uppbragt men lojare genmälte: Bäh, Maxi, bäh! Uttryck som hängde kvar från det mellanbroderliga barnkammarspråket och som betecknade förvåning, harm, tvivel på en28

förnuftig världsordning. De båda bröderna beslöto emellertid att icke överila sig. De skulle avvakta sakens vidare utveckling.

Saken utvecklade sig fullt normalt. Herr Jonas och fröken Helen uppbjödo all sin fintlighet för att föra tvenne stackars bröder, ett beskedligt mindre pensionat och så stor del som möjligt av en världsstads välsinnade befolkning bakom ljuset. Det gällde att bibringa mänskligheten ett bestämt intryck av att det dem emellan rådde en likgiltighet, som gränsade till förakt. De spelade sina roller med energi och konsekvens, men man får nog antaga att de diskreta pensionärerna hade en smula svårt att hålla sig för skratt då Helen vid middagsbordet med hån i stämman fällde yttranden sådana som: Vågar man möjligen be herr Kerrman att inte behålla salladskålen för sig själv? eller då ynglingen tog upp hennes servett från golvet: Överansträng er inte, herr Kerrman, ni är så ovan vid hövlighet! Likaså väckte det säkert en stilla munterhet när Jonas, ombedd att skaffa pensionatets damer biljetter till en konsert, vid hemkomsten yttrade: Jag är ledsen att jag inte har biljett åt fröken Bourmaister, men jag hade alldeles glömt er. — Dylika beklagliga överdrifter utmanar den mänskliga nyfikenheten och kan locka den mest diskreta person att spionera. Man lyckades utan större svårighet konstatera, att den glömske herrn och den glömda fröken tillbragte kvällen sida vid sida på Comedien, där man gav Kamelia-31

damen; att paret under första mellanakten åt konfekt ur samma påse, varvid deras händer möttes i påsen, som slutligen sprack; att parets minspel och hållning under andra akten antydde ett lågmält, behärskat gräl (det första!); att Helen vid hemkomsten brustit i gråt och omedelbart stängt in sig på sitt rum; att Kerrman en timme senare (alltså efter midnatt!) alltjämt fullt påklädd lämnat sitt rum, knackat på Helens dörr, blivit insläppt och efter få minuter åter utsläppt, varefter snyftningarna i Helens rum hördes tilltaga i styrka för att dock kort därpå alldeles upphöra och ersättas med ett muntert och smeksamt gnolande på den kända visstumpen: Pauvre coeur meilleur! Följande dag var paret lika idiotiskt och rörande hemlighetsfullt som förut och pensionatets nyfikenhet stegrades.

Likväl var den matt och ofarlig vid sidan av bröderna Max & Edwards glödande intresse. Glödande var dock kanske icke rätta ordet beträffande den äldste brodern. Han hörde till det slags människor som så att säga glöda genom andra. De blåsa under, de värma sig vid brasan, de njuta av den men ha själva icke mycken eld att giva. Max däremot glödde. Han avstod helt och hållet från det fåfängliga skenet av att vara bankvolontär för att jaga det stackars villebråd som han och Edward med fräsande hån kallade »snygga turturduvor». Det blev en sport och en krävande sport. Hur många lämpliga gömställen för ett par mänskliga turturduvor gömmer ej världsstaden alltfrån Förets de30

S. Germain till Bois de Vincennes, från Versailles till S. Denis! I sanning, Max avtvingar oss en viss beundran. Energi, hänsynslöshet, list, påpasslighet, ett utsökt spårsinne måste den besitta, som kan åstadkomma vad han åstadkom. Än här, än där på de mest undangömda ställen, i Bois de Boulogne, i ett kafé vid Bondy (turturduvor uppsöka med förkärlek de underligaste ställen), i en omnibus, i ett museum hände det att de båda älskande plötsligt tryckte sig samman i skräck och dolde sig — mycket bristfälligt — bakom en mar-morfaun, en trädstam eller en tidning. Jonas, viskade flickan, det där kunde ha varit Max! Och Jonas lugnande men bekymrad: Inte! Det skulle

då vara en satanisk slump---

Det var inte en satanisk slump men det var en satanisk list. Denna Maxliknande fantom som då och då dök upp på de mest otroliga orter, gav sig aldrig helt till känna. Han var som en av dessa nödbedda andar, vilka under spiritistiska seanser låta materialisera sig blott för bråkdelen av en sekund. Man kan verkligen inte säga att han var påträngande. Han nöjde sig med att svagt antyda sin allestädes närvaro. Vad var meningen med det? Meningen var djävulsk. Hade han öppet framträtt ur sitt dolda och dolska spioneri, skulle han ha retat systerns stolthet och framkallat en trotsig bekännelse. Det visste han mycket väl och det ville han inte. Genom sitt spöklika uppdykande31

och försvinnande ville han uppluckra och uppmjuka flickans kraftiga själ, skrämma och behärska. Han lyckades.

De moraliska följderna av en förälskelse äro tyvärr ofta nog mindre tillfredsställande. I detta fall blevo de förfärliga. Vi skynda tillfoga att dessa förfärliga följder, ehuru framkallade av en förälskelse, ingalunda föllo inom det erotiska området. Sunda och välfostrade unga människor sakna anledning att taga förskott på den fond av kroppslig sällhet, som naturen ställer till deras förfogande. Denna sällhet är dem så viss att de ägna den blott få tankar. De nöja sig med de allra minsta mynten och själva sparsamheten bereder dem en stor tillfredsställelse. Ty framtiden är deras! Först på dagen en månad efter den officiella kärleksförklaringen utbyttes den kyss-på-kind, som ditintills varit den enda tillåtna, mot en kyss-på-mun. Det skedde i Jardin des Plantés och den högtidliga ceremonien bevittnades av ett ålderstiget, majestätiskt lejon, som spelat en ej obetydlig roll i deras kärlekshistoria. En månad tidigare hade nämligen de båd., kontrahenterna, ännu oförlovade och i hemlighet starkt oroade av det trista faktum att de ännu voro oförlovade, stått och betraktat sagda lejon där det låg makligt utsträckt på sin buk, med det väldiga huvudet mellan framtassarna, sovande. Flickan stirrade på lejonet med ett fanatiskt intresse, som verkade en smula konstlat och löjligt hos en för zoologiska studier föga hågad person.32

Ynglingen tittade mycket på flickan, mindre på lejonet, mest på sina egna skospetsar. Tystnaden var oroande, ty tunghäftan föreföll obotlig. Då reser plötsligt lejonet sitt mäktiga huvud, drar upp förhängena för de heta, glänsande guldgloberna, öppnar sin röda, vitfradgiga käft och utstöter liksom gripen av en ursinnig otålighet över dessa dumma, stumma personer ett ohyggligt rytande. Vad händer? Flickan ger till ett akri och slår armarna kring halsen på ynglingen. Ynglingen ger inte till något skri men trycker flickan mycket hårt intill sig. Ty rytandet var verkligen ett ohyggligt rytande. Lejonet betraktar dem med höghet och allvar. Ingenting på jorden kan locka ett majestätiskt gammalt lejon att le. Men det har synbarligen fått ro i sin själ, det sluter långsamt sina ögon, lägger det väldiga huvudet åter till vila. De båda unga avlägsna sig i sakta mak och utan att i nämnvärd mån ändra den inbördes ställning, som lejonet påtvingat dem. En månad senare infinner man sig och visar den hjälpsamme gamle, hur saken står — en gärd av tacksamhet.

En uppmärksam iakttagare — Max titi exempel — skulle icke kunna förebrå dem alltför lidelsefulla smekningar eller överraska dem i opassande situationer. Det unga paret var anständigt som en familjejournal. Deras moraliska förfall visade sig på ett annat område, det sociala. De försummade sina plikter. De försummade dem fräckt och frimodigt utan svårare samvetskval. Det är sant33

att den unge mannen till en början höll sin kontorstid i helgd. Den var tabu, fick på inga villkor beskäras. Hur länge räckte det? Några veckor kanske. Så småningom och allt oftare blev han offer för tre åkommor, som ditintills skonat hans sunda lekamen — en brinnande huvudvärk, en outhärdlig tandvärk samt svindel. Hade han varit avlönad, skulle hans chef snart rynkat pannan, som det nu var smålog han och blinkade. Men han tyckte att gossen åtminstone kunde variera konfekten. Han slog honom på axeln och sa: Varför kallar ni henne alltid huvudvärk eller tandvärk eller svindel? Kan ni inte finna vackrare namn för en person, som säkert är förtjusande? — Vilket blodigt hån mot en ung man, som ställer vederhäftighet främst bland mannens dygder! Och hur välförtjänt! Han skämdes som en hund. Men han bättrade sig icke.

Och än hastigare än mannen sjunker kvinnan sedan hon väl tagit ett steg på sidan om pliktens fasta väg. Vi ha betonat, att föräldrar, släkt och vänner pålassat den duktiga flickan ett alltför stort övermått av skyldigheter. Hon hade uppfyllt dem utan knot. Nu strök hon dem så gott som alla på en gång. Onklar, tanter, kusiner, vänner voro på vippen att alldeles förlora sin existens. Hon erinrade sig blott att de levde, de goda människorna, och ibland gjorde hon inte ens det. För tjugu aristokratiska pariserfamiljer och diverse lärare och lärarinnor i språk, historia med mera 3. — Bergman, Jonas och Helen.34

gick det än värre — de flyttades helt enkelt över till en annan och mycket fjärran planet. Pappa och mamma funnos kvar, det är sant, men inte längre som en styrande makt i tankar och känslor utan snarare som ett par kära dockor som man kan ta fram och titta på, när man har tid och lust. Och veckorapporten? Fanns också kvar. Men den smalt! Från åtta sidor till fyra, från fyra till två, från två till en — och på denna enda stod som oftast skrivet: Älskade pappa och mamma! Jag har oändligt brått i dag med skriver snart —

Kan det sen förundra att det så småningom uppstod ett kraftigt oväderscentrum i trakten kring Norrström ?

Och räkenskaperna? Där ha vi den svartaste punkten! Hon förde icke längre några räkenskaper. När skulle hon göra det? På lediga stunder? Omöjligt. Nu, när hon lassat av sig alla sina tjogtals plikter, hade hon inte några lediga stunder. Endera var hon tillsammans med Jonas och då var hon fullt upptagen, eller också var hon inte tillsammans med honom och då var hon nästan ännu mera upptagen av att eftersinna och undersöka, hur det var, när de sist voro tillsammans, hur han betedde sig, vad han sa och hur han såg ut, när han sa, det han sa. Alltså omöjligt att hinna med några räkenskaper. Men än värre! För att icke ett visst hotande oväderscentrum hastigt skulle förflyttas från Norrström till Seine, var det alldeles nödvändigt att de halvmånatliga ekonomiska35

rapporterna alltjämt ingingo till firman A. B. & C. Nåväl, firmans dotter, fröken Helen Bourmaister, telning av en gammal patricisk handelssläkt med ärevördiga hanseatiska anor — vad gjorde hon? Hon förfalskade dessa rapporter! Ja, vad skulle hon ta sig till, när hon inte kunde föra några räkenskaper? Och då uttagen på kreditivet blevo allt större och tätare, allt förfärligare, alltmera svindlande!

Varför detta? Är det så dyrt att vara kär? Det myckna onödiga springet sliter skodon, det är sant — men kan det kosta så värst mycket att åka i en spårvagn eller buss till främmande, lyckliga länder? Eller att taga en tredje klass till Versailles eller tillbringa en afton på Comediens andra rad? Eller att äta ett par briocher till en kopp kaffe eller längre fram, då värmen kommit, slicka i sig en glass i ett gathörn? Visst icke, allt det där ställer sig ganska billigt. Paret Jonas-Helen roade sig furstligt och gratis, ett förtjusande privilegium som den gode guden förbehållit åt ofördärvad ungdom. Herrar Max & Edward roade sig också men varken furstligt eller gratis. De roade sig så att säga ståndsmässigt och deras nöjen kostade en liten förmögenhet.

Fader Bourmaister hade öppnat en mycket rundlig kredit för sina tre barn i Paris. Hans syfte var givetvis ej att locka dem till dyrbara vanor, tvärtom ville han lära dem att klokt umgås med guldet. Deras dagtraktamenten voro fastställda och36

tilltagna om icke snålt så snävt. Härtill kom en rätt obetydlig marginal för nöjen och oförutsedda utgifter. Den rikliga krediten var avsedd att möjliggöra vissa fördelaktiga köp, som slumpen kunde erbjuda och barnens vaksamhet och klokhet tillvarataga. Sålunda hade den konstförståndige Edward fått i uppdrag att inköpa »konstverk av otvivelaktig äkthet, vilkas penningvärde kunna tänkas stiga med åren, dock under förutsättning att inköpspriset ej överstiger två tredjedelar av vad en konsthandlare bjuder för samma föremål». En spekulation alltså och en penningplacering. Vidare hade Max och Helen uppmanats »att hålla ögonen öppna för de 'occasions' vilka ej äro sällsynta i storstäder, där Lyx och Last gå hand i hand». Det var förnämligast juveler, guldsaker, äkta spetsar och andra värdebestående ting, som fader Bourmaister väntade sig av detta samarbete mellan Lyx, Last och hans egna lovande telningar. Samtidigt som han skänkte sina barn en parisisk uppfostran, skaffade han sig tre — som han hoppades — påpassliga och försiktiga agenter, som kunde tillföra det solida gamla hemmet ytterligare några värdesaker för mycket fördelaktigt pris. Dessutom skulle uppdraget väcka deras sinne för köpenskap och stärka deras ansvarskänsla. Ansvarskänsla! Stackars fader Bourmaister — när han omgärdade »inköpsfonden» med kloka bestämmelser och lämnade dess övervakande åt sin högt betrodda dotter, kunde han icke förutse37

att en okänd sibylla skulle beskylla en lika okänd herr Jonas Kerrman för att ha bättre hjärta än huvud. Än mindre kunde han ana att sagda beskyllning pius en del andra till synes likgiltiga företeelser skulle förvandla hans kloka, pålitliga dotter till en dåraktig och ansvarslös varelse.

Visserligen hade »inköpsfonden» i någon mån missbrukats redan under det försibyllinska tidevarvet. Edward hade stärkt sin ställning inom vissa konstnärskretsar genom att inköpa några tavlor, vilkas penningvärde icke stod i rimlig proportion till deras otvivelaktiga äkthet. Vidare hade fonden måst blöda åtskilligt för de båda herrarnas växande lyxbegär. Dessa åderlåtningar, som i de diplomatiska underhandlingarna med Stockholm gingo under benämningen »tyvärr nödvändiga förskott», hade framkallat allvarliga men måttfulla varningar. Vilka barnsliga, vilka rörande struntsummor gällde det icke då i jämförelse med de belopp, som nu rullade ur fonden! Så här lät det nu: Helen, jag vill ha tusen francs. Du behöver inte skriva till Stockholm; jag ska göra avdrag på månads-pengarna och betala igen summan. Besvära dig inte med några invändningar! Jag sköter mitt, så får du sköta ditt!

Det var formeln som banade väg till skatten, orden som passade till kassakistans bokstavslås: Låt mig sköta mitt, så får du sköta ditt! Hon gav efter.

Självbedrägeriets utsökta sofistik räddar en38

massa människor från att nedsjunka i den rena skurkaktigheten. Dömer man efter deras handlingssätt skulle man kunna tro, att bröderna resonerat ungefär så här: Helen är kär i Kerrman och det ska vi göra oss till godo. Vi ska skrämma henne genom att spionera och låta henne förstå att vi ana både ett och annat. Däremot ska vi varken tala rentut eller underrätta Stockholm, ty det skulle framkalla ett avgörande i ena eller andra riktningen och — adjö vår chans. Den består nämligen i att hålla flickan ängslig, så att hon inte vågar vägra oss pengar eller underrättar gubben. Tyvärr får han i alla fall snart nog reda på, att vi gått hårt åt fonden. Men då är just rätta stunden att avslöja Helens kärlekshandel. Gubbens vrede kommer främst att rikta sig mot henne och vi båda i bakgrunden få endast några stänk av slagregnet.

Hade de talat, tänkt eller ens drömt något dylikt skulle de båda herrarna ha (för att använda ett av deras favorituttryck) »självdött av självförvållat självförakt». Deras resonemang var i själva verket följande: Helen är tydligen ganska intresserad av den där Kerrman men att hon skulle vara allvarligt förälskad i pojkslyngeln är väl ändå otänkbart. Alltså tills vidare ingen orsak att oroa de gamla; inte heller bör vi tala med Helen själv. Hon skulle bara bli sårad och förargelsen skulle värma upp förälskelsen. Å andra sidan skadar det inte att hålla ett öga på paret. Det är vår broderliga39

skyldighet. Vaksamhet och finkänslighet vare vår lösen!

För resten bestyrkes deras redliga avsikter — nämligen att skilja Helen från den i deras tycke synnerligen olämplige Kerrman — genom en annan omständighet. Man kan förstå att Max & Edward, som tack vare insiktsfulla vänners råd och fondens lättillgänglighet raskt nalkades toppen av parisisk elegans, som vidare duade och umgingos med förnämliga varelser, vilkas namn förekommo i tidningarna och som berättade de intimaste ramp- och klädlogehistorier med samma nonchalans varmed vanliga dödliga förtälja enkla pensionatshistorier — man kan förstå att dessa båda kaxar skulle vara ett par drömlikt praktfulla och oändligt beundrade tuppar i den lilla skandinaviska hönskorgen. Max Bourmaister var liten och spenslig, Jonas Kerrman lång och rätt grov. Det finns ingenting mer uppbyggligt — eller, från en annan sida betraktat, förkrossande — än att se en kroppsligen liten person triumfera genom sitt vett, sin elegans, sin smidighet, sin fina försmädlighet över en sån där stackars klumpedump. Bröderna beslöto att begagna hela sin oerhörda överlägsenhet till att »mala snus av pulpetzeloten». De utgingo ifrån att en fin och stolt kvinna ej kan älska en löjlig man. De glömde att en stolt och fin kvinna ej finner den man löjlig, som hon älskar; eller att, om hon verkligen skulle finna honom löjlig, denna löjlighet visar sig vara av en alldeles säregen rörande och intagande art,40

som helt och hållet skiljer honom från alla andra löjliga män. Det kan tyvärr ej förnekas, att bröderna lyckades göra Jonas till pensionatets jubelåsna. Max tilltalade honom med så utsökt impertinent älskvärdhet, att den stackars gossen såg rött och tappade sansen. Edward betraktade honom med sina stora sömniga ögon — det ena beväpnat med monokel! — och tycktes försjunka i godmodiga funderingar över den enfaldige, oerfarne ynglingens yttre och inre. De fnissande flickorna assisterade efter förmåga med stickord. Dessa små scener utspelades vanligen vid kaffet efter middagsbordet. De liknade tjurfäktningar, varvid den snabb-tungade Max företrädde picadores, flickorna bande-rillos, Edward espadan och Jonas givetvis tjuren. Tyvärr icke en majestätisk bjässe som injagar skräck hos sina plågoandar — snarare en stackars tjurkalv som släppts för tidigt in på arenan, och vars hjälplösa raseri blott väcker löje. Espadan Edward fick sällan tillfälle att utdela dödsstöten. Fnysande, ursinnig men ofarlig störtade kalven ut ur rummet, sparkande igen dörren. Espadan tog stillsamt monokeln ur ögonvrån och lät de tunga ögonlocken släpa mer än vanligt. Han mumlade med ansatsen till ett leende: Pauvre coeur meil-leur —

Allt detta i avsikt att väcka Helens förakt för ynglingen. Vad flickorna beträffar njöto de mer av att plåga Helen än av att reta Jonas som de egentligen funno hygglig. Emellertid kan man frågavarför Helen inte gjorde slut på ett hemlighetsmakeri, som var henne till så mycken förargelse. Genom att frankt eklatera förlovningen skulle hon

ha gjort sig oberoende av bröderna. Sant är att även en eklatering skulle ha framkallat oväder från Stockholmskanten. Kerrman var en fattig pojke. (Rörande hans familjeförhållanden visste Helen blott att han var son till en prästänka, som levde på att sy, samt att hans studier bekostades av en »avlägsen släkting».) Föräldramyndigheten skulle sätta sig emot en dylik förbindelse. Men Helen smickrade sig med att vara en flicka, som visste vad hon ville. Dessutom visste hon att föräldramyndigheten visste att hon var en flicka som visste vad hon ville. Striden skulle bli hård men kort och segern hennes. Varför då inte slå till?

Orsaken varför hon inte slog till, var så förbluffande och för Helen smärtsam att hon i första häpenheten välte en båt och bragte ett dussin äldre handelsidkerskor i livsfara. Orsaken var den att hon — hon! — friat till Jonas och fått korgen.

Flickans frieri.

Så här låg landet:

Det sluga men välvilliga gamla lejonet hade visserligen lyckats ryta samman två kroppar och åstadkomma en ögonblicklig och full förståelse mellan tvenne hjärtan. Det var också allt. En eklaterad förlovning måste emellertid föregås av ett formellt frieri. Det hade uteblivit. Helen var gammalmodig, hon ansåg att frieriet borde komma från ynglingens sida. När hon väntat en tid förgäves, började hon bli mindre gammalmodig. Hon tänkte: Kanske är det lika bra, att jag börjar tala om saken. Varför inte?

Kom så den dag, då de ärade det vänliga lejonet genom att byta en första kyss-på-mun i dess upphöjda närvaro. Sedan den högtidliga ceremonien slutförts (och för säkerhets skull upprepats några gånger) lämnade de trädgården och vankade utmed floden. Det var en historisk dag — månadsdagen av deras hemliga förlovning. Historiska dagar ha en viss benägenhet att skapa mera historia. Rätt som de gingo där utan annat mål än vårväder och vårdrömmar, se då hände, vad som ofta hände: Helen tog plötsligt skydd bakom ett43

träd, drog Jonas till sig, pekade, viskade: Titta på herrn, som kommer där! Kan det inte vara Max? — Det kunde vara Max, men avståndet var stort och nu försvann herrn i ett kafé eller en butik. Var det Max, så hade han ställt sig på lur. Fortsatte de vägen framåt, skulle han se dem från sitt gömställe, vände de eller gingo över bron, skulle han snart titta ut, upptäcka och förfölja dem. Någon tvärgata fanns ej i närheten. Däremot hade de alldeles bredvid sig en trappa, som ledde ned till en liten brygga. Vid bryggan låg en roddbåt. Jonas triumferade. Vi ska lura Max! Det faller honom inte in att leta på floden —

Hastigt slunko de ned på bryggan, som gungade och plaskade. Och båten gungade och plaskade. Och karlen, som satt i båten, skulle ro ända ned till Puteaux, där det var marknad. Han hade redan två passagerare, fryntliga madammer med var sin stor korg. Ville ungherrskapet följa med, så lät det sig göras för några sous. Kan man tänka sig så förträffligt? För det första hade de lurat Max! För det andra skulle de göra en flodtur ända till Puteaux för några sous! Det var högst trevligt och tillfredsställande; den historiska dagen skulle firas på ett mycket tilltalande sätt. Och något hände, som sällan hände: Jonas blev uppspelt! Han satte sig bredvid den fetaste gumman, suckade, rullade med ögonen, pustade, makade sig närmare, fattade hennes köttiga, rödblå näve, tryckte den mot sitt hjärta, kallade henne: mitt44

vackra barn! Och gumman, som varken var ilsk-sint, ej heller tappt bak sätet på en vagn, slog sin tjocka arm kring pojkens hals, kysste honom på kinden så att den rankiga båten skakade och skalv, kysste på nytt och kallade honom: min älskade gubbe! Och Jonas, till hälften strypt av gummans kraftiga arm, pekade på Helen och viskade hest: Se hur det arma barnet lider! Du har slagit henne ur brädet, förföriska fe! Med mera — allt för att roa och reta den nyss på munnen kyssta. Korteligen, det var en skämtets dag, en vårdag, en aprildag med sol över gamla och unga, med vita strö-moln som gingo i dans, med glada gummor, tokiga pojkar, sprittande, glittrande små vågor på floden, putslustiga vindilar och en flicka, som bestämt sig för att fria själv. En dag som denna kan det inte vara så kinkigt om det är han eller hon som friar. Hon kände sig lätt om hjärtat, trotsig och glad. Hon sträckte armarna mot himmeln och ropade: Ha, trolöse, jag kastar mig i floden! Jag dör av ett brustet hjärta —

I detsamma skrek hon till på allvar och ville stiga ur båten. Nedför den skrangliga trappan kom nämligen ytterligare åtta feta madammer var och en med sin stora korg och alla skulle de till marknaden i Puteaux.

Roddaren lugnade Helen — båten skulle inte kantra, ifall de blott lovade att inte dansa polkamazurka mellan bänkarna. Nu tog den första madammen, Jonas' käresta, till orda och visade hur finurlig hon var. Vi45

är tio käringar, sa hon, och med barnen och roddaren är vi tretton. Det finns tre bänkar förutom roddarns; alltså måste vi sitta tre på var bänk och två i aktern och en i förn. Men nu frågar jag er, mina småttingar, hur vill ni sitta? Vill ni sitta skavsides eller mittemot varann? Vilket ska vara trevligast? Det är en smaksak och den kan bara ni avgöra. — Mittemot varann, sa Helen och visste nog varför. Men gumman, Jonas' käresta, visade nu riktigt sin finurlighet: hon satte de båda unga på var sin bänk med ansikte mot ansikte, under det att de fyra madammer som par om par flankerade dem fingo befallning att vända ryggarna mot varann. Jonas och hans båda madammer vände alltså ansiktet åt motsatt håll och likaså Helen och hennes madammer. Det tyckte den finurliga gumman vara ett bra sätt att bereda småttingarna fred och frid — om man nu alls kan tala om frid i en båt med tio madammer på färd till marknaden.

Roddaren stötte ifrån och den tungt lastade båten gled sävligt utför floden. Helen och Jonas betraktade varandra, smålogo på en gång allvarliga och skälmaktiga. Det var ett litet äventyr. Så böjde de sig samtidigt sakta framåt, möttes på halva vägen och upprepade dagens ceremoni. Då skrattade de feta gummorna så att båten började kränga och vattnet fräste upp mot bordkanterna. Roddaren röt: Stilla i båten! Och den finurliga ropade: Vad går åt er, gamla tossor? Ska vi46

allasammans få ett kallbad, därför att småttingarna nosa på varandra? Har ni inte sett sånt förr? — Jo, det hade de och lämnade nu ungdomarna i fred för att sinsemellan dryfta viktigare spörsmål, marknadspriser, platshyror, ordningsregler och allahanda varors olika behandling och försäljning. Jonas och Helen åter talade om sitt och eftersom ingen förstod deras språk, talade de fritt och muntert, ömt och smeksamt. Men mitt upp i det allvarliga samtalet om varor och priser hände det att en eller annan av madammerna lade huvudet på sned och tyst och med en plirande blick upp mot himmeln lyddes till de unga. Just som om hon lyssnat till ett par kanariefåglar. Och den finurliga suckade och sa: Ack ja, du gode Gud! Inte förstår man ju vad de säger, men nog förstår man, vad de menar! — Så gled båten för makliga årtag framåt, gled förbi Notre Dame, där Tron håller de onda Andarna fångna i sten. Dock, vem har räknat dem alla?

När nu färden varat vid pass tre kvart började man komma in i mera lantliga omgivningar. Efter kröken vid Sevres fick gummorna brått att lägga ned och ordna åtskilliga varor, som de haft uppe till förevisning och en viss oro grep också Helen. Hon tänkte: Kommer vi nu bland buller och bång på marknaden, får vi inte något tillfälle att talas vid på allvar. Och vem vet om jag en annan gång har kurage? Alltså förde hon samtalet, som hon hela tiden försiktigt fast utan framgång lett åt47

det hållet, rakt fram på frågan: Ska vi inte ekla-tera vår förlovning? Jonas ryckte till, stirrade på henne. Efter några ögonblick, som föreföllo långa, svarade han kort och gott: Nej.

Han höjde inte rösten men klang och tonfall voro så märkligt förvandlade, att alla gummorna på en gång ofrivilligt vände sig mot paret och betraktade dem undrande. För en flicka, som just friat och fått en korg utan blomster, är det allt annat än behagligt att bli föremål för en skara madammers spörjande blickar. Både svaret i och för sig samt gummornas nyfikenhet gjorde henne utomordentligt förvirrad. Hon fick plötsligt en dunkel föreställning, att Jonas ordnat hela utflykten blott för att få tillfälle att förolämpa henne. Föreställningen var alldeles orimlig men behärskade henne under några minuter. Och nu fann hon, att Jonas hade ett brutalt, skadelystet uttryck. Behärskad av en mindre orimlig föreställning skulle hon kanske ha funnit, att han såg plågad och förödmjukad ut. Efter några ögonblick fortsatte han i — enligt hennes åsikt — utmanande ton samt »högt så att alla kunde höra» (hon glömde till och med att madammerna inte förstodo svenska):

Det kunde naturligtvis vara bra för mig att eklatera vår förlovning. Din pappa har pengar och inflytande. Han skulle skaffa mig en bra plats. Men jag vill inte ändå. Vi är alldeles för unga. Endera skulle vi gå förlovade en evighet eller också gifta oss för tidigt. Och man ska inte gifta48

sig för tidigt. Sen träffar man kanske folk, som man tycker bättre om än om varandra.

Inte jag! mumlade den stackars flickan, som friat och fått korgen. Aldrig i livet! Inte jag! Inte jag!

Hon trodde att det var ett löfte — i själva verket var det en dom. Men nu rågade Jonas måttet genom att torrt och nyktert tillfoga:

Var och en svarar för sig. Det är möjligt att det inte kan hända dig. Men i alla händelser kan det hända mig.

Egentligen var det rätt förnuftigt av en man, som just upplevde sin tjuguförsta vår, att icke lita blint på sina känslors varaktighet. Kanske var det till och med en smula alltför förnuftigt. Helen fann varken det ena eller det andra. Hon kände att han velat förolämpa henne och att han lyckats. Plötsligt reste hon sig och ropade först på svenska, sen på franska: Sätt mig i land! Genast! — En av madammen makade sig förskräckt åt sidan. Det blev för mycket för den rankiga farkosten. Den förlorade jämvikten, den tog vatten. Lyckligtvis var det endast ett par meter till bryggan vid S. Cloud. Några kraftiga årtag och de landade. Gummorna kravlade upp ur den sjunkande båten, liggande på magen, sparkande med de tjocka benen i luften utöste de förbannelser och jämmerrop. Lyckligtvis hade de i första hand räddat korgarna. Skadan inskränkte sig till våta fötter. Men den orkan av ursinne, som brusade kring de tio madammerna sopade plötsligt bort Helens stolthet. Hon49

kände sig feg som en barnunge. Hon tog till benen, sprang.

Hon sprang så länge hon orkade. Sen gick hon. Utan att veta vart. När hon gått en bra stund, kände hon att Jonas kom efter henne. Hon vände sig om. Mycket riktigt, där kom han lugn och obesvärad med händerna på ryggen, småvisslande. Hon gjorde en stor, befallande åtbörd, som betydde: Stanna! Kom mig icke ett steg närmare! Det är möjligt att avståndet hindrade honom från att uppskatta all den kvinnliga stolthet, som låg i hennes åtbörd. I alla händelser fortsatte han oförtrutet sin väg och började till på köpet vissla högt — en munter och, under rådande förhållanden, utmanande melodi. (För resten samma melodi som användes till nidvisan om det goda hjärtat.) Hon fortsatte i sin tur, ökande stegen. Men han var snart vid hennes sida. Vart skulle de gå? Hon svarade inte. Hon kunde knappast se vägen; hennes ögon voro beslöjade men inte av tårar. De täcktes av en het dimma som vanligen framkallas av vad man med ett vulgärt uttryck plär kalla ilska. Hon var ursinnig, därför att hon på ett så utomordentligt fånigt sätt hade kommit båten att kantra. Varför i herrans namn hade hon inte hållit sig stilla? Hon sa till sig själv: Det skall jag aldrig förlåta honom! Till honom sade hon alltjämt ingenting. Och han ingenting till henne.

Och de gingo och gingo och gingo, han visslande, hon tyst. Hon var oförsonlig men icke 4. — Bergman, Jonas ocli Helen.50

oresonlig. Hon medgav, att han hade alldeles rätt. Han var för ung att binda sig vid en gammal flicka. (Hon var nämligen ett år äldre än han.) Det var alldeles nog att de höllo av varandra. Men! Just därför hade han handlat ovärdigt då han lockade ned henne i båten, narrade ur henne alla de där dumheterna om förlovningen, tvingade henne att göra sig till ett åtlöje genom att springa upp som en toka och ropa: Jag vill i land!

För resten, vad gjorde han nu? Hade han något medlidande med henne? Här tvingade han henne att gå och gå och gå på denna avskyvärda väg! Kunde han inte begripa att hon var trött? Varför vände han inte? Nej hon skulle digna av trötthet. Det var hans avsikt.

Men hon skulle visa, att hon icke ämnade digna.

Hon skulle vända.

Då sa han:

Kära barn, vi är unga och starka, vi ha framtiden för oss. Det skadar inte, att vi tar oss en promenad under glättigt samtal och förnuftigt tankeutbyte. Om någon tid, antar jag, kommer vi fram till Atlanten. Då kan vi vila några ögonblick och bestämma om vi ska fortsätta till höger eller vänster eller kanske rakt fram —

Jaså hån! Hon vände icke. Hon fortsatte. Han skulle få sin vilja fram, han skulle se henne digna! Hon var oförsonlig men icke oresonlig. Hon medgav inför sig själv, att det delvis varit hennes eget fel att hon sprungit

upp, ropat och kommit båten51

att kantra. Det var delvis hennes eget fel. Men! Just därför borde han sannerligen hålla sig för god att håna henne. Det var skändligt och hon blev för varje steg alltmera ömfotad och oförsonlig och fast besluten att digna.

Kanske hade hon också gjort det, ty Jonas hade sagt sitt och själv kunde hon ingenting säga eftersom hon var oförsonlig. Emellertid tycks Vår Herre ha uppmärksammat paret och han tör väl ha tänkt: Vad är nu det där för unga idioter? Jag kan inte upptäcka vare sig mål eller mening med deras vandring. Inte gå de för nyttas skull och inte för nöjes. Det måste vi stoppa! Så tog han en av sina stora mörka regndukar och bredde ut över himmeln, kvickt och behändigt alldeles som då en skicklig kypare slår ut duken över bordet.

Att digna går väl an men att digna i hällregn på en lerig landsväg? I splitterny promenaddräkt! Utan att direkt vända sig till personen vid sin sida yttrade hon: Blir det regn? Det fann han mycket troligt, ty dels var himmeln jämnmulen, dels yrde i luften någonting vått, som mycket liknade regn. Och han sa: Låt oss springa. Det finns ett värdshus ett stycke längre fram.

De sprungo. Han tog henne om livet för att draga henne med sig och öka takten. Efter fem minuter orkade hon inte springa längre. De åter-togo sin förra takt men han höll henne alltjämt om livet och hon lät det ske. Det betydde icke försoning men hon var mycket trött och behövdeett stöd. Hon prövade också, huruvida hon skulle få mera stöd ifall hon samtidigt lade sin arm kring hans liv. Det fick hon. Nu var det hela ganska tillfredsställande, om man bortser från att hon var oförsonlig, att det hällregnade och att det möjligen inte fanns något värdshus ett stycke längre fram.

Efter ytterligare fem minuter sa Jonas:

Tänk om det inte finns något värdshus!

Hon svarade:

Ja, vet du vad — nu kan det just göra detsamma. Jag har inte en torr tråd på kroppen.

Den kan i all sin slapphet vara ganska uppfriskande den känsla, som utgår av orden: Nu kan det just göra detsamma —

Jag fryser som en hund. Bah! Min nya dräkt är kaputt. Bah! Jonas vill inte förlova sig med mig. Han gav mig korgen, den rackarn! Alla gummor i båten hade korgar men jag den största! Bah, bah, baaaah! Vad betyder det? Bara vi får gå så här, bara jag får lägga mitt huvud mot din axel och min kind mot din.

Hon sa:

Jonas! Jag är ohyggligt våt och gräsligt glad.

Att hon var våt visste han förut och varför hon var glad, fick han inte veta. Hon var glad därför att hon plötsligt gjort en upptäckt. Upptäckt att hon var alldeles oresonlig men alls inte oförsonlig.

Nå ja, till sist kommo de verkligen fram (ill det där värdshuset. Sällsamt lyckliga och sällsport blöta.

Kärlekens vetgirighet.

Det är egendomligt —

En man kan fria hur många gånger som helst.

Han kan föreslå sin väninna äktenskap tjugu gånger så visst som en utan att göra sig löjlig. Tvärtom! Är han en smula försynt och chevaleresk i sin enträgenhet, lyfter den honom upp i en särskilt ädel klass — de trofasta älskarnas. Hans uthållighet är rörande och beundransvärd. Däremot — ve den stackars flicka, som yppar sina känslor i otid eller om hon, försmådd, envisas att yppa dem. Kanske är hon någon gång rörande men framför allt löjlig och stundom »osmaklig». Hennes systrar döma henne strängt. Hon är efterhängsen, hon saknar stolthet. Det är en gammal historia om bud och utbud, som spökar. Mannen bjuder, kvinnan utbjuder. Hon bör uppträda som juvelhandlarna i Stainbuls gamla basar. Det är kundens sak att krusa. En onyxskål till randen fylld med

ädelstenar trugas ej bort.

Helen hade friat, Jonas hade sagt nej med den kraftiga motiveringen att han ingalunda vore säker på sina känslor. Ingenting att göra åt den saken. Stoltheten måste sväljas med hemliga tårar, ty54

kärleken fanns där och den var obönhörlig. Vart skulle det taga vägen? Ingenstans. Det fanns ingen fortsättning på dessa glittrande, susande, sjungande vårdagar. Eller rättare: fortsättningen var en avgrund och man bör vakta sig att se ned i avgrunden. Tids nog får man mäta dess djup, ej med blicken men med livet.

Alltså fortsatte de värderade ungdomarna även efter »det lyckliga regnets dag» att föra samma liv som tillförne: hemliga möten, flykter och utflykter, »det där kan vara Max», skrämsel, salighet, trots mot Qud och hela världen. Gjorde de ingen nytta? I bortåt tjugu år alltifrån det vi födda bliva, tränger man på oss, än bryskt, än varligt, en tvångströja av seder och bruk, sanningar och fördomar, klokhet och dårskap. Vi måste lära bära den, ty den skall vara vår arbetsklädnad och helgdagsdräkt livet ut. Men just då tröjan är färdig och vi på allvar ska börja använda den, just då kommer en tid, kort eller lång, då alla våra tankar och känslor, vår kropp och vår själ revoltera mot plagget i fråga. Perioden karakteriseras av förakt för det nyttiga och förnuftiga samt en stark klockarkärlek till det onyttiga, det spritt-språngande galna. Likvisst är den mycket nyttig. Stackars lyckliga ungdomar! De tro sig vara kvitt tröjan för en tid åtminstone, kanske för hela livet. Det är inte så. Den sitter nog på. Den håller. Den sprittande kroppen, den frihetslustiga själen arbeta just på att giva tröjan dess slutgiltiga snitt,55

den personliga form, som skall tillåta oss att arbeta, skratta, sucka, gråta, leva, dö — i tröjan. Här spricker en söm, här vidgas en klut, men tröjan håller. Och passar.

Så visst gjorde de nytta i trots av det syndiga lättsinne, varmed de ilade fram mot en säker katastrof, föräldrars förbannelse, bröders förakt. Må man säga vad ont man vill om ett syndigt leverne — men det är allmänbildande. Helen, som slungat de heligaste plikter blott för att taga hand om en pojke som inte ville gifta sig med henne och som följaktligen aldrig kunde bli en hederlig och bra del av hennes liv, denna lättsinniga Helen vann mera allmänbildning än vad den plikttrogna skulle ha vunnit. Först och främst må anmärkas att hon snart nog återupptog det ursprungliga allmänbildningsprogrammet om ock i reducerad skala. Hon gick åter på museer, teatrar, konserter, föreläsningar. Men! — här fanns en skillnad: hon gjorde det icke längre av pliktkänsla eller för sin egen skull. Hela knoget ägnades blott honom! Därför blev det ju också ett ljuvt, ett trevligt knog. Hon skulle icke ha varit kvinna och hon skulle icke ha älskat, om hon icke samtidigt velat uppfostra. Denna kvinnliga drift, som börjar med att binda dockris för att längre fram pressa så många tunga suckar ur yngre och äldre manliga bröst, förstärktes här och hetsades av den svindlande fart, varmed deras lyckodagar svunno. Denna stora, älskade docka (som föreställde en ung banktjänste-56

man) skulle hon äga några månader, kanske bara ett par veckor. Sedan skulle hon förlora honom för hela livet. Det var oundvikligt. Men hon ville lämna någonting av sig själv kvar i honom, hon ville ha del i honom även sedan de skilts för alltid. Hur skulle det ske? Jo, genom att fullkomna honom, den nästan fullkomlige. Han hade icke mycket sinne för allmänbildning, för så vitt den ej rörde praktiska ting. Han stod de sköna konsterna fjärran, musik lämnade honom likgiltig, han hatade teater. Det skulle avhjälpas. Hon skulle med list och lust skänka honom en skatt av förståelse för det sköna i tingen. På så sätt skulle hon, den älskade och dock försmådda, ha någon del i honom så länge de vandrade, skilda, på jorden.

Företaget var inte så alldeles lätt, ty tjurhuvudet hade sin vilja för sig. Hon använde åtskilliga knep, men det vanligaste var detta: Hon (förstulet): Klockan två i Luxembourg. Han (med suck): A, herregud! När det är så vackert väder! Varför? Hon: Därför att jag ändå skulle dit. Han (plötsligt nedstörtande i en brunn full av bitterhet): Och jag skulle sitta på banken, Helen! Hon (oskuldsfullt): Vi kan inte mötas på banken men i Luxembourg kan vi. Är det bättre att inte mötas? Han: Tvekar ett ögonblick på bitterhetens botten, sedan plötsligt ett kraftskutt upp till brunnskanten, armarna kring hennes hals, sista57

droppen bitterhet blåser bort i vårvinden — kyss, som förpliktar till minst tio museer.

Så ungefär gick det till. Och vad blev resultatet? Kom han de sköna konsterna närmare? Det är ovisst. Men hur

oändligt mycket närmare bör icke hon ha kommit dem tack vare denna ansträngande och förtrollande metod! I sanning, man måste vara intresserad för att kunna intressera. Man måste glöda. Det är inte med en torr guide i handen man estetiskt frälsar en ung bankscolars siffer-fångna själ. Dessutom och viktigare och alldeles på köpet! Hon fick lära de vackra knepen! Hon fick lära hur kärleken leder sitt föremål, Ack, säger man kanske, den konsten kan första bästa slinka. Stackars slinkor, just den konsten kunna de icke. Att locka är icke att leda. Slinkan förställer sig och lockar. Vill man leda får man på inga villkor förställa sig. Men tillstås må, att man måste vara en smula listig.

Vi kunna således med tillfredsställelse fastslå, att den unga synderskan, som bröt så svårt mot fjärde budet, likväl ej saknade en ädel ambition. Hennes Jonas skulle vara ännu finare, då hon lämnade honom ifrån sig, än då hon fick honom. Just därigenom skulle han förbli hennes trots skilsmässan på samma sätt som konstverket förblir konstnärens även sedan det råkat i främmande händer och länder. Tid och rum är ej det viktigaste — den som lyfter sin älskade, vinner och behåller; den som förnedrar, förlorar.58

Men det finns också ett annat sätt! Liksom en upptäcktsresande vinner det land, han genomforskar, och behåller det även fjärran därifrån, så kan man vinna och behålla den älskade genom att utforska och förstå. Det är svårt och ytterligt spännande. Även med kärleken till kompass måste man vara beredd på fatala misstag. Man går vilse. Och det krävs mod. Man måste gå med hjärtat i sin hand färdig att klämma till, att krama det vitt och okänsligt. Ty det ges ju vissa upptäckter —

Kanske har det icke så stor betydelse för mannen. Älskar han en kvinna, så tror han vanligen att hon är en i alla hänseenden utmärkt varelse. Varför skulle han eljest älska henne? Upptäcker han brister, så är det små, älskvärda brister. Upptäcker han stora brister, så förtolkar han dem — i det längsta. Hur skulle han kunna älska henne om hon verkligen hade stora fel? Omöjligt. För kvinnan ställer sig saken annorlunda. Hon hyser en ganska egendomlig och sannerligen föga smickrande misstanke.

Hon misstänker, att hon skulle kunna älska en man, även om han råkade vara en ganska dålig man!

(Naturligtvis dock under förutsättning att han därjämte ägde så stora förtjänster och bedårande egenskaper som till exempel Jonas. Det är självklart.)

En så fatal misstanke måste spänna hennes vet-59

girighet till det yttersta. Den förbluffande starka adhesion, som så ofta ses råda mellan ett par älskande (framför allt i tidigare skeden) beror väl, vad mannen beträffar, mest på smeklust och ömhet; hos kvinnan åter verkar nyfikenheten starkast. Hur ser han ut inuti? Man kan ju fråga honom. Men dels är det föga troligt att han själv vet mycket om den saken, dels är han kanske inte uppriktig, den filuren. Bättre än en direkt fråga är användandet av en hel serie indirekta. Vad skulle du göra, om jag dog? Om jag bleve kär i en annan? Om jag bleve koppärrig? Tror du, att jag skulle kunna älska en annan än dig? (I den frågan bor den evige ormens list och gift! Den stackars karlen kan aldrig besvara den tillfredsställande.) Frågeformuläret är oändligen rikt och genom att använda det försiktigt och försåtligt kan man givetvis plocka fram ett och annat. Men rätt vad det är blir han otålig eller kanske brydd och börjar svara med kyssar. Det kan trots allt kännas förödmjukande för en person, som älskar sanningen — den ohöljda sanningen om den hon älskar.

Ännu bättre än dessa soffhörnsförhör är att ströva några vårmånader av och an genom Paris. Man råkar i så många olika situationer. Än ramlar man helt oförhappandes in i ett muntert sällskap, än i ett sorgset, än i ett hotfullt. Hur beter han sig? Är han modig, stark, glad, medlidsam? Man möter den bittraste nöd. Har han hjärta? Nu betrakta vi en flock lekande barn. Ler han och hur ler60

han? Det är också bra att vandra bland djuren i Jardin des plantés. Han är djurkär och det känns betryggande. Och gatulivet är utmärkt. Det har alla nyanser, det skiftar mellan brutalt och känslosamt. Det gäller att vara snabb och fintlig för att se, hur det återspeglas i hans ögon. Efteråt får man försöka att tyda. Där sitter en kokott i sitt ekipage, som håller utanför en pälsbod. Nu blir det spännande! Det är minsann ingen kokott av de tarvliga! Man skulle kunna ha förväxlat henne med en verklig grande dame — om man icke haft äran att umgås i tjugu

aristokratiska familjer. Hon är vacker, hänförande, hemskt hänförande. Det blir spännande. Med en liten tryckning på hans arm leder man honom oförmärkt så nära ekipaget som möjligt. Man låtsas se rätt fram med tittar på sned så att det värker i ögonmusklerna. Han får naturligtvis inte märka att han är iakttagen. Nå? Betraktar han damen? Om han betraktar! Vulgärt talat storglor han. Och nu blir det ännu mera spännande. Damen har upptäckt honom. Hon lyfter långsamt de släpande ögonfransarna. Hon tittar igen. Oförblommerat. Ingenting underligt i det. Vilken kvinna kunde låta bli att titta igen, när Jonas tittar? Skulle roa veta. Men det är spännande. De stryka tätt förbi varandra. Och nu — nu upplöses spänningen. Ty plötsligt upptäcker man något, som man känner synnerligen väl igen. Han putar litet med läpparna! Men inte till kyss, om vi få be! Inte ens till slängkyss. Det är ensynnerligen välkänd grimas av förakt och vedervilja. Och den är så liten att den sannerligen ej kan vara avsedd att ses. Spänningen utlöses i skratt. Man kniper honom i armen, hårt. Gnider ansiktet mot hans axel och skrattar mera. Vad nu? Vad är det med dig? Vad skrattar du åt? — Å, herregud, barn! Åt ingenting! Skulle det vara förbjudet att skratta åt ingenting, herr Nyfiken-En-Strut von Frågvis?

Gatan är bra.**Konsten att låtsas.**

Boken, som man läser gemensamt, är också bra. Man debatterar och plockar fram varandras åsikter. Det är av betydelse — men av underordnad betydelse. Man kan känna en människas åsikter, rubb och stubb, utan att därför känna honom själv. Folk, som ska gifta sig, leva länge samman, ja, de ha tid att lägga patience med åsikter. Folk, som redan ha skilsmässans kräftsår i bröstet — för dem gäller det att leva, inte att prata. Dessutom blir Jonas lätt djupsinnig. I och för sig är detta trevligt, roande och rörande. Den starka tankeverksamheten förändrar hans utseende. Faller en fyrtioåring i djupsinne, åldras hans yttre; man kan tro, att han har sextio år på nacken. Tjuguåringens djupsinne föryngrar; han blir en ung gosse. Han liknar Jesus i templet. Man betraktar honom med tårade ögon, man är mycket stolt över hans tankeskärpa och djupa insikter. Men man får ingenting veta.

Snarare skulle man tro, att musiken kan verka avslöjande. Nu sitta de sida vid sida i konsertsalen. Taktpinnen reses, tonerna stiga som ett stilla, lent vatten, sorlar och bubblar. Det känns som då63

hon en sommardag hemma på Lanna tar sig ett bad, flyter på rygg i ån halvsovande med slutna ögon, låter sig ljuvligt vaggas, glider utför, utför. Och nu börjar hon höra bruset från forsen. Det gör ingenting, den är långt borta. Hon glider halvsovande utför, utför. Men bruset växer. Hon borde hejda glidningen i det ljumma, lena vattnet. Hon kan inte. Hon borde vara rädd, men hon förmår inte. Bruset växer. Hon borde söka land. Hon kan inte, hon kan inte vakna, hon kan inte röra armarna, som hon håller korsade under bröstet. Och hela forsbruset faller över henne! Forte fortissimo! Hon hiar till, griper efter något, griper hans hand och kramar. Blixtsnabbt besvarar han kramningen. Det är en fröjd! De ha glidit sida vid sida, njutit på samma sätt, gripits i samma ögonblick av samma extas. Korteligen, de ha förenats i musikens mystik, i någonting som ligger högre, ovanom skilsmässan. Gott och väl. Men efteråt förklarar han att musiken varit odräglig och att han haft mycket tråkigt. Just därför hade han kramat hennes hand så hårt — för att få en liten ersättning. En fullständigt omusikalisk kramning så att säga. Desillusion.

Nej, teatern är bäst. I boken är hjälten en person, som livar ädla känslor och lockar till djupsinniga funderingar. På scenen är han någonting mer — kött, blod, stämma, tonfall, blick, rörelse, en skiftande, tillfällig, nyckfull verklighet. Funderingarna blekna till förmån för upplevelsen.64

Händelsen har icke hänt, den händer. Scenen är både bok och gata men mest gata. På gatan härskar slumpen och på scenen pjäsen, rollen. Nå ja. Men vad är slumpen? En pjäs skriven av okänd författare. För resten är det inte bara slumpen som styr gatan, där härskar ock lag och förordning, skick och bruk, med andra ord: uppfostran. Rollen är skådespelarens uppfostran.

Hamlet lät uppföra en tragedi inför den kunglige mördaren; Helen Bourmaister släpade sin Jonas till teatern. Släpade — ty han gick inte godvilligt. Dessutom krävdes det att hon först tog hans huvud mellan sina händer och gav hans panna en hel serie små snabba kyssar, ungefär soin då en hackspett hackar på en trädstam. Det kallades »att knacka på dörren till direktionsrummet». (Hon hade nämligen givit ett så kärt huvud det prosaiska men

träffande smeknamnet »direktionsrummet».) Varpå han muntert och myndigt utbrast: Nå så kör i vind då! Men vi ska sitta på de billigaste platserna och du ska betala båda biljetterna!

Hör man på! Trots sin klena kassa höll han eljest styvt på kavaljersplikten att betala omkostnaderna för deras gemensamma nöjen. Men teaterbiljetter — nej. Jag betalar icke en sous. Det var en moralisk protest, ett straff, böter. Den fattige pojken trodde verkligen att det var ett tämligen kännbart straff för bankir Bourmaisters dotter. 1 själva verket hade hon mycket roligt åt den där straffproceduren men det lät hon inte märka. Tvärt-65

om. Hon lade huvudet på sned och bad så vackert: Betala åtminstone halva din biljett! Det blir så drygt för mig. Men han: Nej. Jag betalar icke en sous.

Denna manliga fasthet var synnerligen tillfredsställande för båda parter. Men varför riktade den sig så resolut mot den stackars teatern ?

Teatern är humbug, den lever av oärlighet och ovederhäftighet. (»Ovederhäftig» var denne ynglings grövsta skällsord.) Skådespelaren söker smitta sina åskådare med fingerade känslor. Redan att söka smitta folk med en verklig känsla kan vara betänkligt och föraktligt. Vill man förmå någon till något bör man framlägga sakskäl eller känsloskäl — allteftersom. En kvinna som fäller falska tårar för att vinna en favör är vidrig. När jag ser ett barn kärligt klänga sig upp mot söta mormor allt under det att de trinda ögonen stirra fiket på gummans portmonnä kliar det i fingrarna. Men barn är barn, ha ännu inte lärt skilja mellan låtsad och verklig känsla. Skådespelarens enda ursäkt är väl den att han aldrig blivit vuxen. Ingen blir gycklare med mindre han känner en oförmåga att vara verklig.

För det andra: Vad ger dessa människor, sedan de lurat oss att betala — listigt nog i förskott? Vad kan en skådespelare som inte jag och alla andra kan? Jag förstår mig inte mycket på konst men jag kan tycka att en välgjord marmorstaty är vacker, särskilt i det gröna. Och jag tänker: 5. — Bergman, Jonas ocli Helen.66

Tusan till karl, som gjort den där! Han har haft anlag och han har övat sig! Han kan vad inte många kunna! Men skådespelaren? Han kan lära vers och prosa utantill. Kan jag också. Han kan gå, sitta, gestikulera, grimasera, prata, stånka, höja armarna mot skyn. Kan jag lika bra som han. (Helen insköt: Älskade Jonas, jag ber dig! Stig upp på scenen! Det blir ett minne för livet!) Han kan låtsas gråta, låtsas skratta, låtsas frukta, dö med mera. Det skulle jag också kunna. Om jag hade måge till det. Men det har jag inte. Det är skillnaden oss emellan. Fast den är stor, motiverar den inte biljettpriset.

Om en herre kommer till mig på gatan, vrider sina händer och anförtror mig att han råkat mörda sin älskade hustru, nå ja, så blir jag antagligen högst uppskakad och tycker kanske synd om den stackars saten trots hans ogärning. På teatern tvingar man mig att se hur ett mord går till. Vad vill man att jag ska tänka och känna? Ska jag tänka: Ja, sådana kusligheter sker här i världen? Herregud, det nödgas jag tänka ändå var morgon jag läser min tidning. Hade jag den sanna naiviteten borde jag ju springa upp på scenen och hindra skurken. Genom att sitta still blir jag medskyldig. 1 den lilla mån han lyckas fascinera mig (Helen triumferande: Ser du det! Han lyckas fascinera dig!) blir jag verkligen medskyldig i det mord eller skälmstycke eller äktenskapsbrott, som man serverar. Jag nödgas undertrycka en67

indignation och att undertrycka en rättmätig harm kan aldrig vara bra. Skulle en dylik pjäs ha någon god verkan, krävs åtminstone rätt för publiken att exemplariskt bestraffa skurken. (Helen: Ha ha ha! Tete si bete!) Emellertid är min och den övriga publikens naivitet alltför liten. När hustrumördaren börjar rulla med ögonen och framvråla sina samvetskval, tänker jag: Stilla min gubbe! Här har ju inte skett annan olycka än den att jag betalt två och femtio för en papperslapp. (Snålvarg! Det är jag som betalt!)

Ja, vad bjuder man oss allt! En annan gång kommer en välfödd, ståtlig karl in, stånkar och pustar ohyggligt. Vore han inte så besynnerligt klädd, kunde man ta honom för ett stadsbud som förlyft sig på en handelsresandes koffert. Jag får lust att ropa: Mår ni illa? Ska jag hämta ett glas vatten? Men nej då! Så enkel orsak har inte illamåendet. Han är en man som i misshugg slagit ihjäl sin pappa och gift sig med sin mamma. Man kan stånka för mindre! (Helen indignerad: Du borde skämmas!) Emellertid råkar jag veta att olyckan timat i det avlägsna

Grekland för några tusen år sen. Jag kan ta saken med ro, jag slår dövörat till för den flåsande herrn, blundar och tänker: Det är troligt att våra ärade urfäder i sitt något vilda tillstånd hade seder och bruk som skulle förefalla oss mycket otrevliga. Det var kanske inte så ovanligt att sonen, då han vuxit sig stark nog, slog ihjäl sin åldrige far för att68

bli herre över hans ägodelar. Och som makan-modern väl inte var stort annat än en ägodel, följde hon med det övriga. Tusen år före Kristus var troligen en sådan ogärning lika ovanlig i Grekland som i våra dagar här — det vill säga förbehållen ett mycket litet antal kriminella. Men kanske fanns det så sent som på sex- och femhundratalen ännu kvar en skugga av den grymma lustan till fadermord och incest inte blott hos de kriminella utan hos gott folk i allmänhet — en lusta som plågade och skrämde dem om inte annat så i mardrömmar. Var det förhållandet, så fanns det ju en djup mening med dramat. Marspöket skulle besvärjas, drivas ut ur de plågade själarna. Ogärningen, som varit mer eller mindre allmän, skulle fastknippas vid ett enstaka fall och detta fall skulle få en mytisk förklaring, som kunde lugna gemene man: Sådant kan hända Oidipus men inte mig. Jag är en vanlig, hygglig liten karl och löser inte sfinxens gåta. Är hypotesen riktig, så hade pjäsen en praktisk betydelse. Men i våra dagar! Två och ett halvt årtusende senare! Jag tror inte att tio på millionen ens i drömmen mörda sina fäder —

Helen avbröt: Det vet du inte. Man kan drömma vilka rysliga galenskaper som helst. En vacker dag drömmer du kanske själv att du mördar —

Hon hejdade sig. Hon hade tänkt säga: mördar din far, men kom plötsligt ihåg, att fadern var död. För resten hade hon yttrat sig i tankspriddhet och blott »för att säga något». De befunno sig vid69

teatern i en oändligen lång matinékö, Jonas i själva kön, Helen hållande honom sällskap vid sidanom. Han höll sitt lilla teaterkritiska föredrag huvudsakligast för att reta henne och för att hämnas sina kölidanden. Fördenskull talade han oavbrutet och lät inte tysta sig av hennes inkast eller då hon lade sina fingrar över hans mun. Men nu teg han. Och stod en stund med bortvänt ansikte. Kön makade sig ett steg framåt. Han vände sig mot henne med ett leende, som hon kände till — hade redan lärt känna åtskilligt — ett leende, som bestod i att överläppen drogs upp, ett förbittrat leende, som spådde oväder.

Han sa:

Vad du uttrycker dig fånigt. En vacker dag kommer jag att drömma, att jag mördar min far. Brukar du drömma om dagen, du?

Snäsan kom tämligen oväntat. Lyckligtvis betydde det olycksbådande leendet inte mer än så. Kön makade sig plötsligt några duktiga steg framåt och Jonas klarnade. Han morrade endast på lek:

För resten ska du hålla dig tyst när du nu äntligen får höra sanningen om din innerligt älskade och djupt fåniga teater. Jag säger än en gång: vad bjuder den oss för våra dyra pengar? Fester? Gärna för mig, om så vore. Kvinnor och barn behöver fester, eljest börjar småttingarna misstänka att de bedragits på livets kvintessens. Men varför vända sig till en så urmodig gammal festarrangör, tableauxvivantsdekoratör, Kasperteaterentrepenör70

och skaldimitatör som pappa Shakespeare? (A, herregud, pojke, ett ord till och jag trampar dig på tårna!) Eller varför lyssna till den gamle gyckel-makaren Moliéres förlegade vitsar, aj! framsagda av hans patenterade, aj! föråldrade, mekaniska, aj! aj! aj! dockor. Jag säger ingenting ont om de båda hedersknyfflarna. (O tack, tack!) Shakespeare var säkert god nog för sin tid, eftersom han tycks ha fått många beställningar — alltför många att döma av det hafsiga utförandet. Nyps inte! Men jag påstår att ingen människa i våra dagar, varken lekt eller lärd, förstår meningen med hans saker på något tillnärmelsevis riktigt sätt, det vill säga så som han och hans samtid fattade dem. I stället inlägger vi vår lilla mening. (Det är vår rättighet. Och det är just det stora och eviga i hans verk att varje släktled kan inlägga »sin lilla mening»!) Därför blir det också rappakalja. Ty när vi ha inpressat vår mening i en scen, kommer nästa»- scen att bli absurd eftersom stycket utvecklar sig efter hans oss okända syfte och inte efter vårt. Följden blir att vi för varje nytt avsnitt måste börja om det otacksamma knoget på nytt eller ock ta konsekvenserna och kasta oss huvudstupa i det absurda. Vilket skadar vår förmåga att tänka logiskt.

Nej, då är det nästan bättre med modern dramatik. (A hör, hör! Någonting som är nästan bättre!) Den sysslar i allmänhet med dagens frågor, den är i viss mån le débat du jour. Man lyssnar med ett visst intresse, eftersom det talas om saker som71

på ett eller annat sätt angår en själv. Man har inte alltför tråkigt. Men givetvis är det sämsta tänkbara form för en debatt. (Det kunde jag tänka mig!) Ty i en debatt gäller det ju främst att vara så klar och saklig som möjligt, det vill säga hålla allt ovidkommande borta från ämnet. Men pjäsen kräver en massa ovidkommande ingredienser för att bli »njutbar». Och ännu värre! Man själv — åskådaren, åhöraren — får ju inte deltaga i diskussionen. (O, där klämmer skon!) Det känns fånigt. Ibland när de med tanketyngda huvuden och tunga suckar grubbla över något kvistigt problem där uppe på scenen, får jag en förtvivlad lust att vifta med högra labben. Magistern! Fråga mig, jag vet! Och att höra en herre eller dam där uppe med allra största arrogans och pondus uttala en idiotisk åsikt utan att man får protestera — det är ju avskyvärt!

Jonas tystnade för att hämta andan och Helen sa: Äntligen! Hade du dillat lite till, så hade jag svimmat. Dessutom har den lille tjocke herrn där framme vänt sig om ett par gånger. Han är kanske svensk.

Jonas svarade:

Han kan icke vara svensk, ty han är papuaneger. Och jag tiger inte förrän jag hunnit fram till luckan. Varje person som står i en teaterkö bör söka klargöra för sig själv och andra varför han står där eller rättare varför han icke borde stå där. Håll emellertid pengarna i beredskap; jag ämnar72

icke ens förskottera medel till nöjen av omoralisk halt. Du har redan i ditt hjärta medgivit att teatern, denna »låtsandets konst», är någonting föraktligt och löjligt. (Aldrig på tiden!) Folk har det på känn. Man kan få höra en hedersman säga: Akta dig för den och den: han, må du tro, är en riktig komediant. Därmed menar han att personen är opålitlig och förställningsfull. Däremot får du aldrig höra orden bildhuggare, målare, musiker användas i förklenande syfte, nej, icke ens författare ehuru ordet ofta kunde brukas som synonym för lögnare. Vidare har du måst medgiva (Reta mig inte!), att skådespelaren icke är konstnär eftersom han ingenting kan, undantagandes utanläxan som han kan ungefär lika bra som skolpojken kan sin. I likhet med andra ofullvuxna har han nämligen gott minne. Men vad vill han och vad åstadkommer han? Han vill verka genom sin personlighet. (Äntligen fann du ett korn, blinda tuppkyckling!) Nu är att märka att alla människor alltifrån skurgumman och gatsoparen upp till kungar och kejsare verka genom sin personlighet, starkt eller svagt efter tillskärning och funtning. Men blott en enda liten klass av olyckliga människor ha fallit på den osmakliga idén att exponera — nyp mig en gång till och jag skriker — sina stackars personligheter på estraden. Det tragikomiska är, att han icke helt vågar exponera sin personlighet utan kroaserar den med en diktad gestalt. Herr X som Otello. Nu frågar jag: av vilkendera personligheten, herr X eller Otello,73

skall jag känna mig »gripen»? En sammansmältning av båda? En högre enhet? Ack du lika älskade som enfaldiga flicka! Tror du verkligen att den beskedlige, fege, i kärlekssaker principiellt otrogne goddagspilten herr X på något sätt kan sammansmälta med Otello? Vad skulle det bli för en besynnerlig oxhare, kalvhjärpe, lejonlamm ? Nej, den gubben går inte.

Utan saken är helt enkelt denna: herr X är en tämligen ståtlig man i sin bästa ålder. Vidare kan han medelst belysning, smink, vax, tusch, lämpliga uppstoppningar etcetera bli så vidunderskön som man bara kan tänka sig. Vidare får han uttaga allt det välljud, som finns i hans stämma

— gör man det i privatlivets prosa, riskerar man att bli kallad narrkåpa — till sist får han göra schvungiga, egendomliga, stundom krystade, stundom behagfulla gester, som även de i privatlivet skulle förefalla opraktiska och därför narraktiga. Samtidigt rinner ur hans mun en ström av sköna ord och ordsammanställningar som förvirra de små damhjärnorna och följaktligen »betaga» dem, ja visst! betaga dem det lilla förstånd de ha haft. Det är också meningen. Vad man eftersträvar är en njutning av ren sensuell för att inte säga sexuell art. Och under det att åskådarinnan — i skydd av mörkret och utan fruktan att förråda sina känslor

— sitter och stirrar på Otello med ögon, glittrande av erotiska tårar, sitter äkta mannen bredvid, stirrar på

vidundersköna Desdemona och74

suckar sakta. Hade inan minsta rätt att vara lika sträng som vår religionsstiftare, skulle man kunna tala om dubbelt äktenskapsbrott. (Nu går jag!) Härligt! Jag följer! (Biljetterna först!) Biljetterna först, var det! Emellertid är det ju inte så farligt, om man bara har klart för sig, vad det är man gör. Man ska inte inbilla sig att man »begår en gudstjänst i konstens tempel». Ty det är lögn och lögn är aldrig bra. Dramatisk gudstjänst — om man nu har behov av sådan — begår man i sin kammare med boken i hand. Om man eljest är läskunnig. Teatern är en inrättning för analfabeter och sensuella.

En, två, tre, fyra, fem, sex, sju, åtta, nio, tio, elva, tolv, tretton — tretton personer kvar i kön. Mannen är papuaneger, åtminstone halvblod. Se på hans läppar. Nu torde någon invända, att många skådespelare ingalunda försköna sig. Det gäller särskilt karaktärsskådespelaren och komikern, vilka båda ofta nog anlägga riktiga skråpuksmasker. Komikern handlar därvidlag efter samma grunder som clownen — han vill med billiga och i sämsta mening enkla medel väcka löje. En god komiker, en man med humor, skäms att vanställa sig. För resten tillåter jag mig att utesluta alla komedi-och farsspelare ur detta liktal. Jag lyser privatlivets helgd över deras huvuden. Varje snäll farbror, som har en samling goda anekdoter och ett skämtsamt lynne, ska överallt finna tacksamma lyssnare. Driver honom nöd eller dåliga rådgivare75

upp på scenen, blir han snart en »kraft», ja omedelbart, och räddar han ej i tid sin själ, kommer han att dö som »en av våra store». Jag har svårt att vara sträng mot folk, som leva blott för att locka andra att skratta. När jag tänker på dem, får jag lust att gråta.

Tio kvar. Boven tvingas stundom av en oförståndig direktion att göra sig ful. Han ska ju väcka avsky — inte kan en vacker karl väcka avsky? Jo, herr direktör, det kan han. Och sedan ni och jag, min vackra fröken, enats om att en dramatisk föreställning icke är något annat än en beslöjad sensuell njutning (nejnejnej), tror jag att vi ska finna det absolut ändamålsenligt att göra karlen vacker, ja, rentav bildskön. Den manlige åskådaren skall alltid finna det tillfredsställande att se Adonis nedsvärtad; hans eget måhända mindre fördelaktiga utseende får därigenom en sorts »ehrenrettung». Beträffande den kvinnliga åskådaren är frågan mera komplicerad men svaret tydligt. Hon lider mera av en vacker bov än av en ful och lidandet måste härvidlag betraktas som en njutning. Hon upplever en verklig själsstrid. Skall jag älska? Skall jag hata? Hon vill rädda hans själ! Med böner och kyssar, kyssar och böner! (Kom ihåg! Jag kysser dig aldrig mer!) Det får framtiden utvisa. Till sist nödgas hon naturligtvis hata honom. Hon skulle hellre velat älska honom. Men näst att älska tycker kvinnan76

om att hata. Inte sant? (Du har rätt. Och jag har redan börjat.)

Sju kvar. Återstår karaktärskådespelaren. Hjälten och hjältinnan äro sköna, därnäst kommer hjältens vän och hjältinnans väninna. Den kvinnliga boven, förförerskan, måste givetvis vara tjusig om än med något litet skönhetsfel — ungefär som en mask-stungen klar astrakan. Men inte nog därmed: statisterna, herrarna och damerna i middagssällskapet eller hovet, måste vara sköna efter förmåga — och den sceniska förmågan är härvidlag alltid stor. Kammarjungfrun, som kommer in med ett brev, måste vara sådan, att det kittlar i en ung mans syndiga fingertoppar. Betjänten i knäbyxor ska ha vådor, som till och med min blygsamhet måste avundas honom. Vi befinna oss i skönhetens rike. Och mitt upp i denna härliga, aptitretande kålsoppa finna vi så en fluga — karaktärsskådespelaren. Han är aldrig skön, ofta ful, vanligen sådan som folket är mest. Vad har han där att göra? Kanske för kontrastverkans skull, en nypa salt i sötman. Vidare är det ju ofta han eller hon som förbereder eller framkallar medlidandet, den härliga, vällustiga gråten, som ej bör saknas i någon förstklassig sensuell anrättning. I många stycken är han dessutom resonör. Då kan man vara säker på, att författaren är en finurlig karl. Till hjälten och hjältinnan och de andra skön-heterna lyssnar man nämligen ej blott med örat utan framför allt med hela kroppen, vilket gör att77

föreställningarna bli något vaga och vågiga. När nu den grådaskige, obetydlige resonören framträder, vaknar man för en stund ur det lätta ruset och lyssnar med något så när klart förstånd. Till de par allvarsord, som den finurlige författaren kan ha på hjärtat.

Fem kvar. Papuanegern har svårt att bestämma sig. Förstår kanske inte franska, stackars hedning. Alltså min egen älskade flicka, hör jag dig nu säga i ditt inre: Jonas har rätt och jag skäms att stå här i förgården till lastens tempel för att där nedlägga min obol. (Jag har för länge sen slagit dövörat till, så gå på du!) Min Jonas liknar sin namne, då han, utspydd av valen, nalkades Ninives portar och jag bör ångra och bättra mig men jag ska vänta lite, så att profeten inte blir stursk och högfärdig. Låt gå. Jag ger dig respit alldeles som Jehova gjorde med Ninive. Nu har jag i alla fall öppnat dina ögon. Du vet att teatern är en djupt omoralisk institution, som för det första inte har något med konst att skaffa och som för det andra är skenhelig nog att kalla sig högmässa i konstens tempel, då den blott är en aftonsång i det sensuellas örtagård. Jag erkänner och bekänner — fast det kommer att kosta mig din kärlek — att jag icke är någon moralisk människa. Jag sitter ej ogärna på en varieté och betraktar så mycken nakenhet som Paris' höga myndigheter anser vara nyttigt för mig. Det är syndigt, men det är renhårigt. Ty det råder ej minsta tvivel om desprattlande tösernas och direktionens och mina onda avsikter. Jag avslöjar obarmhärtigt min skamliga lust att titta på vackra flickor och jag »låtsas» ingenting. Ty jag kan inte komediantens enda konst — den tarvliga konsten att »låtsas». Men nu måste jag tilltala papuanegern på hans egen moders språk, ty eljest kör han fast i luckan —

Papuanen.

Så sägande sträckte sig Jonas förbi de mellan-stående, klappade den lille fete mannen med negerläpparna på skuldran och yttrade i vänlig men bestämd ton: Kajsa lara, extra sara, zebedej zebedo, sno snotjitju liten nigger icke stanna längre lucka än behöva liten nigger.

Den lille fete ynglingen — han var inte stort äldre än gyckelmakaren — såg sig om över axeln, varvid hans tjocka hals lade sig i svällande veck, smålog förläget och mumlade:

Je ne comprends pas, monsieur — I don't understand — entschuldigen sie —

Yes sir, I do, I do, svarade Jonas välvilligt, och när nu papuanegern skyndsamt stoppade på sig växelpengarna och försvann från luckan, triumferade gyckelmakaren och yttrade:

Se där vad jag alltid har sagt! Vill man något, ska man inte spela teater utan framlägga klara skäl. Sakskäl helst men även känsloskäl passa ibland.

Och han lade armen kring Helens hals ochkysste henne mittpå mun. Stackars flicka! Tack vare Jonas' ordström och hennes egna protester, hade paret redan förut varit föremål för köns odelade uppmärksamhet. Man anade en tvist, ett kärleksdrama i miniatyr. Smällkyssen betraktades som en lycklig avslutning. En allvarlig ung man i arbetarblus yttrade myndigt och gillande: Bra, min gubbe! det är rätta sättet att täppa till munnen på en sån där sötnos! — Någon annan klappade i händerna och ropade: Bravo! Da capo! Bis! Bis! — En vemodig gammal herre smålog och sa: Ni applådera för tidigt, mina vänner — det här är bara början till första akten.

Helen ville ta till flykten. Men Jonas höll sin arm stadigt kvar kring hennes hals —

Teater och liv.

Jonas sa:

Återstår fyra. Där ser du! Jag kysste dig och strax blev det en smula teater, fast Gud ska veta, att jag inte låtsades. Folk är så vana att tillfredsställa en del av sina erotiska extrabehov på teatern, att de uppfatta en enkel kyss två älskande eme-lan som en föreställning till publikens förnöjelse. Man applåderar och bisserar. Minderåriga spärra upp ögonen för att lära sig något. Teatern är ju gubevars en skola. Men just nu faller inig något in, som skall glädja dig och andra teatervänner. Ty det kommer mig att tills vidare uppskjuta teaterns avskaffande. Jag tror mig ha80

funnit en uppgift för de tiljor som föreställa världen och dockorna däruppå, inklusive kulisser och rekvisita. Teatern skall förvandlas till skola. Men ingalunda en skola där man — som nu är fallet — får lära sig bästa sättet att förföra flickor, lura män, strypa otrogna hustrur med flera lärdomar, som äro dels skadliga, dels tyvärr

överflödiga. Nej, en skola för det praktiska livet. Hör nu på, mitt stackars julgransäppleröda barn! Jag har sagt dig, att skådespelaren verkligen kan en konst, en enda: konsten att låtsas. Jag är rädd att jag i ungdomligt övermod talade en smula föraktfullt om denna konst. Jag tar tillbaka. Den är den mest användbara, använda och nödvändiga konst i världen. Vi utöva den alla dagligdags men oftast utan den talang och skicklighet, som utmärka skådespelarna. De påstås vara de allra angenämaste umgängesmänniskor och det förefaller mig självklart, att så ska vara. Men nu är ju god umgängeskonst av utomordentlig vikt för en massa yrken. Tag som exempel handeln i ett varuhus. Hur mycket beror ej på personalens sätt att behandla kunderna, chefens och souschefernas sätt att behandla personalen, personalens inbördes umgängessätt med mera. Här behövs en åskådningsskola — en teater.

Dekorera scenen så att vi se ett förenklat tvärsnitt av ett varuhus: försäljningslokal, lagerrum, chefens rum och så vidare. Skådespelarna uppträda som personal, chefer, kunder. En regissör81

och en handelsfackman leda. I salongen ynglingar och flickor av handelsståndet. Ridån upp, maskineriet sättes i gång. Biträdena ordna sig själva och lokalen för dagens arbete. Cheferna anlända och utdela sina order. Kunderna komma! Hitintills har allting gått som smort — man har utfört de mest ändamålsenliga manövrer på ett behagligt och hövligt sätt. Och det betyder mycket, ty näst oändamålsenlighet är ohövlighet det mest oekonomiska man kan tänka sig. Med kunderna komma komplikationerna. Den erfarne handelsfackmannen uppdelar dem i ett antal typer och varje skådespelare får sin: den misstänksamme kunden, den gnatige, den snåle, den obetänksamme, den obeslutsamme, hon, som ska se hela lagret, den låtsat rike och den verkligt rike, den låtsat fattige och den verkligt fattige med flera med flera. Kommersen går. Damer och herrar, konstnärer av »konsten att låtsas» undervisa på ett oöverträffligt sätt de unga adepterna i salongen. Känner du inte hur det osar bränt av intresse? Se hur den gudomliga Sarah ler mot en kund! Hör hennes tonfall då hon frågar vad det får lov att vara! Se hur hon handskas med kartongerna! Hör hur diskret hon samtalsvis antyder att affären är välförsedd med diverse artiklar! Hör hur hon lockar utan att verka lockfågel! Se hur hon följer hennes nåd till dörren! Se hur hon bugar!

Himmel, flicka, hjälp! Rädda mig! Jag tror att jag håller på att bli teaterdirektör!

Och tänk vilka spännande episoder! Tänk bara, 6. — Bergman, Jonas och Helen.när den kände kleptomanen träder in! Hur skönt, hur upplyftande, hur lärorikt att se den blandning av förbindlig diskretion och skarpögd vaksamhet man utövar! Jag skulle tro att det är bättre upp än Otellos fåniga deklamation. Älskade, kan vi inte slippa gå på Otello? Jaså inte. Och se nu, hur kassachefen herr Coquelin med grandezza, finezza och flottezza lotsar en viss hennes nåd in i chefsrummet. Käringen är stormrik men vill inte betala årsgamla räkningar. Flicka, tror du att det är spännande? Florettduellen mellan chefen och storkunden! Tror du att ungdomarna i salongen lyssna till herr Coquelins repliker? Tror du att han lär dem något? Att de någonsin glömma hans hotfullt förbindliga tonfall, hans leende, hans gester? Tror du att bodtöserna någonsin ska glömma hur Sarah provade handskar på en ung vicomte, som hade lätt för att kyssas? Bort Oidipus! Vila dig äntligen Hamlet! Stackare, hur länge ska ni vara döda innan ni få hederlig begravning? Och herr Ibsen! Låt oss slippa problemdebatter i form av låtsade kärlekshistorier. Problemet ska vi diskutera på vår klubb och älska ska vi försöka lära oss på tu man hand med en jänta. Det går nog, om vi anstränga oss. Men konsten att sköta kunder i bodar, banker och andra Mercurii helgedomar — den är knivig. I det kapitlet kan lite var behöva lektioner av mästarna i konsten att låtsas. Madame, får jag be om två biljetter till Otello, de billigaste ni har.**Första mötet med Corfitz.**

Han stoppade på sig biljetterna, tog Helen under armen och gick mot utgången. Där vände han sig om. Han tog av sig hatten och yttrade på franska: Mina damer och herrar, det har varit oss en kär plikt att roa er. Jag hoppas att vi lyckats. Välkomna igen till nästa föreställning.

Folket i kön flinade men Helen flämtade.

När de äntligen kommit ut, tog hon honom hårt i armen, betraktade honom med nästan skrämda blickar. Herregud barn, du är väl inte rubbad? Vad tog det åt dig? Du som brukar vara så korrekt! — Han rynkade

pannan, halvt förlägen, halvt road.

Ja, sa han, jag vet inte riktigt vad som tog åt Jag sätter nu verkligen en ära i att vara korrekt. Men det är så konstig luft i de där gycklar-nästena. Till och med i förstun. Man tycker att man kan bete sig just hur som helst. Och när du släpar mig dit och jag sitter där i mörkret som en barnunge i skamvrån, brukar jag tänka ut såna där predikningar, eftersom jag inte gitter följa med vad de göra och ljuga på scenen. Nå ja, någon gäng skulle jag väl hålla min predikan. Är du ond, va?

Nej, hon var inte ond men hon var förvånad. Hon sa: Det är bara det, att jag inte kände igen dig. Och så det där med papuanegern! Det var något konstigt med det och jag tycker inte om det som är konstigt.84

Just som hon det sade, vände de om ett gathörn och drabbades i samma nu av ett sammanträffande, som föreföll mera obehagligt än löjligt i förstone. De stodo näsa mot näsa med ett annat par som i likhet med dem själva helt kärvänligt krokade arm. Flickan i detta andra kärlekspar var en liten blek varelse med råttlikt, spetsigt ansikte. Hon tillhörde pensionatet och det enda man visste eller brydde sig om att veta beträffande henne var det, att hon var blyg och att hon alltid gick klädd i grå vadmal. Att denna grådaskiga, obetydliga varelse hade en tillbedjare, var redan det förvånande, men ännu mera förvånande var tillbedjaren. Han kunde sannerligen fördunkla den lysande dubbelstjärnan Max & Edward! En grå livrock satt som om den varit både sydd och pressad direkt på hans välväxta gestalt. En cylinder i samma färg, dito handskar. Små svarta polisonger framhävde den fina hyn i flickaktigt skär-och-vita kinder. Man kunde ha tagit honom för en verklig dandy, om han inte burit en kamelia i knapphålet. Den skvallrade om en ej särdeles distingerad smak. Men i alla fall! Som vadmalsråttans tillbedjare var han onekligen bländande och förbryllande.

De båda unga paren blevo stående ett ögonblick orörliga och stumma. Alla fyra hade tydligen behövt en lektion i »konsten att låtsas om ingenting». Vadmalsråttan fann sig först. Hon mumlade: Så roligt — får jag presentera min fästman — Nå ja, det går an för den som kan presen-85

tera sin tillbedjare som fästman! Helen släppte sin Jonas. Fästmannen med kamelian lyfte graciöst den grå cylindern och presenterade sig.

Hansson. Corfitz Hansson. Missionär.

Missionär!

Helen sa till Jonas några ögonblick senare:

Jonas — hörde jag rätt? Sa kärn missionär?

Han sa missionär! bekräftade Jonas. Och vidare sa han Corfitz! Corfitz Hansson!

Besynnerligt, mumlade Helen. Men det är i alla fall obehagligt. Nu kommer hon att sprida ut att vi gå arm i arm.

Hon tillade:

Och vi är inte förlovade.

Det är vi inte, bekräftade Jonas.

Så gingo de tysta vid pass tio minuter, varefter Helen plötsligt stannade, höll honom kvar och granskade honom med ett egendomligt intresse.

Hon sa:

Vet du, vad du är?

Nej.

Du är någonting av det allra tarvligaste du själv vet.

Hon höjde sig på tåspetsarna och viskade i hans öra:

Herr komediant!

Hon lade armen kring hans hals och kysste honom mittpå mun. Mittpå mun och mittpå Place de l'Opera.

Något senare samma dag flanerade papua-86

negern på bulevarderna. Rätt som han gick där, varsnade han en elegant ung man med fint ansikte, högdragen min, sömnigt släpande ögonfransar! 1 kannibalisk iver störtade sig papuanen över honom, grep hans händer och skakade dem.

Nej, men titta på Eddi! sa han. Titta på Eddi! Herr Edward Bourmaister visade tecken till liv och livaktighet och svarade: Titta! Det är ju Janne — Och den lille fete sa:

Det var egendomligt att jag skulle möta dig just i dag. För ett par timmar sen hade jag nämligen nöjet att stå i samma biljettkö som din syster. Jag kände genast igen henne fast jag inte sett henne sen hon var liten. Naturligtvis borde jag ha presenterat mig. Men du vet! Jag är ju lite tafatt av mig gunås. Och när man står i kö med en fem, sex personer emellan sig. Dessutom hade hon sin fästman i sällskap och var antagligen inte angelägen om annat sällskap. På så sätt blev jag vittne — indiskret nog — till det allra kostligaste kärleksgnabb som avslutades med den reglementerade pussen.

De tego ett par sekunder. Så sporde papuanen: Vad heter din systers fästman? Helens bror tog monokeln från ögat, immade den, torkade den och satte den åter på sin plats. Han svarade:Min systers fästman heter ingenting, absolut ingenting.

Den stackars papuanegern förstod ingenting, absolut ingenting.**J. A. C. Loewen.**

Som sagt: papuanegern förstod ingenting. Och han sa till sig själv: Vad har jag gjort? Har jag trampat i klaveret? Tänk om jag berett flickungen obehag? A fy, så förfärligt!

Han vankade vidare i bulevardvankandets sega, långsamma kretslopp, som är så passande för den där pysslar med lite melankoli, lite oro, lite samvetskval. Hade han förstått vad han åstadkommit, skulle den samvetsömme unge mannen säkerligen ryckt upp sig och begått någon ny dumhet. För mycket samvetsömma personer är det ofta nog bäst att inte ha så noga reda på sig, bäst för dem och bäst för deras omgivning.

Papuanens prat bredvid mun hade åstadkommit detta:

Herrar Max & Edward inträdde i det gemensamma sovrummet, och luften kring dem hade tycke av den luft, som omger en jury, då den till domaren överlämnar utslaget. De togo långsamt av sig de eleganta hattarna och lade dem ifrån sig, de satte sig mittemot varandra, de stödde de behandskade händerna mot knäna, de sågo varann in i ögonen.89

Och Max yttrade med resignationen hos en man, som äntligen ger tappt:

Du ser själv, Eddie. Vi ha sträckt oss för långt.

Vi ha sträckt oss för långt, upprepade Eddie.

Det är vår plikt att underrätta gubben.

Det är vår plikt, bekräftade Eddie.

Och de drogo av sig handskarna i begravnings-takt.

Papuanens avslöjande hade icke kommit som en överraskning. Det ihärdiga, talangfullt bedrivna spionaget hade för länge sen givit vid handen, att Helens förhållande till Kerrman var av allvarlig art. Men dessa alltför tålmodiga bröder hade tegat eller så gott som tegat! Nu fingo de ångra. Pratet, det förfärliga pratet, hade redan startat! Deras känsliga hud hade försport den första ilen av en annalkande skvallerstorm. De ryste. Att man redan skvallrat och skvallrade i pensionatet — det betydde inte så mycket. Dess obetydliga gäster voro flyktiga bekantskaper som man inte behövde bry sig om. Men Janne!

Vem var då denne Janne, som Helen »trodde kunna vara svensk», men som Jonas tyvärr tog för papuan eller

annan exotisk vara?

Barnen Bourmaisters mor hette i sig själv Cecilia Loewen samt var dotter till general Alexander Loewen och hans hustru, född friherrinna Bunge-Lilja. Sagda Bunge-Lilja-Loewen hade en syster, Marta, född 1814, gift 1833 med brukspatron90

J. W. Fagerlind på Aspafors. (Hon dog först 1906 efter att ha varit sinnessjuk från sitt fyrtiofjärde till sitt nittioandra levnadsår! Under de sista sju månaderna av en nittiotvåårig levnad klarnade hennes förstånd. Minnen från tiden före sjukdomen återvände med full tydlighet. Då sonsonen förundrade sig över tillfrisknandet, smålog den gamla och svarade: Käre söte, det är inte så besynner-ligt — jag har blivit barn på nytt!)

Nåväl — papuanen var J. W. och Marta Fagerlinds sonson, hans far och Cecilia Bourmaister, född Loewen, voro syskonbarn, han själv och Helen sysslingar. Nu förstår man varför herrar Max & Eddie drogo av sig handskarna med den högtidliga resignation som är så vanlig på begravningar. Här fanns blott den sista plikten att uppfylla, ty skvallret var redan i släkten! Till på köpet hos Fagerlindarna! Mellan bankir Bourmaister och hans hustrus kusin på Aspafors rådde kyla och bitterhet. Orsaken var denna:

Om gamle krutgubben Alexander Loewen sades det på sin tid att han hade tolv blessyrer, tretton barn, fjorton millioner, femton jaktmarker, sexton anor, sjutton ridhästar, aderton jakthundar, nitton ordnar, tjugu älskarinnor och tjuguen vårtor på näsan. (Undras vem som vågade räkna dem?) Att de legitima barnens antal var tretton, det stämmer. Blessyrer och älskarinnor levde väl så pass i det fördolda — få vi hoppas — att alla kontrollförsök må uppgivas. Vad beträffar de fjorton91

millionerna (Bugge-Liljapengar) så gör man klokast att från början pruta hälften, och av hälften taga hälften. Säkert är att de flesta av barnen Loewen dogo mer eller mindre utfattiga med Cecilia Bourmaister som ett lysande undantag. En av hennes äldre bröder, J. A. C. Loewen, blev officer — generalstabare och generalsämne, en skarp, stark, klok, klar karl. Den unge svågern, bankir Bourmaister, fann i J. A. C. idealet av manlighet; han beundrade honom i det fördolda gränslöst. Det är troligt att hans uppriktiga men ej alltför glödande kärlek till hustrun i ej ringa grad sög näring ur hans beundran för svågern.

Den käcke, kloke officern hade emellertid ett fel — han var spelare. Skicklig spelare men framför allt hänsynslös. Imperativa, lidelsefulla naturer ha svårt att fördraga nederlag. De kunna helt enkelt icke fatta nederlaget, det omtöcknar deras förstånd. Elaka tungor började viska, att J. A. C. vid spelbordet icke tillät lyckan svika. Att icke tillåta lyckan svika — se där alla stora fältherrars hemlighet! Besynnerligt nog tycks moralen vid det förkättrade spelbordet vara betydligt högre och finare än moralen på slagfältet. Spelaren tillåtes intet hemligt kuckel med den vackra men opålitliga damen Fortuna. Strax blir det skandal och en som känns.

Kaptenen, som nyligen attacherats vid en mycket hög person och som redan börjat »frysa om hälarna», tog avsked. Alla ledo, kamraterna, vän-92

nerna, släkten. Själv föreföll han att inte lida alls. Han hade bitet huvudet av skammen, något som enstaka gånger händer just övermänskligt stolta män. Han gick till svåger Bourmaister, begärde lån för att starta ett eller annat. Bourmaister smålog blitt, gned sina långa, smala fingrar, tog upp sin börs, tittade djupt i den och sade: Käre vän, jag kan försträcka dig så mycket att det räcker till en god revolver. Kanske skulle jag också kunna skrapa ihop till en Amerikabiljett. Längre sträcker sig inte min förmåga, i varje fall inte min barmhärtighet.

Besviken kärlek kan smälta ned i vemod, besviken beundran är och förblir hätsk. J. A. C. blev orsak till en brytning mellan familjerna Bourmaister och Fagerlind. Då hela släkten vände syndaren ryggen, fann han en tillflykt hos den beskedlige brukspatronen på Aspafors. Han blev till namnet inspektor till gagnet rätt och slätt nådehjon. Det händer ej så sällan, att ett stort moraliskt nederlag avtrubbar intelligensen. Så här. Kaptenen hade varit framstående matematiker, inspektören tycktes knappt rå med de fyra enkla räknesätten. Kanske gitte han inte. Tillförsikten dör, viljan sörjer vid graven och intelligensens trista uppgift blir att övervara sorgeakten. Den avdankade och oduglige uppträdde emellertid ingalunda som något nådehjon. Hans omgivning måste taga betydlig hänsyn till hans vanor och tycken. Så småningom antog han alltmera typen av en red-93

lig gammal knekt med barsk, rättfärdig syn på tingen. Efter moderns död ärvde han en rätt vacker förmögenhet. Gud ske pris! viskade Fagerlindarna, som i själva verket voro besvärade av gästen. Men han visade inte ringaste lust att övergiva fristaden. En egendomlighet bör tillfogas. Ehuru han var mycket noga med sitt yttre och årligen lät sy sig minst två kostymer, bibehöll han in i minsta detalj samma mod, som rådde »olycksåret». Med tidens lopp verkade denna efterblivenhet alltmera besynnerlig, allra helst de urmodiga kostymerna ej skeno av nötning utan av nyhet. Vari bottnade denna fixa idé? Troligen var den en stum och oklar protest mot den samtid, som dömt honom. Samtiden hade förändrats, förgåtts — han hade bestått! Till punkt och pricka densamme! Så blev han då ett sorts levande familjeporträtt, ett hederligt herrgårdsspöke. Och naturligtvis ett original med ett originals alla fri- och rättigheter.

Någon tid efter J. A. C:s upptagande på Aspa-fors sände Fagerlind familjen Bourmaister vänlig inbjudan till ett besök. Bankiren svarade: Så länge k. bror giver asyl åt en fullständigt ohederlig person, som ej kan göra anspråk på aktningsvärda människors medlidande, kan jag icke antaga k. brors vänliga inbjudan. Den, som frivilligt söker beröring med en dylik person, smutsar enligt min ringa mening i viss mån sin egen heder. — Dennaobarmhärtiga bannlysning upprörde den godhjärtade brukspatronen till den grad, att han begick en grov taktlöshet. I ett förebråelsefullt svar påminde han om att olyckor kunna drabba oss alla och att till exempel själve bankirens far, kommerserådet Bourmaister en gång gjort bankrutt. Det var att vidröra ett aldrig läkt sår i det bour-maisterska familjehjärtat! Dessutom var jämförelsen oförsynt och orättvis. Kommerserådets bankrutt hade varit så lite självförvållad som möjligt, framkallad av de abnorma konjunkturerna under och efter »kontinentalsystemet». Bankiren avbröt all förbindelse med Fagerlindarna. Först tio år senare lyckades fru Cecilia få tillstånd att sända Maxi och Eddie till Aspafors för att bekanta sig med släkten. (Den ångerfulle brukspatronen hade icke försummat något tillfälle att bjuda dem.) Pojkarna stannade en månad, roade sig förträffligt och knöto vänskapsband med Janne, papuanen. Men för fru Cecilia blev det en ledsam månad. Varje morgon och varje afton gned bankiren ängsligt sina långa, smala fingrar, smålog bekymrat och mumlade: Ja, ja, kära Sissi, bara nu inte den där personen förleder våra gossar till någon mindre honnett handling. Jag är rädd, att vi varit ansvarslösa gentemot våra barn. — Fru Cecilia grät. Personen var dock hennes bror.

En avlägsen släkting till min mor.

Till denna person och till de kyligt stämda Fagerlindarna skulle nu alltså skvallret om Helen

och Kerrman i första hand gå. 1 sanning, en trevlig upptäckt! Och dess obehag stärktes enormt av en annan upptäckt, som de båda bröderna trodde sig ha gjort. Eller kanske blott en misstanke, som måste bekräftas eller vederläggas. Man anar näppeligen, vilket orimligt tungt ansvar som vilade på dessa unga axlar från vilka de eleganta vårpaletåerna nu långsamt krängdes av. Alltjämt begravningstakt!

Det var lunchdags. De båda bröderna inträdde i salen och slogo sig ned på sina platser. Pensionatets gäster voro mangrant samlade, blott en saknades: den grå vadmalsråttan som skaffat sig en så besynnerlig fästman. Syster Helen satt redan till bords och efter några minuter anlände Kerrman. (De infunno sig alltid med fem till tio minuters mellantid — beroende därpå att de voro så klyftiga.)

Sedan måltiden pågått några minuter men innan samtalet hunnit bli allmänt, bytte bröderna en blick, varpå Max yttrade:

Herr Kerrman, vill ni vara vänlig och ge mig några upplysningar? Saken är den, att Eddie och jag slagit vad om något som rör er.

Fråga! svarade Kerrman ohövligt.

Bisittarna kring detta improviserade rannsakningsbord tystnade. Man väntade kanske en av96

de vanliga »tjurfäktningarna». För resten tystnade man gärna, så snart Max & Eddie behagade taga till ordet. De imponerade därför att de trodde sig imponera. Deras beskedliga mamma, fru Cecilia, hade hyllat vissa filantropiska-pedagogiska idéer. Hennes barn voro rikemans barn och borde därför såvitt möjligt omgivas med

och uppfostras bland fattigmans barn. Härigenom skulle de lära sig att icke se ned på de fattiga klasserna. Hon vann åtminstone delvis sin avsikt. Max & Edward föraktade icke fattigt folk. Eller rättare sagt: de föraktade rikt folk mer än fattigt. Men denna pedagogiska metod hade en biverkan. Pojkarna vande sig vid att alltid vara sina små kamrater överlägsna — tack vare sina vackrare kläder, dyrbara leksaker, rikliga fickpengar, fina hem, sommarnöje, lustresor och framför allt tack vare sina föräldrar, för vilka fattigbarnens föräldrar nego och bugade. Härigenom förvärvade de, inlekte och inlärde, en överlägsenhet i later och självtillit, som verkade stark just därför att den var omedveten. Metoden är att rekommendera åt rikemän, som vilja befästa avkommans timliga lycka. Bankkonton förgår men en i barndomen förvärvad känsla av överlägsenhet består.

Och den överlägsne herr Max sporde:

Herr Kerrman, är ni född i Wadköping?

Frågan var nästan förbluffande enkel och oskyldig. Bisittarna, som förväntansfullt lagt ifrån sig kniv och gaffel, togo dem åter. Helen drog en97

lättnadens suck. Kerrman tuggade sin tugga till slut svalde och sa: Nej då. Stockholm.

Där ser du! sa Max till sin bror. Du har tagit fel!

Han log på ett sätt som åter fängslade bisit-tarnas uppmärksamhet — ett halvt bekymrat, halvt ironiskt leende. Man började ana, att det verkligen skulle bli en tjurfäktning. Den ende, som ingenting anade, var det stackars offret. Han frågade likgiltigt:

Varför trodde ni att jag var född i Wadköping?

Det ska ni strax få veta. Men säg mig först en annan sak: Känner ni till en bruksegendom i Wad-köpingstrakten som heter Aspafors?

Den andra frågan föreföll ej att vara mer svår-besvarad än den första. Ja eller nej, ingenting annat. I stället för att svara, kippade Jonas efter andan så starkt att även den längst bort sittande Helen förnam ångestljudet. Stackars pojke, han hade plötsligt förstått, i vilken riktning hetsjakten skulle gå. Alldeles som då sibyllan gäckat honom med det alltför goda hjärtat, rodnade han nu ända upp i ögonvitorna. Han fick inte fram ett ord men skakade nekande på huvudet. De förbryllade bi-sittarna tittade i smyg än på varandra, än på bröderna, än på Jonas. Han skakade på huvudet, han kände alltså inte till egendomen. Hur kunde namnet på ett okänt gods ha en så besynnerlig verkan. Max smålog som nyss och upprepade:

Där ser du, Eddie — du har tagit fel! 7. — Bergman, Jonas och Helen.98

Vändande sig till Jonas fortsatte han i sin mest jovialiska ton:

Ni har rätt att kräva en förklaring. Jag tror att mina frågor förargat er — fast egentligen bör det ju inte vara så svårt att bekänna födelseort, eller hur? Nå, hur som helst! Det där Aspafors äges av släktingar till oss, Fagerlinds. För åtskilliga år sen tillbragte Eddi och jag en sommar hos dem. Då fanns där på gården i egenskap av sommarinformator en pastorsadjunkt från Wadköping. och nu kommer pudelns kärna: denne pastorsadjunkt hette Kerrman. Namnet är rätt ovanligt och jag fick för mig, att ni kunde vara hans son och alltså Wadköpingsbarn. Eftersom jag har den manin att slå vad om stort som smått toppade jag med Eddie. Han påstod nämligen att ni inte kunde vara hans son, ty vår Kerrman var liten och inörk under det att ni är lång och ljus. För resten var han en mycket fin och belevad man med briljant huvud — Bisittarna brusto i fnitter! Enkla själar föredraga gamla kvickheter framför nya. Man väntade ett skämt med cæur-meilleurmotiv. Max, som »föreställde den snälle» Bourmaister, såg sig omkring med godmodig förvåning.

Vad skrattar ni åt? Jag försäkrar er, att vår värderade vän här inte hade behövt skämmas över en sådan far. Han var en älskvärd, begåvad och kunnig man. Han är död nu, har man sagt mig. Och egendomligt nog dog han trots meriter och tjänsteår som simpel pastorsadjunkt. Orsaken lär ha99

varit den att han levde skild från sin hustru, och det fann det högre cleresiet betänkligt för en prästman. Hustrun

äger en större modeaffär i Stockholm.

Plötsligt lyfte Kerrman handen, avbrytande. Rörelsen var fullkomligt lugn och icke i minsta mån hotfull. Likväl tystnade Max ögonblickligen och böjde sig, blinkade, lätt bakåt. Jonas sa:

Jag är tacksam för herrarnas vänliga intresse, men jag ska be att få korrigera den sista uppgiften, som inte är fullt exakt. Min mor livnär sig visserligen av sömnad, men hon äger inte någon stor modeaffär. Till en början gick hon omkring i några familjer och sydde. Nu har hon verkligen kommit så långt att hon syr hemma hos sig tillsammans med ett par medhjälperskor. Är det något mer, jag kan upplysa om? Herrarna ha kanske slagit flera vad?

Stämningen vid bordet hade förändrats. Bisit-tarnas fnissande förväntan hade bytts i trumpet ogillande. Man visste inte rätt vad som skedde, men man hade ett bestämt intryck av, att de båda dandybröderna ville locka den fattige pojken att förneka eller skämmas för sina föräldrar. Stopp där! Bort med tassarna! De enkla ungdomarna voro fikna på löje och godtogo ungefär vad skämt som helst, kvickt och dumt om vartannat. Men inte röra vid far och mor! Det var grymt, det var tarvligt. De käcka bröderna hade givit sig in på ett område, som hånaren bör akta sig att be-100

träda, om han eljest är rädd om sitt skinn. En omedveten grannlagenhet gentemot Jonas hindrade bisittarna från att moraliskt och grundligt avbasa det beundrade brödraparet. Men man tog igen skadan på annat sätt, man så att säga utandades förakt. Man knöt hastigt samtal till höger och vänster och uteslöt gyckelmakarna.

Helen åter vågade knappt se upp från sin kaffekopp. Av vad som hände förstod hon mindre än någon annan, helt enkelt därför att hon bättre kände Jonas. Vad skedde? Man talade om hans mor. Hur kunde det ha en sådan verkan? Hon såg att han icke blott led — han var skrämd. Vi veta, hur grundligt den flitiga flickan studerat sin väns ansikte. Han var inte röd längre, han var vit. Han hade djupa, blå skuggor under ögonen. Och han smålog så som barn småle just innan gråten kommer. Vad hände? Hon såg ju att pojken hängde på korset.

Visst hängde han på sitt kors, hängde där och väntade på dödsstöten. Den kom, men dessförinnan inträffade en liten händelse, som skulle öka hans och Helens förvirring. De båda bröderna hade talat ögonspråk en stund och Edward åtog sig det pinsamma uppdraget, sägande:

Eftersom herr Kerrman är så älskvärd och ställer sitt vetande till vårt förfogande, ber jag att få göra ännu en fråga —

Här avbröts han. Dörren till salongen stod öppen. Nu öppnades dörren mellan hallen och101

salongen. Papuanen trädde in. För bröderna var synen icke särdeles överraskande, för bisittarna var den likgiltig, för Jonas och Helen tedde den sig som ett elakt järtecken. Om slumpen sätter oss i flyktig förbindelse med en okänd person och denne okände sedermera visar sig äga ett inre samband med vårt liv, skrämmer det oss. Vi börja ana att slump är en otillfredsställande förklaring. Vad nu den fete ynglingen beträffar så hade han begivit sig till pensionatet i de ädlaste avsikter. Hans fantasi, som var särdeles livlig så snart den fick arbeta i melankolisk riktning, hade föresvävat honom otaliga obehag för den söta sysslingens räkning. Han hade kommit för att om möjligt gottgöra sin dumhet. Det finns människor, som borde avstå från att gottgöra sina dumheter.

Bröderna gåvo honom ett festligt mottagande och efter en hastig gemensamhetspresentation trycktes han ned vid bordet och påtrugades en kaffekopp. Bisittarna sneglade i smyg på de smackande, svällande negerläpparna och bytte muntra blickar. Stämningen ljusnade. Helen själv, först skrämd, kände sig lättare om hjärtat. Hon resonerade snabbt och klart med sig själv: Endera är vår fete vän en diskret yngling, som inte låtsas om någonting — och då är ingen större olycka skedd. Eller också skvallrar han ur skolan — och då är kanske tvärtom en lycka skedd! Äntligen blir det slut med hemlighetsmakeriet och sen får Jonas säga och göra vad han behagar.102

Uppfylld av detta muntra trots sökte hon komma i ögonkontakt med sin vän. Omöjligt. Han stirrade oavvänt på sin papuan dock utan att visa något intresse, slött, slappt. Helen vände sin uppmärksamhet till bröderna och sysslingen. De pumpade honom rörande diverse släktingar och vänner; bi-sittarna hade icke stor anledning att

lyssna till pratet om okända människor och öden. Men plötsligt väcktes deras uppmärksamhet. Max sa:

Och vår värderade onkel, hur mår han?

Samt vänd till de andra:

Hör på mes enfants så ska ni få höra något lustigt. På det där bruket, som vi nyss talade om, bor en onkel till oss. Men den skulle ni se! Det är ett högt nummer! Varje år låter han sy sig två nya kostymer — — — efter en modejournal från anno 1862! Det är sant! På min heder! Han går klädd alldeles som man gjorde då. Halsduken virad högt under hakan, livrock med skörten som en dansöskjol. Inte sant Janne? Jag hoppas att han inte blivit som annat gott folk?

Papuanens feta läppar grimaserade i motvilja:

Äsch, sa han. Nog är han sig lik. Jag kan inte med människan. Det är bara tillgjordhet alltsammans. Jag avskyr så kallade original.

Det finns tre slags original: de tillgjorda, de uppriktiga och de sturska. Alla tre ha ett gemensamt: de avsky andra original. De tillgjorda därför att de döma andra efter sig själva, de sturska därför att de önska vara allena om äran. För den uppriktige103

slutligen är hans originalitet en sannskyldig plåga; han avskyr den och törstar efter vardaglighet. Det uppriktiga originalet Janne råkade i en sorts surmulen extas vid tanken på den egendomliga fränden. Han sa: Han är en gammal humbug, ingenting annat. Folk, som inte har någon personlighet, låtsas ha en för att ändå vara något. De skapa sig, som man säger. Och besynnerligt nog tar normala människor hänsyn till dem och visar dem en viss aktning. Det förhåller sig kanske med det som med vilda folk och deras sinnessjuka. De kloka vörda dem, därför att deras själar äro hos Oud. Men de så kallade originalen ha ingen själ och därför anlägga de en skyddande förklädnad. Det är helt enkelt komediantpatrask!

Helen rodnade och smålog. Komediantpatrask? Var det kanske ett avsiktligt eko från föredraget i teatervestibulen ? Ville ynglingen på ett diskret och skämtsamt sätt antyda att han kände vissa hemligheter men ämnade bevara dem? Hon smög en blick till honom. Mycket riktigt — han betraktade henne och log illparigt. Hon vände blicken mot Jonas. De bildade ett treförbund! De skulle skratta i njugg tillsammans. Men Jonas varken skrattade eller log; han satt som nyss slö och stirrade oavvänt på den andre. Slö, slö, slö —

— ända tills han plötsligt spratt till och förvred ansiktet i den ohyggligaste grimas hon kände: drog upp överläppen som en morrande hund, tryckte104

samman ansiktet i otaliga rynkor — en grimas av ursinne och smärta.

Vad hade hänt? Vad hände? Vad hade sagts? Det hade sagts för en sekund sen och hon tyckte att hon behövde en minut för att åter minnas orden. Edward hade sagt:

Förstår att ni har obehag av onkel. Och hur är det med hans anhang? Hör ni något från hans dulcinea och hennes oäkting?

Papuanen grinade illa; denna gång av missnöje med frågan. Han avskydde inte bara original utan också grovheter. Emellertid svarade han trumpet:

Det tror jag inte. Han betalar pojkens uppfostran, det är allt vad jag vet.

Och nu åter Edward: till Jonas:

Apropå! Jag skulle ju framställa en fråga då Janne kom. Egendomligt nog angick den just vår käre onkel. Jag har fått för mig, att ni känner honom? En för detta kapten Loewen? Jonas Alexander Casimir Loewen ?

Och Jonas:

Det är sant. Jag känner honom. Han är en avlägsen släkting till min mor.

Och så tystnad. Och så tystnad. Och så tystnad.

Och så den »snälle» Bourmaister i ett utbrott av hjärtlighet:

För tusan, vad är det ni säger! Då är vi ju släkt med släkten! Tillåt mig trycka er hand.

Den »snälle» Bourmaister räckte fram sin knubbiga lilla hand. Jonas slöt den i sin och släppte.105

Och vem skulle nu säga något?

Helen! Till varje pris Helen!

Hon förstod för ögonblicket ingenting av det, som sagts. Hon hade inte tid med det. Hon hade annat att förstå. Hon förstod att hennes vän hängde på korset. Vad det var för kors och vem som rest det — det visste hon inte. Visste däremot att hon måste befria honom ögonblickligen och till vad pris som helst. Hennes blick for omkring över meningslösa föremål. Hon sökte något att tala om, helst något att skrika om, att skratta över, att gräla om. Hon fann ingenting. Jo! Nu upptäckte hon en tom stol vid bordet! Vilket fynd! Hon ropade: Vem i all sin dar är det som inte har kommit ännu? — Någon svarade: Malin. — O, vilket fynd, vilket fynd! Utan ringaste hänsyn offrade hon den stackars vadinalsråttans hemlighet.

Vet ni vad! Kan ni tänka er! Vad den tokiga Malin har gjort! Nej, ni kan verkligen inte ana —

De stirrade på henne, häpna, nästan förskräckta. För en gångs skull var Helen Bourmaister, den präktiga flickan, hysterisk!

Hon har gått och förlovat sig! Och kan ni gissa med vem? Med en missionär! Jo, det är sant. Jag har själv sett dem arm i arm. En missionär — är det inte lustigt? Och han hade ett sånt konstigt namn.

(Nu nalkades straffet för hennes trolöshet mot en medsyster.)106

Ett väldigt löjligt namn var det. Att jag inte ska minnas —

Hör du, Jonas du, kommer du ihåg vad han hette ?

Du! Jonas! Pang. Grävde en grop för andra, föll själv däri! Offrade en annans hemlighet och i häpenheten även sin egen —

Men den ende, som inte märkt att en hemlighet röjts, svarade stillsamt:

Nej, fröken Bourmaister, jag kommer inte ihåg —

Och så tystnad och tystnad. Därpå reste sig fröken Bourmaister, gick i sakta mak bort till herr Kerrmans stol, tog ynglingens huvud mellan sina händer, sa:

Kommer du inte ihåg att den besynnerlige missionären hette Corfitz Hansson?

Hon böjde sig ned och kysste honom på pannan. Med väl spelat bekymmer tillade hon:

Du måtte ha dåligt minne, din slarver! Tänk om Sibyllan skulle ha rätt —?

Så böjde hon sig ännu djupare och kysste hans mun.

Då reste sig alla bisittare vid detta domarebord med buller och bång, jubel och stoj. Herrarna, med undantag av tvenne, klappade i händerna, damerna nippade i kjolarna, nego djupt. Och damer och herrar sjöngo unisont på en känd varietémelodi:Pauvre coeur, meilleur — pauvre tête si bête — pauvre garçon —

Det lilla pensionatets egen patenterade kvickhet, smädevisan om det goda hjärtat, begagnades som lyckönskningssång.

Bankirens stränghet och fru Cecilias goda hjärta.

Lyckönskningssång? Gott och väl. Men voro de verkligen förlovade?

Hos bisittarna rådde intet tvivel om den saken. De triumferade, stolta över sin skarpsyn och sin finkänslighet. De ropade: Det har vi vetat länge! Ha vi inte varit snälla och finkänsliga?

Papuanens entusiasm kände inga gränser. Han hade inte en aning om vilken roll han spelat, men det föresvävade honom, att hans uppträdande gjort slag i saken. Han sa till Helen: Lilla kusin, vad jag är glad att jag fick vara med om det här! Vad jag hade roligt åt er i teatervestibulen. Ni kallade mig papuaneger! Så skojigt! Till Edward sa han: Din syster är ju förlovad! Vartill Edward genmälte: Det ser onekligen så ut. Tills vidare. Helen hade gjort en kupp. Bröderna hade kastats ur sadeln. Människorna jublade, som de alltid jubla då de ana att kärleken segrat. Papuanen grymtade och småtjöt av fröjd. Det tunga ansvar, som plågat hans ömtåliga samvete ett dygn, hade plötsligt försvunnit. Han sa till bröderna: Det är, som om109

jag hade del i det här. Jag känner mig nästan som en porte-bonheur! Nu begriper jag alltsammans. De ha varit hemligt förlovade och när hon nu trodde att kusin Janne skulle röja hemligheten gick hon honom i förväg! Så skojigt!

Samtidigt viskade Jonas till Helen:

Käraste barn, varför gjorde du så här? Vi är inte förlovade och vi komma aldrig att förlova oss.

Den beundransvärda flickan svarade:

Som du vill, Jonas. I alla händelser behöver vi inte längre vara rädda att bli upptäckta.

Den entusiastiske papuaneii sågs nu beredd att kasta sig över fästmannen. Han betraktade honom med en kannibals glödande blickar, snörvlade och muttrade:

En präktig pojke. Jag vet ju inte ens vad han heter —

Edward grep honom plötsligt kring handloven och drog honom ur det stojande laget. Han sa:

Värderade Janne, i går kunde jag av lätt begripliga skäl ej upplysa dig om min systers fästmans namn. I dag finns det ingenting som hindrar. Han heter Jonas Kerrman och är son till vår — vad hedern beträffar — något skamfilade morbror J. A. C. Loewen och förlupna prästhustrun Kerrman.

Papuanen gapade. Så mumlade han förvirrad:

Än sen? Än sen? Vad gör det?

Edward svarade:

Å nej, det gör just ingenting. Om du bara vill110

vara snäll att inte omnämna den här tråkiga lilla episoden i dina brev hem. Det är onödigt att kära släkten får veta något.

Papuanen rodnade av skam och sorg. Han var således icke någon porte-bonheur? Nej ingalunda.

Varifrån hade bröderna sin kännedom om Kerr-mans börd?

Redan då de första misstankarna om syster Helens förälskelse grydde, hade Max sagt till Eddi: Kerrman! Minns du den där pastor Kerrman som var informator på Aspafors?

Minnet av prästmannen var livligt nog. De båda bröderna hade redan som tolv- och fjortonåringar haft sinne för det komiska eller snarare tragikomiska i förhållandet mellan pastor Kerrman och kapten Loewen. De hatade varandra av hjärtans lust, men detta hat höll dem ingalunda isär utan drog dem tvärtom samman i ständiga tvister. Vanligen var det kaptenen som gick till anfall. Stor, grann, fullfjädrad tupp som han var, tålde han icke se den obetydlige, som han gjort en oförrätt. Han måste hacka på honom! Samvetskval är ett tveeggat svärd som kanske oftare försämrar än förbättrar. De båda herrarna tvistade om politik, religion och andra allmänneliga ting, men ämnet var blott en förevändning att få utdela hugg. Kaptenen hade i likhet med de flesta misslyckade en mycket dyster syn på mänskligheten. Den stackars prästen åter var visserligen också miss-111

lyckad med likväl optimist för andras räkning. Det retade kaptenen. Hur vågade denne stackare utan familj, utan befordran, utan förmögenhet, denne stackare, som svikits av sin hustru och omöjliggjorts i sitt yrke, hur vågade

han vara optimist? Han gjorde narr av honom. Det hände till och med att han i en oefterhärmlig ton av moralisk höghet klandrade honom för hans hustrus otro. En prästman, som inte kan hålla reda på sin hustru —

Så snart kaptenens moraliska maximfabrikation började hämta råämne från den kanten, föstes pojkarna ut. (Fabrikationen stod nämligen ej att hejda, sedan den väl kommit i gång.) Men på en stor gård finnes alltid fullt upp med sladdrande käringar av båda könen. Det händer någon gång, att tändernas bortfallande framkallar en besynnerlig smak-för sliskiga och snaskiga historier, och man kan få se gubbar med en sista matt glöd i skrumpna kinder omgivas av färska ungdomar, som lyssna, ungdomar med heta ögon, fuktiga läppar, kort andhämtning och alltför högröda kinder.

Tio år tidigare hade det unga prästfolket, tämligen nygifta, varit bosatta i socknen. Kaptenen, som eljest icke umgicks med någon utanför bruket, gjorde dem den äran. Han var eller ansåg sig vara virtuos på piano; prästen hade en vacker baryton, som han var en smula stursk över. Kaptenen spelade, prästen sjöng, prästfrun smickrade dem båda pliktskyldigast med sin förtjusning. Kärlekshandelns begynnelse och förlopp saknar intresse. Då112

olyckan skett — och som en olycka betraktade hon den från början till slut — bekände hon alltsammans för mannen. Hon ville skiljas. Fast det grävde och slet i inälvorna sökte den stackars prästen vara kristen, bära tåligt och förlåta. Men hon ville skilsmässa. Älskade hon kaptenen så högt och skulle de gifta sig? Nej, de skulle inte gifta sig och hon älskade honom icke. Men han hade »imponerat» på henne. Till det avgörande mötet hade han tubbat henne genom att trycka en revolvermynning mot sin panna. Prästestackaren, som med rörande iver sökte förmildrande omständigheter, kastade sig över detta. Hon hade varit utsatt för tvång, våld. Hustruns svar belyser hennes karaktär. Hon sa: Hade jag trott att revolvern var laddad, skulle jag kanske kunna stanna hos dig. Men det trodde jag inte. Jag visste hela tiden, att han skapade sig. Han imponerade på mig ändå. — Och hon vidhöll sin önskan om skilsmässa.

Sådan var historien: detaljerna som pojkarna fingo till livs hör inte hit. Emellertid skänkte de ett kuriöst intresse åt dessa båda fäkttuppar, som titt och tätt sågos drabba samman. En annan omständighet, som tilltalade tjuvpojkarna och fäste sig i deras minne var denna: när de båda trätobröderna till sist störtade från varandra, upphetsade och hatfulla, var det den lättaste sak i världen att åter förena dem. Edward gick fram till prästen, blinkade smäktande med sina tunga ögonlock och sa: Skulle inte pastorn vilja glädja oss med en sång? Det113

slog aldrig slint! Visserligen vägrade han buttert till en början, men efter några minuter började han harkla och gnola. Under tiden satt kaptenen kapprak i sin emmastol, stirrade framför sig och tryckte allt hårdare samman läpparna — just som om han kämpat med sig själv. Nu satte sig Edward vid pianot, föreslog en sång, ställde upp noterna, började preludiera. Det blev kaptenen för svårt. Utan att säga ett ord knuffade han undan systersonen och tog hans plats. Sedan musicerade de båda herrarna till mat- eller liggdags. Musicerade alldeles som förr — undantagandes att de i stället för en beundrande kvinna hade tre flinande pojkar till åhörare.

Max & Eddie hade alltså orsak att intressera sig för namnet Kerrman. För resten visste hela släkten att J. A. C. hade en »dulcinea» och en »oäkting» (föraktfullare uttryck kunde man ej finna), som han någon gång besökte. Kvinnan kunde vara identisk med fru Kerrman och unge Kerrman i Paris kunde vara hennes son. Men var det troligt, var det rimligt? Visst kan slumpen spela oss underliga spratt — men att låta denne »oäkting» dimpa ned i Paris och just på det lilla pensionatet där hans okända släktingar tagit in, det var för utstuderat. Bröderna brydde sig inte ens om att göra några efterforskningar.

Emellertid hade slumpen ingenting med saken att skaffa. Kerrmans ankomst till pensionatet berodde ytterst på bankir Bourmaisters stränghet och 8. — Bergman, Jonas och Helen.114

fru Cecilias goda hjärta. Då bankiren anno 62 bröt staven över den förut beundrade, nu föraktade svågern, gav fru Cecilia sin man rätt — det gjorde hon nämligen alltid. Men — men — men. Blod är tjockare än vatten. 1 synnerhet ha kvinnor svårt att stå rycken för de bevekande orden: han är ju ändå min bror. Hon försköt honom, men hennes hjärta blödde sakta och varligt. J. A. C. vägrade att erkänna och ångra sitt brott; fru Cecilia ångrade i hans ställe. Denna ruelsens satisfactio vicaria är så vanlig bland kvinnor att det knappt torde finnas en enda god

kvinna som ej »ångrar något» för sin brors, sin mans, sin sons räkning och därigenom tror eller känner sig rentvå vederbörande.

Hösten före här omtalade vår fyllde J. A. C. sjuttiofem år. Släktkänslorna kommo i svallning. Fru Cecilia tyckte att hon verkligen kunde ha ångrat nog, hon beslöt att förlåta. Hon sa till sin man: Min egen bror fyller sjuttiofem år och jag tänker fira honom, det får du verkligen ursäkta. — Bankiren gned sina händer, skakade på huvudet men ursäktade.

Hur firningen tillgick hör icke hit. Emellertid uppmanade den goda frun sin dotter i Paris att sända morbrodern någon liten present samt framför allt ett långt och vänligt brev. Helen, vars mönstergilla dotterliga moral ännu ej uppluckrats av en fatal kärlek, parerade genast order. Brevet borde vara extra långt för att visa vilken kär släkting denne aldrig skådade onkel var. Ett extra långt115

brev uppskattade deri energiska flickan till sexton sidor. Hon kastade loss. Tretton sidor fylldes flott; på den fjortonde tog Paris plötsligt slut. Sexton skulle gubben i alla fall ha. Hon tog pensionatet, beskrev det utan och innan, prisade matlagningen samt lovordade i all synnerhet de billiga priserna. Hon slutade med ett par rader, som visade att hon inte kommit så värst långt från det skede, då man skriver skolkrior: För unga personer är det enligt min mening en stor tillfredsställelse att leva billigt. Även om de tillhöra en burgen familj, skadar det ingalunda att de avstå från en del onödig lyx och bekvämlighet. — Förnuftigare flicka kan man knappt tänka sig, men den där billigheten skulle i alla fall bli henne dyr.

Onkeln hade nämligen någon månad tidigare mottagit ett annat brev från Paris — från Jonas. Det var blott på halvannan sida och innehöll huvudsakligast sifferuppgifter. Jonas bodde i »möblerat rum» och åt på enkla matställen. Likväl visade det sig att hans dagskostnad låg ett par francs högre än Helens. Nu var J. A. C. visserligen av naturen snarare slösare än snålvarg och led dessutom av det slags högfärd, som plär göra folk rundhänta. Men den roll av enkel och kärv (alltså hederlig) gammal knekt, som han envist fasthöll att spela inför sig själv och andra, krävde att han höll sonen kort. Han skrev några rader till sonen, förebrådde honom hans slöseri och befallde honom att ofördröjligen flytta till det och det pensionatet116

som han hört prisas. I likhet med Helen parerade Jonas genast order. Den smula familjeömhet som förvägrades J. A. C. vid hans fall och som bröt sig fram ur fru Cecilias goda hjärta ett kvartsekel senare, det var denna familjeömhet som sammanförde Jonas och Helen. Att J. A. C. i sitt brev till sonen ej nämnde ett ord om Bourmaist-rarna är naturligt. Jonas hade ingen aning om faderns släkt och fadern hade ingen anledning att presentera »oäktingen» för släkten.

Slumpen spelade däremot en roll vid brödernas slutliga upptäckt av Kerrmans identitet. En morgon hördes flickfötter trippa genom sal och korridorer och en tillgjord flickröst ropade: Finns här en hjälte, som vågar förfalska ett namn? — Det var en av pensionatets små koketter, som tossade sig, antagligen i hopp om en smula kurtis. »Förfalskningen »gällde helt enkelt utkvittering av en värde-försändelse till herr J. Kerrman, vilken redan begivit sig till sitt kontor. (Flitig gosse — kontoret låg den dagen bland kungagravarna i S. Denis! I denna egendomliga lokal hölls samtidigt en litteraturhistorisk föreläsning som trots den tidiga timmen bevistades av fröken Bourmaister — flitig flicka!) Den lilla koketten fick napp. Svept i en morgonrock, som kostat inköpsfonden tvåhundra francs, uppgav herr Max helt frankt inför den misstrogne brevbäraren att han och ingen annan vore herr J. Kerrman. Ett pojkaktigt tilltag, avsett att göra intryck på flickungen, som längtade117

efter kurtis. Någon kurtis blev det emellertid icke den dagen. Knappt hade han fått brevet i handom förrän han störtade in i brödernas sovrum och höll det framför ögonen på Eddi — först framsidan med adressen, så baksidan. Där stod avsändarens namn: J. A. C. Loewen, Aspafors. Saken var klar.

Den var inte bara klar, den var fruktansvärd. Någonting ohyggligt och vidrigt. Den löjlige och ohederlige J. A. C., hela släktens skam, hade en oäkta son med en förlupen prästhustru. I denna bastard av en ohederlig man och en ohederlig kvinna hade deras syster — deras! — förälskat sig. Max sa: Det är så att man kan bli vidskeplig! Vad tror du gubben skulle säga? — Eddi sjönk tillbaka i sängen, knäppte händerna andaktsfullt över bröstet, slöt

ögonen och svarade stillsamt: Han skulle ingenting säga, Maxi, han skulle bli stum för återstoden av sin ärorika levnad.

I full bestörtning anordnade bröderna hetsjakten vid lunchbordet. Det finns folk, som då de se olyckan nalkas, söka forma henne dramatiskt. Man skulle kunna säga att de ge olyckan regi. Må hon komma, eftersom det inte kan hindras. Men hon får inte komma hur som helst! Hon får inte slafsigt smyga sig fram i skumrasket för att sakta slingra armarna kring offrets hals. Det ska vara stil och kläm över henne, hon skall komma i klara ljuset och med full åskådlighet. Sättet är kanske det rätta. Den dramatiska verven piskar hjärtat och ger kropp och själ en spänstighet, som öka,r118

förmågan att bära tunga bördor. Bröderna kunde ha avvecklat saken på ett mera stillsamt sätt. De hade inte behövt några bisittare. Men jo! De skulle »blotta skurken», de skulle »vrida bekännelsen ur hans gap». Att Helen driven av sitt hjärtas instinkt i det avgörande ögonblicket skulle täppa till sagda gap med en kyss, sålunda eklaterande en sorts förlovning ad interim — det hade de båda regissörerna ej förutsett. Eddies långa, täta ögonfransar släpade sorgligt som sorgflor, han mumlade: Maxi, det här skötte vi bra —

Maxi stirrade med trinda ögon på de lyckönskade tu. Han svarade: Mästerligt. Låt oss sätta upp en giftermålsbyrå. Vår talang måtte luta åt det hållet —

Max sa:

Naturligtvis rår han inte för att han är den han är, men han borde ha talat om det för Helen. Då hade det här inte hänt. Att vara spetälsk är inte skurkaktigt men att hemlighålla det för den man älskar — det är skurkaktigt.

Må vara. Men frågan är: Hur mycket visste Jonas själv? Kände han till sin vänstervridna släktskap med Helen? Vad visste han om sin far? Sin mor? Sig själv?

Till en början anade han inte, att det var en liten fränka han höll vid handen under vandringen genom våräventyrets klarblå dagar och uppiggande hällregn. Upptäckten skedde på »det lyckliga119

regnets dag», som också kallas »den andra lejondagen». Och ingen annan än lejonet var orsaken till upptäckten.

Då Helen och Jonas utbytt den betydelsefulla första mitt-på-munkyssen, vände sig flickan mot det gamla lejonet, lade händerna på ryggen, böjde sig så långt fram mot den kungliga nosen som hon bara vågade och sporde: Begriper du nu, hur det är fatt med oss, käre, gamle onkel Loewen? — Loewen! Det klack till i pojken. Han sa efter en stund: Varför kallar du honom Loewen? Vad är det för ett dumt påhitt? — Dumt påhitt? upprepade Helen, häpen mer över tonen än orden. Men hon fortsatte skämtet och förklarade: Min mamma heter Loewen och alltså tillhör hon och den här excellensen samma släkt. Och det är ändå en fin släkt, må herrn tro! Men herrn heter bara Kerrman och därför är herrn avundsjuk på excellensen och mig som är fint folk —

Lejonet viftade behagfullt på svansen, slickade sig om mun och gäspade belåtet just som en gammal farbror som är glad åt barnens lek och ännu gladare att slippa vara med. Jonas stirrade framför sig med kisande ögon, överläppen en smula uppdragen. Han stavade och lade ihop. Hon slog armarna kring hans hals. Han besvarade inte omfamningen. Hon kysste honom. Så okänsliga äro våra läppar och så blind i sin egoism vår kärlek, att hon inte kände någon skillnad på kyssen nu och nyss. De lämnade lejonet som med precision fylltsin uppgift utan att ana att han hade någon. De stego ned till gumman i båten. Plötsligt blev Jonas upprymd, spelade pajas med gumman. Helen häpnade men skrattade. När allvarliga människor pajassa — tag er då i akt. Det är så sällan något att skratta åt. Helen tog sig inte i akt. Hon friade till pojken, som tycktes bräddfull av munterhet och lycka. En timme tidigare skulle hon inte ha förödmjukats av ett obegripligt avslag, en skymflig korg. Må man gärna på skämt eller allvar berömma sig av att vara dotter av en fin släkt! Men man bör inte göra det inför oäkta sonen till släktens föraktade rötägg. Ifall man eljest håller av honom.**Gode Gud låt hans pekfinger gå vidare.**

Det är nämligen inte alltid så lätt att vara »oäkting». Det är ungefär som att gå barfota.

Långa sträckor vandrar man utan skada men rätt vad det är, ligger där en glasskärva dold och dolsk och vass. Man linkar vidare. Det svider. Men värre än svedan är oron. Lite varstans kan det ligga glasskärvor dolda, dolska

och vassa.

Till exempel:

1 katedern sitter en viss gammal lektor i kristendom. En lärd man, för detta docent. Lektionen är den första för terminen och klassen är ny. Katalogen ligger framför honom, hans pekfinger — åldersskrumpet och skälvande — går från namn till namn. Han läser upp namn och data, han bekantar sig med deras unge ägare, säger honom några passande, uppmuntrande ord. Han är välviljan själv.

Och han läser:

Kerrman, Jonas, född 67, Stockholm, fader, pastorsadjunkt, död.

Pojken reser sig vid sin pulpet. Det är hans tur att bli uppmuntrad. Han har sett gubbens finger vandra från namn till namn och nu har det kommit till hans. Men den gamle gör en paus. Det är

122

oroande. Han tar av sig brillorna och gnider de blåröda, skrynkliga ögonlocken med fingertopparna. Så mumlar han halvhögt:

Det måtte vara ett misstag.

Och nu är det inte längre oroande, ty nu är det här. Vad? Det vet han inte. Vet bara att nu är det här. Så stramar han upp sig, trycker hand-flatorna hårt mot låren, ser rätt fram, står i »giv akt» som olyckan själv har lärt honom — olyckan i skepnad av en för detta kapten. Och vad går åt den gamle? Ack, han har blott fastnat i ålderdomens vanliga mani: han vill pröva sitt minne. Och han säger:

Kerrman, min gosse, här står att du är född i Stockholm anno 67 och att din far var pastorsadjunkt. Men hur jag än rannsakar mitt minne kan jag inte finna någon pastor Kerrman vid ifrågavarande tidpunkt. Var hade din far sitt kall och när dog han ?

Pojken svarar:

Min far var pastorsadjunkt i Wadköping och dog 1871, då jag var bara fyra år.

Han råkar vara en smula människokännare, den gamle, han kan avlyssna tonfall. Pojken rabblar. Det låter konstigt. Man kunde nästan tycka att det finns förbittring eller hån i rösten. Men det är naturligtvis sorg. Ligger det inte barnslig sorg i själva formuleringen av det opåkallade tillägget: när jag var bara fyra år —?

Den gamle blir en smula rörd, han väljer med123

särskild omsorg de ord, varmed han skall uppmuntra den faderlöse. Det skälvande pekfingret sänkes åter mot namnet Kerrman. Han tänker. Också gossen tänker. Han tänker: Gode Gud låt hans pekfinger gå vidare! Men det är inte meningen. Den gamle frågar efter faderns förnamn och gossen svarar på samma rabblande sätt: Min far hette Pontus Kerrman. Då tar sig den gamle ännu en minnesövning. Och pojken tänker: Gode Gud låt hans pekfinger gå vidare — låt hans pekfinger gå vidare. — Men det är inte meningen. Plötsligt ler den gamle, han lyser av välvilja och tillfredsställelse. Hans goda minne har bestått än ett prov med ära. Han säger:

Pontus Kerrman — den mannen kände jag. Jag minns honom mycket väl. Och pojken ber:

O gode Gud låt hans pekfinger gå vidare — låt hans pekfinger gå vidare — låt hans pekfinger gå vidare —

Men det är inte meningen. Den gamle säger: Kerrman, kom hit.

Han vill uppmuntra dem alla men han vill göra någonting särskilt för den faderlöse. Ty vem kan bättre behöva uppmuntran? Stel som en soldat av gamla skolan och stammen — kaptenen har drillat honom — marscherar pojken fram till katedern uppför trapporna, står i giv akt. Den gamle lägger sin vänstra hand på gossens axel, men den124

högras skälvande pekfinger håller alltjämt fast namnet Kerrman.

Din far, säger han, tillhörde kretsen av mina lärjungar i Uppsala. Och jag kan säga dig, min gosse, att han utan tvivel var den mest begåvade av dem alla. (Inte riktigt sant — men en from, välgörande osanning.) Hade hans medel tillåtit honom att helt ägna sig åt vetenskapen, skulle han säkert blivit en av våra främsta teologer. Därtill var han en mycket fin natur, en älskvärd och blid människa och på samma gång en kraftfull, plikttrogen, arbetskär man. Måtte du ha fått ärva hans goda gåvor! Bed Gud, att du måtte komma att likna din far!

Han betraktar gossen, ser hur röda skyar gå över det allvarliga, orörliga gossansiktet, komma och gå. Den gamle förstår, att han är rörd och att han på äkta pojkmaner skäms en smula över sin rörelse. Gubben själv är rörd och inte blott han — till och med rustibussarna där nere i klassen erfara så pass mycken högtidlig rörelse som fjorton- och femtonåringar förmå. Det är »stiligt» att kamratens döde far får sådana lovord. Gubben nickar. Gossen marscherar tillbaka, sätter sig.

Så är det över.

Nej visst inte över.

Ty sedan människovännen gjort sitt, sticker ordningsmannen fram och den gamle säger:

Men det här med din födelseort förefaller mig besynnerligt. Är du född i Stockholm, Kerrman ?

Han reser sig åter men orkar knappt stå i giv125

akt. Benen skälva så att knäskålarna slå ihop, kväljningar äckla honom. Han stöder sig med båda händer mot pulpeten. Han svarar slött: Jag minns inte, herr lektor — Kamraterna fnissa. Gubben småler och säger: Kanske är det för mycket begärt att du själv skall minnas. Men hur skulle det vara att fråga din mor? Hon vet alldeles säkert var du är född. Gör alltså det, min gosse. Om det har insmugit sig ett fel i katalogen så bör det rättas till nästa termin. Glöm inte att fråga. Så är det över. Nej, visst inte över.

Tvärtom, nu först börjar den rätta svedan efter skärvan. Ty nu gäller det: Skall gubben komma ihåg att han befallt honom fråga modern? Skall han vid nästa lektion upprepa frågan? Eller skall den gode Guden vara så barmhärtig att låta saken falla i glömska? Om icke — vad kan han svara? Att katalogen är felaktig? Att han är född i Wadköping? I kyrkboken står, att han är född i Stockholm men naturligtvis faller det varken gubben eller någon annan in att titta efter i kyrkboken. Likväl går det inte. Den nya uppgiften skulle införas i nästa katalog och varje termin skickas katalogen till kaptenen. Pojkarna sitta efter betyg i klassen och kaptenen vill se, hur högt hans son sitter. Det går inte. Kaptenen skulle bråka. Alltså — vad ska han svara, om den gudomliga barmhärtigheten brister och gubben frågar? Natur-126

ligtvis är det inte konstigt att hitta på någonting vad som helst —

Nej, det är inte konstigt. Men han vill inte! Han vill inte och vill inte och vill inte. I den tre-enige Gudens namn! Han vill inte. Han är trött på det, han har fått nog. Han vill inte hitta på och hitta på och hitta på. Det äcklar honom till sist mer än själva skammen. Och det tröttar honom. Den, som är född till lögnare, kilar så behändigt och kvickt omkring i lögnlabyrintens gångar. Överallt hittar han, överallt finner han utvägar, aldrig blir han ställd mot väggen. Den, som saknar begåvningen, blir ställd med detsamma, vilsen, klumpig och dum. Han vill inte.

Han går till kristendomstimmarna som en sann kristen — försänkt i bön. Han ber: Gode Gud låt gubben glömma — gode Gud låt gubben glömma — gubben — gubben — glömma — glömma —

Det är hans speciella böntaktik att upprepa vart ord för sig. Gud hör många böner; man måste inpränta sin egen fattiga anhållan grundligt och metodiskt. Gubben, gubben, glömma, glömma. Fyra, fem, sex lektioner gå utan att gubben frågar. Det kan tyckas barmhärtigt men är i själva verket en bister barmhärtighet. Timme efter timme sitter han djupt böjd över sin pulpet och väntar på slaget. Han är rädd att möta gubbens blick och väcka hans minne. Han gör sig liten som man gör, då man inte kan läxan. Liten ska man vara, så blir man bortglömd. Men det är inte meningen.127

Nå Kerrman, säger gubben en dag och lägger vänligt sin hand på hans axel. Hur förhöll det sig med din

födelseort? Har du frågat din mor?

Han reser sig stödd mot pulpeten. Det känns segt och tungt i alla lemmar. Han är utledsen på det hela. Han har ett mycket enkelt sätt att komma ifrån saken, han ämnar säga: Jag har glömt att fråga min mor. — Det ämnar han. Men plötsligt slår hans slapphet om i trots. Gud lät inte gubben glömma — inte ens så liten favör kan en oäkting utbedja sig.

Han ställer sig i olyckans giv akt och utan att se på den gamle, svarar han:

Mor bad hälsa, att inte heller hon minns, var jag är född. Hon sa, att det är så längesen —

Tystnad. Därpå en sjudande klassfnissning, som lägger sig lika hastigt som den blåst upp. Gubbhanden kniper till kring hans skuldra, släpper och faller med kraft mot hans kind.

Han är människovän, den gamle, och människokännare. Just därför förgår han sig. Han har sårats i sin ädlaste ambition. Han har gjort sig särskild möda att förstå och leda denne yngling, som väckt hans intresse och medlidande. Hur lönas han? Med ett grovt, plumpt, dumt, fräckt skämt! Sannerligen, han är i högsta grad en fridens man, men han ångrar inte örfilen. Hans lugna, gamla kropp skälver av iver att fortsätta agan. Någonting måste göras! Han vet bara inte riktigt vad —128

Då vänder pojken sitt ansikte mot honom och ser honom in i ögonen.

När tungan inte längre har något att säga, återtager man djurens språk. Utan avsikt kanske, ögonen må tala. De komma icke med några argument. Likväl händer det stundom att de plötsligt framkalla större klarhet än ord. Denne gamle levnadsvise, välförståndige man, som vid högtidliga tillfällen bär nordstjärnan över hjärtat och veckad hatt på huvudet, förlorar sig i gossens blick, drunknar. Han förstår ingenting och förstår dock mer än nyss — förstår att han ingenting förstår. Han är alldeles villrådig ett ögonblick. Han skälver, han tappar boken, som han håller i hand, och lösa blad spridas. Han böjer sin gamla rygg med fart, och då nu gossen hukar sig ned för att hjälpa, mumlar han: A, förlåt mig — förlåt —

Äter blir han läraren, som måste hålla på respekten. Det har sig inte så lätt, men han slår till reträtt i ett leende och säger högt:

Ja, där fick du dig en orre, min gosse. Den var inte mera illa menad än ditt dumma svar. För resten har jag inte det ringaste med katalogen att skaffa —

Så klarar han den pinsamma situationen.

Han kunde ha sagt: Jag böjer mig ödmjukt inför gossen här, därför att jag ser, att han lider. Lidande är någonting högre än lärdom. Sedan en man korsfästs, är korsfästelsen det högsta. Korsfästelsen betyder för människorna mer än konstenatt bygga hus och vinna föda ur jorden. Födelse? Liv? Verksamhet? Ingen förnekar deras betydelse. De finnas på det att människan skall kunna korsfästas.

I rasten säga kamraterna:

Ta mig fan! Du bräckte gubben! Det var styvt!

Och så är det över.

Visst icke över. Ty nu kommer gubben att undra och fundera. Kanske gör han efterforskningar. I varje fall kommer Jonas att taga vänliga medlidsamma ord och blickar som tecken att han vet. Ännu en som vet.

Att du måtte likna din far.

Det ges händelser, som man frestas att berätta i presens. Man öppnar ett fack i minnet för att taga fram någonting dött, balsamerat. Man hoppas att det skall vara väl bibehållet så att det med någon möda kan rekonstrueras. Men se! Minnesfacket visar sig vara en trolldosa. Den döda lever, händelsen händer. Man frestas att berätta i presens. Ofta förefalla dessa händelser obetydliga. Kanske betydde de någonting förr — men nu? Ingenting. Så är det dock icke. För att kunna leva i minneskistan, måste de ha sugit en dyrbar must och bevarat den. De vissna först

då vi vissna.

Åter finns det andra händelser, vilkas betydelse står sig genom åren, oomtvistlig. Likväl måste man plocka upp dem bit efter bit ur facket, passa och jämka; man river sig i håret, man kallar andra till hjälp, man jämför och undrar. Slutligen är man nöjd eller låtsas vara. Så och så gick det till. 1 själva verket har man klart för sig att det är en ganska dålig rekonstruktion. Bitarna finnas där, materialet. Men icke anden.

Då Jonas Kerrman i biljettkön ondgjorde sig

131

över hela teaterväsendet och erkannerligen skådespelarna, berodde den heliga vreden icke så mycket på köståendets besvär — han hade ju tösen bredvid sig — eller den rättrogne Mercuriisonens förakt för det »onyttiga» utan fastmer på en hel serie minnen av det andra slaget. Icke så att fatta, som skulle han just då haft dessa upplevelser i tankarna. Långt därifrån! Men även då vi icke minnas, styras vi av våra minnen.

Den förlupna prästfrun flyttade till Stockholm, hyrde ett rum och kök på Söder. Här föddes Jonas och här tillbragte han och modern de första tolv åren. Det var ett kärt hem, Jonas höll av det lika mycket som bättre ställda barn hålla av sina. Där var ständigt fullt upp med sådana leksaker som småbarn föredraga: tyglappar i alla de färger och former, tomma tändsticksaskar och trådrullar, pressjärn och syklumpar, en härlig strykbräda, som kunde användas till allting men framför allt till stussåkning. Korteligen, det var ett trevligt hein, lagom skräpigt för att ett barn skulle trivas. Därtill var det ett schlaraffenland: mat saknades aldrig. Infann sig hungern, behövde han bara ställa sig framför skafferidörren och »titta på nyckeln». Blev denna tysta anhållan icke uppmärksammad, gnäggade han och skrapade med foten (häst), eller ock gnällde han, tog moderns förklädssnibb i munnen och drog henne mot skafferidörren (hund). Är det nu så dags igen, sa mor, kliade honom under hakan, om han var hund,132

klappade honom på länden, om lian var häst. Stojande lek eller munterhet förekom aldrig. Modern låg inte åt det hållet. Dessutom var och förblev hon en prästfru, som förlupit sin man. Till den stackars prästen, som bad henne stanna, hade hon sagt: Jag visste, att revolvern var oladdad, därför kan jag inte stanna. — Dessa ord, denna bittra och bistra självkännedom säger oss, att hon var en tragisk person.

Lyckligtvis var hon också en god mor och en flitig arbeterska. Tragiken hölls inom snäva gränser av klädsömnaden, som är en tankekrävande konst, vare sig det är fråga om nysömnad eller ändringar. Andan i hemmet var förnöjsamhetens anda, snusförnuftig, saklig, närsynt. En gång skulle den stora tragiska stunden komma, den svidande bekännelsens stund. Sonen skulle få veta allt, utan förbehåll. Detta orubbliga beslut förvandlade den tragiska kvinnan till en präktig, en smula butter vardagsmänniska. Medvetandet att hon en gång skulle sona sitt brott så bittert som möjligt gjorde henne fördragsam mot sig själv. Hon njöt av sin parvel, som alla andra mödrar av sina.

Alltså gick det ingen nöd på den lille oäktingen. Han förde ett angenämt, värdigt och därtill synnerligen omväxlande liv. Lite emellan kommo kunder, damer, barn. De visade tyger, som de köpt, garnityrer, spetsar, pärlbroderier. Jonas fick en hög tanke om sin mor, ty sakkunskap alstrar en solid överlägsenhet. Modern prövade, klämde, kände,133

undersökte, rynkade pannan, skakade betänksamt på huvudet eller gav sitt bifall till känna — god vara. Och under tiden iakttog henne kunden med spänd och en smula ängslig uppmärksamhet. »Goda fru Kerrman, säger ni verkligen det? A, så tråkigt.» eller »Vad jag är glad, att fru Kerrman är nöjd!» Dessa små sakliga händelser, i vilka modern hade en avgörande roll, intresserade honom. Han stack fram sin lilla näve och knep i tyget, gned det eftertänksamt mot sin kind. Och han rynkade pannan och skakade på huvudet eller nickade med snusförnumstig min allteftersom modern gillade eller ogillade varan.

Och livet bjöd på ännu flera omväxlingar. Modern sydde tidtals i kundernas hem; fanns det då jämnåriga i huset hände det, att Jonas fick följa med. Han såg rika, vackra hem. Han blev omhuldad, och barnen tillsades att vara mycket snälla mot honom. Ibland kunde det ju vara si och så med den saken. Barn är som kattungar — mitt upp i

den kelna leken sticka klorna fram, riva med välbehag. Och hur skulle väl leken kunna vara en förelöpare till livet, om den icke hade stänk av grymhet? Men Jonas stod på sig. Han var trygg och sävlig som en liten tjurkalv. Ibland skröto de fina barnen. Titta på pianot, sa en liten flicka, det är väl fint? Ett sånt har inte din mamma! — Nej, det har hon inte, medgav Jonas utan förtryt, men hon har en stor, stor symaskin. — En pojke, en feg liten en, som hadelusten att plåga men inte kraften, hoverade sig och sa: Din mamma är bara sömmerska! Om jag ber min mamma, så kör hon ut er me'samma! — Uppgiften förbluffade honom en smula och retade hans nyfikenhet. Han bredde munnen i ett tryggt leende och sa: Ja be'na du, så får vi se hur hon bär sig åt. — Någon gång hände det också att hans börd spökade. Köksos och köksskvaller äro svåra att utestänga. En flicka dansade krigsdans kring den lille tjurkalven och sjöng: Du och din mamma, ni är bra lustiga! — Varför? — Jo, för ni har ingen pappa! — Det var första gången ämnet berördes och han tog sig en djup funderare, alltunder det att flickan krigsdansade och sjöng. Slutligen uppnådde han en för stunden tillfredsställande lösning. Han sa: Nej, vi ha ingen pappa. Men vi ha far. Han kommer en gång om året. Har du någon far? — Nej, hon hade ingen far, bara en pappa. Jämvikten var 'återställd.

Fars vecka.

Kaptenen besökte sin lilla familj till vänster en gång om året. Besöket varade en vecka och inföll i medio av december. Det var en sannskyldig korsdragartid för den stackars sömmerskan. Man tänke sig! En av veckorna kort före jul måste den flitiga människan inställa hela sin verksamhet, avvisa kunderna! Inte nog därmed. Hela den lilla våningen måste möbleras om, mor och son flytta ut i köket för att lämna kammaren vederbörligen upputsad åtkaptenen. Vidare: utgifterna! Den »enkle krigaren» begärde husmanskost av tarvligaste slag. Olyckligtvis hade han vant sig vid Fagerlindsk husmanskost och bordet på Aspafors var i hela Bergslagen så välkänt, att det nästan var ökänt. Att söka åstadkomma husmanskost i högre, Fagerlindsk mening var att hälla jul och påsk och alla andra helger i samma gryta. Utan att ändå lyckas.

Varför avskaffade hon icke denna årligen återkommande plåga, som bar det vackra namnet »fars vecka»? Den kostade henne pengar och krafter. Den utsatte henne för risken att förlora kunder. Den tvingade henne slutligen att visa en ömhet, som hon icke kände. »Imponerade» han inte längre på henne? Inte ett spår. Var hon alltså en hyck-lerska? Hon var uppriktigheten själv men hon var också någonting annat: mor. I moderskapets kraftiga mylla växer allting frodigt, ogräs likaväl som den gyllene säden. Ju starkare en naturkraft är, desto svårare har den att skilja mellan »rätt och orätt». Än så länge kunde hon försörja sig och pysen, hon skulle kanske också lyckas klara hans skolgång. Men sen? Och om hon fölle ifrån? Nej, förbindelsen med fadern skulle icke försvagas, tvärtom måste den stärkas. Han var en sorts livförsäkring. Det händer ej sällan, att fattigt folk, som nätt och jämnt hålla sig uppe, betrakta rika släktingar eller vänner som en försäkringsanstalt. Ofta nog få de betala dryga premier.

Veckor i förväg kunde Jonas spåra att »fars138

vecka» var i antågande. Mor blev orolig, kinkig, gnatig, det var ingen ordning med henne. Hon gick från halvgjord städning till symaskinen, hon reste sig plötsligt från symaskinen för att laga till någonting på spisen, hon ställde lika ometodiskt (tyckte i varje fall pojken) undan kastrullen för att kasta sig över tillklippningsbordet och mitt i tillklippningen återgick hon till den ofullbordade städningen. Detta sätt att arbeta fann Jonas hafsigt. Han var van att se henne sköta sysslorna metodiskt. Han ogillade henne, men han sa ingenting. Ty han visste att hennes besynnerliga sätt berodde på fadern, och att allt, som berodde på fadern var besynnerligt.

Dagen före hans ankomst blev det så gott som jordbävning. Allting skulle flyttas och jämkas och vridas. Ingenting fick längre stanna på sin av uråldrig hävd bestämda plats. Hemmet är barnets värld, och ingen människa tycker om att se naturlagarna kränkta. Ska nu det där väldiga skåpet, där mors och mina kläder hänga så tätt och tryggt samman, att man riktigt känner hur de värma och smeka varandra, ska det nu flyttas skymfligen upp på vinden för att bereda plats för en otäck järnsäng, som inte är vår? Det är för den lille lika otryggt och otrevligt, som det skulle vara för en norrlänning att se Areskutan vandra ned till Skåne. Allting blir otryggt när tingen ej längre äro trygga. Symaskinen, den vördade symaskinen, doldes bakom ett förhänge tillsammans med

allt, som rörde137

sömnad. Symaskinen, som gav dem mat och dryck, kläder, skodon och aüt, skulle symaskinen stå i skamvrån? Jonas ogillade men sa ingenting. Det hela berodde på far och allt som berodde på far var otryggt.

Därför att det var obegripligt.

Kom så den stora dagen, som alltid var en måndag, ty »fars vecka» måste av längre fram angivna skäl, sluta med en helgdag. Moderns oro stegrades till det yttersta. Hon sprang omkring som en fjolla i det dockskåpsfina rummet för att upptäcka något, som kunde stöta kaptenens sinne för ordning och skick. Den »enkle knekten» ägde en hel ABC-bok med fruktansvärda maximer sådana som: »Snusk och slarv är en skam för den rike, och förvandlar till djur hans fattiga like.» »Hustrun slår dank så att mannen blir pank, barnen få ärva bådas skavank.» Med flera, ined flera av liknande halt. Och han icke blott ägde dem, han förstod också att klatscha med dem i rätta ögonblicket och att träffa rätta stället.

Nu nalkades timmen. Punktlighet är utan tvivel en dygd, men det finns människor, vilkas punktlighet för i tankarna vissa klockslagsspökens ruskigt regelbundna vanor. De flesta spöken skulle säkerligen förlora något av sin otrevlighet, ifall de en och annan gång läte bli att passa tolvslaget. Att passa slaget hör emellertid till den enkle knektens karakteristik. Inte ens tågförseningar tycktes ha någon makt med kaptenens fruktansvärda punktlig-138

het. Klockan ett och femton anländer morgontåget från Wadköping, klockan ett och fyrtiotvå falla med en halv sekunds mellanrum tre kraftiga knackningar på deras dörr. Gongongen har ljudit, ridån går upp.

Modern har gett Jonas en sista vattenkamning, putsat hans näsa och undersökt naglarna. Vidare har hon ställt honom där han bör stå och sig själv på lämplig plats. Nu ordnar hon rösten och ropar: Stig in! Dörren öppnas.

1 dörröppningen står en man, så lång, att hälften av hans höga hatt skärs bort av dörrbjälken. Det är en ståtlig, vacker karl, en smula senig och benig. Håret vid hattbrättet är lätt knollrigt, sol-skensgult, likaså läpp- och pipskäggen, formade efter Napoleon III. Ögonen mörkblå, kraniet snarast långskalle, ansiktet ovalt med något tillspetsad haka, näsan rak med en antydan till hökknyck. Hållning — knekt av gamla stammen. Ansiktsuttrycket övervägande buttert med en tillsats av förakt, högdragenhet och — glimtvis — en viss syrlig godmodighet. På hjässan bär han en hög cylinder, modell 1862, i mullvadsgrå färg, som stämmer väl överens med livrockens. Den manliga dräkten förändras nuförtiden långsamt och stillsamt. Den enkle medborgaren, som saknar högre estetiska ideal på området, går praktiskt taget klädd i ungefär samma snitt från ynglingaåren till graven. En mångårig kostym har dessutom förlorat mycket av sitt snitt, det gamla byltet kan ha ramlat just ur vilken som helst av decenniets journaler. Den139

ambitiöse eleganten däremot har det annorlunda ställt. Hans äventyrslusta driver honom att följa modets allra yttersta kurva för att helst tangera någon punkt, som ingen annan tangerat, alldeles som den äventyrslystne vetenskapsmannen lockas att på konsekvensens farliga och djärva stig uppnå teorier, som ännu ingen uppnått. Den med frimodighet och fantasi skapade dandydräkten kommer redan efter något år att verka maskerad eller charlataneri eller museum eller dårhus. Den djärva teorien går stundom samma oblida öde till mötes.

Kapten Loewen hade varit en tiptop man och mitt upp i ett liberalt tidevarv föregångare till en typ, som mänskligheten sedermera skulle drömma om utan att mäkta förverkliga: övermänniskan. Drömmen om övermänniskan bottnar i själens äventyrslust, ett sprängämne, utan vilket intet stort sker, men som ock besitter ett sprängämnes farliga egenskaper. Det kan få katastrofala verkningar, det kan också plottras bort i småting: spelraseri till exempel eller erotism och dandyism. Mannen i dörren var en dandy, klippt ur en redan mer än tioårig modejournal.

Nu övergjutes hans buttra krigaransikte av något som kan liknas vid en söt sås. Det förändrar ingenting av vad som är inunder — endast täcker. Han tar av hatten, böjer huvudet och stiger in, han lägger från sig hatt och resväska. Så breder han ut armarna och säger:140

Min Jenny! Min egen, älskade Jenny!

Mor: Loewen! Min käre, käre Loevven!

Hennes färdighet i konsten att låtsas räckte inte till ordet älskade, som ibland och för somliga tungor är svåruttalat. Emellertid slutes hon nu i hans famn. Hon är något under medellängd och han betydligt över; hans böjning blir därför djup. En stor kal fläck på hjässan rodnar långsamt och starkt. Några ömma frågor om hälsa och välgång växlas. Efter en minut eller två upplöses omfamningen. Den första scenen, avgjort blid och rörande, är slut.

Turen kommer nu till Jonas. Vanligen stod han i närheten av köksdörren, välberedd, men något orolig. Nästkommande scen kunde varieras, men förlöpte vanligen på följande sätt under de första åren: Efter omfamningen ser sig fadern om i det välstädade rummet och ger sin belåtenhet till känna genom en eller annan uppmuntrande maxim: »Rent hus, rent hjärta.» Därpå går han plötsligt med långa, kraftiga knektasteg mot köksdörren. Härav pysens oro, ty far ser uppåt väggarna och märker honom inte. Det långa benet kommer svängande emot honom, och det känns lite kusligt fast det inte är farligt. I sista ögonblicket hejdas det hotfulla benet. Far har gjort en upptäckt, studsar. Far (häpet och barskt): Vem tunnor tusan är du, som smugit dig in här? Jonas (leende): Känner inte far igen mig? Jag är ju Jonas! Far: Min Jonas? Omöjligt! Han är inte större än så. (Avmätning111

vid axelhöjd.) Jonas (leende): Vad lar är lustig! Jag har ju vuxit! Far: Ja, nu känner jag igen dig! Det var mig en baddare! Lång, som en hel trumslagare. Därpå livtag och en hel serie av dessa »hivningar», som snälla farbröder anse sig förpliktigade att utföra, och som snälla småttingar kvittera med jubelrop, under det att de elaka illvråla och mätta sparkar mot den uppoffrande barnavännens svettiga ansikte.

Någon timme senare dukade mor middagsbordet, prydligt och rikt, men blott för far. Hade hon dukat för tre, skulle far sannolikt låtit henne smaka någon bitter maxim. Men hon aktade sig! Och nu växlades följande repliker. Far: Jenny? Är det meningen att jag skall sitta ensam till bords? Mor: Jag går ju från och till och Jonas är kanske lite bråkig. Far (först liksom villrådig, sedan mild men beslutsam): Verkligen? Tycker du det? Nej. Nej. Jenny. Jag vill inte. Far har kommit hem till de sina! Han vill ha dem omkring sig. Det känns gott för ett gammalt knekthjärta. Jonas, vill du inte sitta till bords med far?

Tacka för att han det ville! Bredvid fars bord förbleknade ohjälpligt hans eget lilla schlaraffen-land, skafferiet. Åt han i köket, gingo de faderliga rätterna hans mun förbi, och placerades på skafferiets översta hylla. Han skyndade till bordet, ögonen glödde av lysten förväntan, de knubbiga, små fingrarna vredo sig ängsligt om varandra, och då han läste bordsbönen, måste han ibland slicka142

mungiporna, där saliven pyrde ut. Men ingen fröjd blir så stor, som man drömt sig. Det mesta och bästa på bordet, visade sig ej passa för barnamagar. I stället fick han många goda maximer till livs. »Mycket socker och mycket fett, klena krafter och lite vett.» eller »Ung var läckergom, gammal går med magen tom.» Dagen därpå åt fadern ensam. I själva verket avskydde han att ha pojken vid bordet. Han tyckte inte om barn och gjorde för resten ingen hemlighet av sin motvilja, ty »en gammal knekt duger inte till barnpiga». Däremot bör även den enkle krigaren ha hjärta för sin son. Alltså älskade han pysen. Men inte vid bordet.

Fars vecka hade börjat. Fortsättningen blev vanligen ej lika idyllisk. Stackars karl, vad skulle han också taga sig till i denna blygsamma lägenhet på ett rum och kök? Ensam med en parvel och en för detta älskarinna, som kände honom utan och innan och som följaktligen ej var »imponerad». På Aspafors red han, jagade, spelade vira eller musicerade. I Stockholm besökte han sin skräddare — skräddarbesöket var kanske den verkliga orsaken till »fars vecka» — och gjorde några uppköp. Vad sedan? Promenader voro omöjliggjorda eller åtminstone otrevliggjorda av den bisarra dräkten. På Söder sprungo gatpojkarna efter honom, i staden riskerade han att möta gamla bekanta. Visserligen brukade han säga: Den 17 mars 1862 föll kapten J. A. C. Loewen för en lönnmördares hand. (Lönnmördare = den person, som avslöjade143

falskspelet.) Jag är blott hans gengångare. — Men som bekant erfara även spöken obehag, då de bli uttittade. För

resten hade han alldeles rätt: han var ett spöke. Människor, som begått ett felsteg och av sitt högmod hindras att erkänna det, råka i ohjälplig ensamhet. De flyttas ur tid och rum in i en egen, vanligen mycket snäv värld, den där roterar kring den förmenta orättvisan. Den för-lupna prästhustrun hade begått ett i sin art lika svårt felsteg. Hon var bräddad med ruelse. Just denna ruelse, blandad med en visserligen något patetisk men sund stolthet, lät henne leva kvar i världen. Hon låg, som hon bäddat, hon var den hon var. En fallen kvinna, som med möda och bekymmer livnärde sig och sitt barn. En fallen kvinna men icke något spöke.

Vad skulle alltså den stackars mannen taga sig till en hel vecka? (Att han alltid stannade en vecka, berodde inte så mycket på skräddaren, som på den omständigheten, att en enkel krigare har bestämda vanor. Dessutom skulle han säga Fagerlindarna, att »de där i Stockholm» inte ville släppa honom. Man är karg, men det finns dock ett par trofasta hjärtan, som håller av en!) I brist på bättre kastade han sig över parveln. En knekts son skall ha pli på sig! Han exercerade honom, gu' vet efter vilket exercisreglemente — men ett kno-gigt och kitsligt ett! Han köpte honom en billig leksaksbössa, och sen blev det höger om och vänster om och allt det andra. Till en början vardet naturligtvis roligt, men så småningom blev parveln trött och till sist gråtfärdig. Vad nu? Inga tårar, om jag får be! En knekts son ska ha ruter i kroppen! Uthållighet! Lydnad! En dag kommer du att tacka din far! Framåt marsch, ett-tu! — Modern viskade i hans öra: Gör alltid far till viljes. Det får du gott av då du blir stor.

Den dag kommer.

Dessa antydningar om framtida förmåner och tacksamhet återkommo vid alla möjliga tillfällen.

Sä småningom framkallade de några fantastiska föreställningar om fadern. Varför var han olik alla andra fäder? Varför gick han så besynnerligt klädd? Varför bodde han hos dem en vecka och vad gjorde han alla de andra veckorna? Modern, som så att säga levde på sitt orubbliga bekännelsebeslut, förbjöd honom att göra några frågor rörande fadern. Hon var patetisk och alla patetiska äro, om icke enfaldiga så åtminstone en smula omtöcknade — i likhet med vissa spelande fåglar. Hon sa till den nyfikne och ängslige pojken: När du blir så stor att du förstår allt, skall du också få veta allt.

Det lät högtidligt och förberedde i själva verket de vildaste utsvävningar i barnets fantasi. Den vuxnes tankevärld roterar vanligen kring någonting mer eller mindre fast: ett yrke, en tro, en vetenskap. — Barndomens och den första ungdomens däremot kring ett vakuum: framtiden, det145

okända och icke minst kring det, som de vuxna dölja eller antages dölja. Fadern omgavs med fantasiens andakt. Den årligen återkommande »farsveckan», med dess nästan ceremoniösa upprepningar av vissa samtal, vissa handlingar blev till en religiös fest. Till exempel:

»Fars vecka» slutade med en söndag. Nu vet man ju, att en enkel krigare gärna läser eller hör läsas ett gudsord på vilodagen. Kaptenen medförde alltså en bibel och en postilla. (I rättvisans namn må påpekas att redan strebern, spelaren och dandyn J. A. C. haft en viss religiös läggning.) Han läste på minuten en timme ur bibeln och postillan samt anställde därpå en kort, enkel betraktelse, som till text vanligen hade lövhyddohögtiden. Därpå åt man kvällsvard gemensamt. När nu gossen »läst från bordet», uppstod några minuters tystnad, som ej fick störas av minsta ljud. Kaptenen satt med slutna ögon och knäppta händer, antagligen fortsättande bönen. Slog så upp ögonen, fattade moderns hand och sonens, tryckte dem varmt och yttrade: Tack min hjärtans vän, för att du hyst en ensam vandrare i ditt kära hem. Tack min gosse för all den glädje du gjort din gamle far. Ja, mina vänner! — Vår lövhyddohögtid är till ända gången.

Det klang likaså högtidligt som besynnerligt. Ensam vandrare? Pysens tankar snuddade vid den Evige Skomakaren, Sankte Per och Vår Herre, Flygande Holländaren och andra mystiska vandrare. 10. — Bergman, Jonas ocli Helen.146

üch lövhyddohög-tiden? Lövhyddor i december? En vuxen människa uttrycker sig inte så konstigt med mindre än att orden ha en undermening.

Ett annat exempel:

Kaptenen gav Jonas årligen ett par stövlar. Denna gåva var det enda understöd sonen — och modern — mottogo före Pariservistelsen. Följaktligen borde det göras en smula väsen, händelsen skulle sättas i scen. Vanligen tillgick det så, att kaptenen en dag »upptäckte» att gossen hade dåliga skodon. Han blev nu mäkta förgrymmad över detta slarv. Fru Jenny fick veta, hur smärtsamt det känns för en ståndsperson att se sin egen son gå omkring som en lusker. Maximer haglade. Mor beskyldes att offra för mycket på bordets nöjen. Ät under ditt stånd, bo efter ditt stånd och kläd dig över ditt stånd! (Den moraliska rangordningen ändrades för tillfället.) Hela detta lilla oväder släpptes lös alls icke för att plåga modern — som för resten inte tog sig särdeles av det — utan för att visa vilken betydelsefull god gärning fadern gick att utföra. Han tog sonen vid handen och begav sig till skomakaren. Nu ville det sig så, att denne mäster var en filur med skarp blick för folks svaga sida och stor lust att utnyttja den till sin egen förnöjelse. Han diagnosticerade snabbt »fallet» Loewen. Kaptenen led av bristande högaktning — andras nämligen. Genast var filuren färdig att roa sig. Han mottog kaptenen och hans son med fjäskande artig-
147

het, gned nogsamt av stolarna, pa vilka de skulle sitta, titulerade Loewen »herr kaptenen och riddaren», »ers nåd», »ers välborenhet», med flera välljudande saker. Pojken fick heta »fiddekummis-sarien». Allt detta kunde låta tokigt, men ur en »enfaldig och troskyldig hantverkares» mun föllo orden naturligt. Kaptenen var mycket nöjd med skomakaren och sa till fru Jenny: Det är en hyfsad karl, som vet sin plats. När mäster kom med de nya skodonen låtsades kaptenen sakkunnigt granska dem och uttryckte därefter med en viss högtidlighet sitt erkännande. Ett dylikt arbete ser man sällan nuförtiden, min gode mäster. — Filuren fick då ett på en gång knivigt och ödmjukt uttryck, han sträckte sig på tåspetsarna upp mot den långe, käpprake mannen, höll handen vid mun och yttrade i en äkta »teaterviskning»: Tro mig, hans högvälborenhet! Inte ens jag gör ofta sånt arbete nuförtiden. Men det finns ju kunder som man behandlar extra rejält och schangtilt —

Kaptenen smålog nådigt fast han troligen ej tog orden för annat än vad de voro — handelsmannens och hantverkarens försök att låta kunden känna sig som mest gynnad nation. Pojken däremot tänkte: Skomakaren vet något!

Just på en av vandringarna till eller från skomakaren — nästan de enda far och son företogo — hände det att några halvvuxna gatpojkar behagade skänka den besynnerligt klädde mannen en skämtsam uppmärksamhet. En av dem var slutligen djärv148

nog att rycka kaptenen i de vida, utputande rockskörten. Kvick som en katt grep kaptenen syndaren i nackskinnet och började randa honom med käppen. Man kunde förmoda att den misantropiske och retlige mannen skulle begagna tillfället att ge sina känslor luft i ett mer eller mindre obehärskat vredesutbrott. Lyckligt nog för lymmeln blev det ingalunda fallet. Kaptenen avvägde nogsamt slagens styrka och antal. Han var inte det ringaste upphetsad. Det blev en ur pedagogisk synpunkt sedd mycket uppbygglig avbasning. Några gubbar och gummor tillkallades av pojkens klagan. I dylika situationer tar »hopen» vanligen parti för den pryglade. Icke så här. Kaptenens lugna och metodiska tillvägagångssätt — kanske också pojkens tidigare meriter — stämde åskådarna till den förres förmån. De gamla kände Loewen som »tokige kapten». Nu nickade de förnumstigt åt varandra och mente tro på, att han kanske inte var så tokig. Och då syndaren fått sitt och i harm och bedrövelse dragit dädan, sa någon av de gamla uppmuntrande och gillande: Det skötte kapten bra! — Loewen torkade ett par svettdroppar ur pannan och svarade med bister högtidlighet: En gammal knekt fruktar ingen utom Gud! — Så sägande tog han sonen åter vid handen och avlägsnade sig med kraftfull, värdig hållning. Men de gamla smålogo en smula förläget och skakade på sina huvuden. Visst var han väl tokig ändå!

Onekligen kan det tyckas underligt att använda151

så högtidliga ord i samband med en gatpojkes skälmstycke och avbasning. Men det var inte så tokigt som det lät. Här som så ofta hade man talat och tänkt på två skilda saker. För att bli förstådd av de gamla borde kaptenen ha sagt: »Jag går egendomligt klädd av grunder, som icke angå någon annan än mig. Emellertid krävs det verkligen ett betydande moraliskt mod att till det yttre skilja sig från hopen. Men en gammal knekt fruktar ingen utom Gud.» Kaptenen hade tänkt på samhället, de gamla på gatpojken. Jonas åter hade så gott som riktigt uppfattat den

högtidliga frasen. Han förstod eller inbillade sig — hur man vill se saken — att den fräcke lymmelns näpst blott var en helt obetydlig episod i en väldig kamp, som fadern förde mot samhället, kanske mot hela världen, i alla händelser mot en stor och farlig fiende. Pysens lilla hand kramade faderns, hårt, hårt. Han stramade upp sig, såg rakt fram och marscherade taktfast vid den enkle krigarens sida, stolt och allvarlig, trygg och beslutsam. Det kommer en dag —. Själva den odrägliga rumsexercisen med leksaksbössan fick en betydelsefull om ock tills vidare okänd mening. Det kommer en dag —

Och vad inbillade han sig beträffande fadern? Allt möjligt som var fantastiskt stort och hemlighetsfullt. Det växlade med åren. Då sagorna förhärskade identifierade han honom med än den ena än den andra mäktiga sagogestalten. Det hän-150

der rätt ofta, att sju— attaåringar genomgå en sorts själskamp, som man skulle kunna beteckna som en förberedande religiös kris eller »väckelse». Så Jonas. I denna kris spelade fadern en ytterligt fantastisk roll. En dag fann modern honom liggande på knä framför faderns porträtt med kraftig stämma läsande Herrens Bön. Vad i all sin dar gör du? Han reste sig, blodröd i ansiktet och en smula skälvande i knäna. Han svarade värdigt och lite förebrående: Mor förstår nog, vad jag gör. Jag vet nog mer än mor tror. — Mer fick hon inte ur honom och att gissa sig till sammanhanget var sannerligen inte lätt. Han trodde att den halv-vridne gamle dandyn var den ^teruppståndne Kristus! Som av hemliga och mäktiga skäl måste hålla sig dold någon tid innan Domen och Härlighetens rike kunde komma. Orsaken eller en ax-orsakerna till denna barnsliga mysticism var följande: Kaptenen hade med en skämtsam anspelning på sitt namn sagt: Min son, jag är ett lejon och de fega frukta lejonet. Lejonet är en konung och konungen har många fiender. (Anmärkas bör att hans avsked ur tjänsten antogs — som i så många liknande fall — ha berott på »medtävlares och överordnades fruktan för hans överlägsna förmåga».) Lejon? Konung? Vilket Lejon? Den bibelläsande unge mystikern fann svaret: Juda lejon! Härskarornas konung! — Och han själv då? Kristus har ingen son. Här kom en stor upptäckt och liksom bekräftade aningarna — han fick151

plötsligt klart för sig att fadern och han inte hade samma namn. Alltså var han inte hans far! Han gick till modern och sa, ganska bakslugt och i II— parigt: Mor, vi och far har ju inte samma namn. Hur kommer det sig? — Den illpariga frågan var en sorts bestraffning för moderns bristande uppriktighet. Och ehuru uppriktigheten enligt gossens mening brast i fråga om den återuppståndne Kristus, fick likväl den stackars frun av Det Oryggliga Bekännelse-Beslutet en våldsam hjärtklappning. Hade någon sagt något? Hon svarade som vanligt: Fråga inte. Den dag kommer, då du får veta allt.

Den dag kommer —

De religiösa fantasierna slocknade snart. Andra kommo i stället. Han började läsa historia och kaptenens besynnerliga gestalt, som flyttat ur sagofantasien in i den religiösa, flyttade nu vidare till den historiska. Namnolikheten fick nu sin förklaring och faderskapet erkändes åter. Han hette varken Kerrman eller Loewen. För att vilseleda sina fiender måste han bära olika namn på olika platser. Fadern sa ibland: Min gosse, du har uråldrigt krigarblod i dina ådror? — Vid andra tillfällen: ädelt blod, furstligt blod. (En tysk furstinna förekommer i det Loewenska stamträdet.) Uråldrigt, ädelt, furstligt? Vilket lysande namn bar han egentligen och vilka förpliktelser och förmåner skulle det bringa honom på uppenbarelsens dag? Han sa till modern: Mor, får jag aldrig veta mitt riktiga namn? — Hon svarade med en sorts152

ursinne, som bottnade i gamla dolda men oläkta sår: Tyst med ditt dumma tjat! Du heter Kerrman nu och i evig tid! — Pojken log invärtes: Varför så häftig, min goda mor? Denna ovanliga häftighet måtte ha en ovanlig orsak —

Dylika puerila fantasier rörande börd och härstamning äro inte sällsynta hos barn av ett någorlunda livligt ingenium. De fasta släktskapsbanden med åtskilligt hederligt och prosaiskt folk stäcker dem snart. Något annorlunda förhåller det sig med en liten oäkting, vars besynnerlige far »kommer en gång om året». Men även hos honom skulle de snart nog ha fördunstat utan att någon behövt blåsa bort dem. Ännu vid tretton år kunde han tro sig vara ättling av Gustav Adolf, fördold men fruktad av det regerande huset och de maktägande. Han kunde

tro, att fadern under de hemlighetsfulla femtioen veckor, som ej voro »fars vecka», vandrade omkring och verkade för hans sak och att han på uppenbarelsens dag skulle trycka Sverges krona på sonens huvud. (Snart följd av ett flertal andra kronor. En duktig pojke, som kommit på den traven, nöjer sig aldrig med en!) Ett par år senare skulle dessa fantasier redan svunnit utan spår. Att de icke fingo denna naturliga självdöd, det var det som satte spår efter sig.

På sätt och vis torde fantasierna ha gagnat honom. Om vi ännu på gamla dagar näppeligen kunna vilja en handling tillräckligt kraftigt utan att vår fantasi först lekt vid dess mål, gäller153

detta ännu mer barnen. Viljans styrka står i förhållande till fantasiens styrka. Erfarenheten kan tyckas tala häremot. Vi erinra oss fantasistarka ungdomar, rika på levande hugskott, vilka aldrig kommit någon vart. De ha »lekt bort» sig. A andra sidan minnas vi torra små personer, »människor utan fantasi», som segt och envist arbetat sig fram till målet. Men det finns två slags fantasier: en irrande, en målfast. Båda kunna vara lika starka men verka i rakt motsatt riktning: den målfasta styr, den irrande vanstyr med sina knyckar och språng.

Jonas Kerrman skötte sitt skolarbete så som en begåvad och ambitiös kronprins sköter sitt. Han var innesluten i någonting stort och okänt: en stor forntid, som kom till honom genom fadern, en stor framtid, som skulle beredas honom — antagligen — av fadern. Glöm aldrig att du är en krigares son! predikade fadern med kärvt patos. Glöm aldrig! Det förpliktar. — Krigare? Vad menas med det? Vanlig militär? Han hade en klasskamrat, som hette Swensson. Hans far var löjtnant. Men det tycktes ej medföra särskilda förpliktelser, ty pojken var visserligen snäll och alls inte dum, men lat och mesig. Dessutom gjorde han sig ohjälpligt löjlig genom att skryta med sin mormor, som hade eget ekipage och påstods vara otroligt rik och förnäm. Pojkar fördra icke slikt. En viss sund demokratism finnes hos all sund ungdom. Det är inte fråga om pappa och154

mamma nu eller morfar och farmor! Visa vad du själv går för! Pojken, som skröt med sin fina mormor, fick heta mormors gosse eller »mormorån». (Tonvikt på sista stavelsen.)

Nej, faderns krigarskap var säkerligen av ett annat och mera betydelsefullt slag. Alltefter ålder och omgivning skiftade hans fantasier beträffande fadern, men förblevo i kärnan lika: någonting stort, okänt, vördnadsvärt, förpliktande, som genom den hemlighetsfulle fadern skulle överföras på sonen. Bäst att vara beredd! Dessa dunstiga fantasier gjorde honom brådmoget allvarlig — vilket verkligheten kanske ej skulle ha gjort. Tvenne mycket realistiska företeelser stödde fantasien.

Den ena var moderns synnerliga ödmjukhet, eftergivenhet, beundran (låtsad) för fadern. Vare sig nu pojken reflekterade eller icke reflekterade över moderns sätt att bemöta kaptenen, måste han få en känsla av faderns överlägsenhet. Att modern gjorde sig denna bittra möda huvudsakligast för att rädda några tusentals kronor åt sonen, kunde naturligtvis ej falla honom in. Barn kunna »kela» för en tolvskilling men ej för en tusenlapp. Komme de på den tanken, skulle de finna den avskyvärt cynisk. Emellertid är livet stundom en smula cyniskt.

Den andra påtagliga företeelsen var — under de senare åren — skolkatalogen. Här stod: Jonas Kerrman och under rubriken faderns yrke: pastorsadjunkt, död. Men Jonas' far levde, han titulerades kapten, på hans gula svinlädersväska liksom på155

en del annat stod under adlig krona J. A. C. Loewen. Hur förklara det? Den verkliga förklaringen var helt enkelt den, att det aldrig kommit till laglig skilsmässa mellan makarna Kerrman. Laglig skilsmässa? Vad vill man väl? Skulle den patetiska kvinnan lägga inför allmänheten någonting, som hon hela livet igenom avhandlade med Gud? Eller skulle kanske den evangeliske lille mannen draga sin olyckliga hustru inför rätta? Otänkbart. Detta var verkliga orsaken till katalogens oegentlighet. För pojken tedde det sig annorlunda. Far och han måste bära olika namn för att förvilla fienden. För resten voro antagligen båda namnen falska. Det riktiga, det okända, det stora skulle delgivas honom på uppenbarelsens dag.

Fadern spelade alltså en utomordentligt betydelsefull roll för denna målfasta fantasi. Han var i själva verket »målet» eller en representant därför, det okända i framtiden liksom i förtiden. Men hur stod han till gossens hjärta? Höll sonen av honom ? Pojken gjorde sig själv den frågan och besvarade den med ett uppriktigt och

obetingat nej. En känsla, som ens i någon mån liknade vad han kände för modern, kunde han inte framtvinga då det gällde fadern. Under den religiösa epoken grämde det honom. Kristus kräver kärlek. Sedermera, då de religiösa fantasierna fingo vika för »historiska», blev det annorlunda. Då satte han en ära i att icke älska fadern. Han fann det manligt. Sin mor skall man älska, men för fadern finns det156

något högre: man skall vörda honom, man skall sträva efter att bli honom värdig, man skall stå vid hans sida i striden, man skall vara honom obrottsligt trofast.

Den bristande kärleken ersattes med fullständig och blind vördnad. Gjorde eller sade fadern någonting löjligt eller obehagligt — och det gjorde han ofta! — så insveptes det i det hemligas vida mantel. Jonas förstod honom helt enkelt icke, men den dag kommer — Denna vördnadskult hade sin stora högtid vid höstterminens avslutning, som vanligen inträffade någon av de sista dagarna i »fars vecka». Naturligtvis gestaltade kaptenen händelsen till en liten ceremoni. Pojken kom hemspringande tned terminsbetyget i högsta hugg. Tacka för det! Hans betyg var som oftast det bästa i klassen. När nu fadern hörde pojkfötternas muntra smatter i trätrappan, begav han sig genast — även om han satt och åt — till soffan, och slog sig ned i dess ena hörn. Pojken in, sprittande i kropp och själ, omgiven ännu av terminsavslutningens burschikosa stoj! Plötslig tystnad, stillhet. Vördnad. Dörren stänges sakta, mössan lyftes stillsamt av, halvt på tå går han fram till fadern och räcker honom betyget med en bugning. Kaptenen ser på honom, och om han haft sinne för sådant kunde han ha trott sig vara i sin barndoms pojkkammare, betraktande sig själv i spegeln. Sällan har ett faderskap ägt en så stark fysisk bekräftelse. Samma huvudform, samma guldgula hår, hos kaptenen157

grått vid tinningarna, samma höga, vinkliga panna med hårfästet nedgående i en spets, samma näsa, mun — hakan hos sonen något bredare. Samma mörkblå ögon. Skillnaden är hudfärgen. Kaptenens är blek, elfenbensgul. (Samma färg har hans systersöner, i synnerhet Edward.) Sonen är tunnskinnad,, blossande röd. Nu, efter några sekunder, tar fadern betyget och ögnar långsamt igenom det. Så säger han sakta: Jenny, min vän, kom hit. — Modern sätter sig bredvid honom. Han håller nu upp betyget så att båda kunna läsa, med pekfingret följer han rad för rad och samtidigt läser han lågmält och långsamt: Kristendom — — AB —

--Svenska--AB---Matematik--

AB. Slutligen låter han handen med betyget sjunka, han betraktar modern i cirka tio sekunder. Så vänder han sitt ansikte mot sonen. Sju à åtta stora tårar rinna utför hans kinder! Sju à åtta. Man skulle kunna tro, att han räknar dem med hudens känsel. Sju à åtta — sen slutar han helt enkelt. Känner han någonting i bröstet? Vem vet! Människor, som av någon kraftig anledning nödgas »lägga om» sitt liv, skapa sig en ny personlighet, tvingas att om än omedvetet träna sina känslor till det yttersta. De gråta och skratta på befallning och med känsloyttringen följer väl något som liknar känsla. Efter att i en halv minut ha betraktat sin son, lyfter han åter handen och lägger den på gossens axel. Han säger med sträv stämma (gråten):Lymmel där! Hundsfott!

(Paus, därpå lugnt, varmt:)

Nå ja, min gosse, ett vill din gamle far säga dig: du är till glädje för din mor och till heder för din far.

Ja. Och så är ceremonien slut.**En heder for din far.**

Men!

Det finns ju annat också. Livet består inte bara av ceremonier utan ock även del oberäkneligheter. Just en av dessa högtidliga avslutningsdagar hände någonting ovanligt: kaptenen beslöt att gå ned i stån. Orsaken var helt enkelt den, att man nyligen vid Regeringsgatan öppnat ett varuhus, vars förträfflighet ryktats i landsorten. Fagerlindarna pä Aspafors hade givit sin ärade frände och snyltgäst några uppdrag. Kaptenen sa: Jonas, låt oss gå dit.

Det lät enkelt och ofarligt, men pojken blev bestört. Redan den lilla vandringen till och från den närboende skomakaren medförde ibland obehag. Hur skulle det nu bli att gå genom en god del av Söder, hela Stån och en bit in på Regeringsgatan? Hur många gatpojkar skulle de få i släp? Emellertid kunde han ingenting göra åt saken.

Han sa till sig själv: Skäms du för far kanske? Du borde blygas! Icke förty smet han in i ett hörn, knäppte händerna och bad i hast: Gode Gud låt ingen se oss — ingen se oss — — — ingen, ingen — — — se oss, se oss —

Och Vår Herre tycktes vilja taga honom på160

orden, bokstavligen. Ingen såg dem! Ingen syntes lägga märke till den högreste gamle dandyn och hans kuriösa klädsel. Pojken blev tryggare för varje steg, varje kvarter, varje tillryggalagd gata. När han gick över Gustav Adolfs torg kände han sig riktigt som »vanligt folk», en son, som har den äran att promenera med sin ståtlige far. Först då de vikit in på Regeringsgatan kom en varning. Utanför den omtalade affären höll ett privatekipage. Jonas kände mycket väl igen det, han hade till och med sett det samma dag, då den finfina mormodern avhämtade sin dotterson efter avslutningen. Följaktligen var det möjligt, kanske till och med troligt, att klasskamraten befann sig i affären. Och visserligen hade de gått som änglar bland syndare, osynliga — men att Gud skulle kunna slå även en klasskamrat med tillfällig blindhet? A nej, det får vara måtta med under! Han drog allt mer och mer på stegen, fick till sist en snubba: En krigares son går taktfast och raskt. Var så god! Ramla på bara! Han ramlade på och kämpade samtidigt med sig själv. Skulle han följa fadern in i affären eller stanna utanför? Vore det inte att »svika» fadern om han stannade utanför? Man kan tycka, att sveket i alla händelser vore av så uteslutande symbolisk natur, att han kunde tagit det lätt. Men i ungdomen, då vi bygga vår värld, ha symbolerna större betydelse än sedermera. Hur som helst — i sista stund svek modet honom själv och han svek fadern. Han sa: Far har väl ingenting emot,161

att jag stannar utanför? — Nej, det hade han icke.

Smått skamsen, men likvisst lättare om hjärtat stannade alltså Jonas kvar på gatan, betraktade det eleganta ekipaget, de vackra hästarna, kusken i livré, hela härligheten. Vände sen sin uppmärksamhet mot affärens fönster. Han kunde se in i butiken och vad han där såg var mindre behagligt. Vid disken stod den finfina mormodern, betjänad av ett biträde, ej långt ifrån henne stod kaptenen, också han betjänad. Bakom kaptenen stod Swensson, klasskamraten, »mormorån». Och Gud hade sannerligen ej slagit honom med blindhet. Han tycktes insuga den kostlige gamle dandyn med ögon, mun och alla sinnen. Han rörde sig långsamt kring honom i en halvcirkel och bara gapade. Jonas blev plötsligt ursinnig. Akta dig, mormorån, mumlade han mellan tänderna, akta dig! — På uppenbarelsens dag, då den stora striden skulle begynna, borde denna mormorån helst hålla sig något i skymundan!

Vrede är ett ohälsosamt tillstånd. Jonas förbisåg i sin upphetsning, att likaväl som han kunde se kamraten, likaväl kunde kamraten se honom. Sedan gossen slutat sin halvcirkel viskade han något åt den gamla damen, som därefter gav kaptenen en sidoblick och skakande på huvudet besvarade viskningen. Mormorån vände sig nu åter mot den besynnerlige fadern, men därvid råkade hans blick 11. — Bergman, Jonas och Helen.162

glida ut genom fönstret och träffa sonen. Han sken upp och i nästa ögonblick var han ute hos Jonas, ivrig och viktig. Kom in! viskade han fnissande. Det är en galen gubbe här inne. Han är så skojigt klädd. Mormor säger att han inte är klok.

I själva verket började nu den länge väntade striden. Att den blev så kort som den blev, berodde därpå att dagen verkligen var uppenbarelsens dag.

Jonas sa:

Din mormor är en idiot.

Ett så hädiskt utfall mot en finfin mormor förbryllade dess dotterson till den grad att han inte ens förmådde svara. Han bara flinade och mumlade: Han är så skojig. Kom får du se.

Jonas sa:

Det är ingenting att flina åt. Det är min far.

Nu var det sagt. Handsken var kastad, striden upptagen, en ny världsepok kunde begynna. De första synbara verkningarna voro obetydliga. Kamraten, som först fått höra, att hans vördade mormor var idiot och omedelbart därpå, att den »galne gubben» var far till framlidne pastorsadjunkten Kerrmans son, begrep ingenting. Han flinade förläget. Men Jonas fortsatte:

Hur kan din fåniga, gamla mormor säga, att en människa, som hon inte känner, är galen?

Följande en så att säga starkt kurvig logik, svarade den förlägne gossen:163

Vi mötte kungen nyssens, och han hälsade väldigt artigt och stiligt på mormor.

Den gamla damen tillhörde högadeln, ehuru hon tycks ha kommit till världen med mesalliansbaciller i blodet. Född prinsessa Stolberg-Stolberg, hade hon gift sig med en enkel svensk adelsman, vars kammarherretitel väl näppeligen kan ha inneburit något verkligt sulagemang för ätten Stolberg-Stolberg. Hennes dotter hade också nedsjunkit i den grådaskiga borgerlighet, som onekligen vidlåder det eljest hedervärda namnet Swensson. Icke förty hade hon i åtskilliga decennier varit en bland fixstjärnorna inom en viss del av societeten mera kanske på grund av sin personlighet än på grund av sin börd. Hon var grande dame ut i fingertopparna, men lyckades därmed förena en bekymmerslös livlighet, som ibland kunde få tycke av bohemeri. Man gjorde emellertid klokt i att icke ta detta bohemeri för kontant. Vad prinsessan Stolberg-Stolberg tillät sig själv, tolererade hon icke alltid hos omgivningen.

Inför de båda trettonåringarna vid fönsterrutan tilldrog sig nu någonting förvånande och betydelsefullt. Den finfina mormodern råkade med armbågen skjuta sin handske, som låg på disken, ned på golvet. Hennes granne, den besynnerlige mannen, tog upp den. Mormor tackade med ett älskvärt leende, men i stället för att åter vända sig mot biträdet, fastnade hennes blick vid mannens ansikte.164

Han smålog i sin tur och sa sitt namn. Den impulsiva gamla damen gjorde en rörelse, som om hon velat taga honom i famn. Det blev handskakning och ett långt, livligt samtal.

Jonas sa till kamraten:

Det är nog inte din mormor, som är idiot. Hon är nog bra. Det är välan du, som är idiot.

Gossen med den kurviga logiken svarade:

Min mormor är född prinsessa. Hennes förfäder ha regerat riktigt må du tro.

Detta var i hög grad tillfredsställande! Jonas hade i ett ömtåligt ögonblick erkänt sin far, och med hänsyn tagen till skolkatalogen, måste man medgiva, att det var djärvt, nästan dumdristigt. Men så gott som i samma sekund kommer en stor dam, en född prinsessa, ättling av såna som »regerat riktigt», och bringar denne far sin hyllning. (Låt oss kalla den lilla ansatsen till omfamning för hyllning.)

Olyckligtvis hade den gamla nåden begått ett misstag. Hon kände verkligen J. A. C. Loewen — men hon kände icke igen honom. Namnet Loewen gjorde henne icke klokare. Släkten är stor, hon kände många med det namnet och några av dem voro till och med anförvanter till hennes salig man. Emellertid kände hon mycket väl igen ansiktet, och ehuruväl åldrat hade hon skäl att känna igen det. Ungefär trettio år tidigare hade hon betraktat samma ansikte med den geniala uppmärksamhet, som blott en öm känsla framkallar. Hän-165

delsen behöver icke skildras närmare. Den då omkring fyrtioåriga damen hade kastat sina blickar på en ståtlig, ung man, nybakad löjtnant. Denna uppmärksamhet från en grande dame smickrade ungtuppen och stärkte hans självkänsla i högsta grad. — Denna självkänsla på gott och ont, som skulle göra honom både till framstående yrkesman och falskspelare.

Emellertid blev det ingenting av det hela. Kärleken eller kurtisen — hur man vill kalla företeelsen — kom aldrig längre än till ögonspråkets bekännelser. Om dygd eller tillfälligheter trädde i vägen må lämnas osagt. En dylik flyktig förbindelse, som icke ens kommer till ord, än mindre till handling, synes böra gå tämligen spårlöst förbi. I själva verket är detta aldrig fallet. Under den långa domedag, som kallas ett liv, har allt betydelse, och i det

närmaste lika stor betydelse. Intet vittnesmål är likgiltigt i den process vi föra med oss själva.

Den gamla damen, som »mycket väl visste, att hon kände igen det där ansiktet», stökade som hastigast omkring i sitt minne på jakt efter herrar Loewen. Hon fann alla utom just den hon sökte — kanske därför, att han dolde sig bakom någonting obehagligt.

Kaptenen åter trodde sig några häpna och lyckliga minuter återupptagen i den societetet, som de sista tjugu åren hållit honom i bann. Den långvariga förvisningstiden på det trohjärtade bond-166

landet hade kommit honom att glömma, att en tränad societetsdams hjärtlighet i de flesta fall blott är en skyldighet. Den »enkle krigaren» försvann och ersattes av en mycket älskvärd gammal kavaljer. Han bjöd den gamla nåden sin arm och kon-vojerade henne ut till ekipaget.

Här stod nu de båda pojkarna. Mormor smekte sin över kinden och sa småleende: Min dotterson! Vi börja bli gamla. Hon skulle just stiga upp i vagnen då hon varsnade Jonas. Alltjämt småleende sporde hon: Och vem är den unga personen? — Ögonblickligen, utan betänkande och blinkning, svarade far:

Det är en gosse, som jag tar en smula vård om. Hans mor är en avlägsen släkting.

(Den som förvånar sig över det onödiga tillägget om gossens mor har aldrig mött en boren lögnare.)

Varje gärning har sin lön. Denna gång lät den ej vänta på sig. Den gamla damens småleende försvann, hon betraktade Jonas med den ansträngda och plågade min, som anger, att man grundligt kalfatrar sitt minne. Och plötsligt kom det! Med foten på steget vände hon sig till Loewen och utan att se hans ansikte, viskade hon tätt vid hans öra:

Jag söker efter en likhet och nu har jag funnit den. Vet ni, vem gossen liknar? Han liknar den ryslige Jonas Loewen. Generalens son. Minns ni inte honom? Falskspelaren.167

Hon smålog älskvärt, nickade, satte sig i vagnen och for.

Far och son återvände hem. Huruvida Gud bestod dem ännu en osynlighetsmantel kan vara ovisst. I alla händelser hade de båda annat att tänka på än gatpojkars fräckhet. Den förfärliga avskedsrepliken satt kaptenen som en förgiftad pil i hjärtat. Den kvalde honom. Han fick plötsligt ett behov av att ty sig till någon. Han grep sonens hand. De skulle gå hand i hand, far och son, alldeles som då gossen var riktigt liten. Utan häftighet, lugnt och stadigt vred sonen loss sin hand.

Det förbryllade J. A. C. Loewen. Men med ens gick det upp ett ljus för honom. Han tänkte över och tänkte efter. Så sa han:

Kanske förvånar det dig, att jag uppgav din mor som en avlägsen släkting. Det berodde emellertid på förhållanden, som du ännu ej fattar. Jag kunde inte säga den gamla damen, att du är min son — Så långt allting gott och väl! Så långt kunde det passa in i teorien »förvilla fienden». Men nu överväldigades kaptenen av bitterhet för egen räkning. Han glömde sonens sår för sitt. Och han sa med ett sarkastiskt, ironiskt, förvridet leende:

Hon är nämligen en mycket fin och nogräknad gammal dam.

Sonen såg på honom från sidan, vände sedan ansiktet rakt fram. De strävade långsamt uppför backen. Då de kommit in på sin egen gata sa pojken lågmält:Far, får jag be om något? Far säger ibland, att jag är till heder för far. Snälla — säg det inte mer.

Vad nu då? mumlade kaptenen, tystnade.

Den enkle krigaren kände sig enkel i ordets sämsta och även pinsammaste bemärkelse.

Bekännelsens dag i »eftermatens vecka».

Den lilla händelsen pa Regeringsgatan fick sina följder. Ett bedrägligt hopp hade förmått kaptenen att för några

minuter övergiva sin försvarsställning. Societeten i den förnämliga, gamla damens person hade åter godtagit J. A. C. Loewen. Den »enkle krigaren, som föraktar de fåvitska människorna och deras dom», upphörde plötsligt att existera. I själva verket skulle han aldrig helt reinkarneras. Han förstod, att den gamla tagit fel och att slutrepliken ej varit avsiktlig. Desto värre! En avsiktlig elakhet hade han kunnat lägga den gamla till last. Som det det nu var, blevo hennes ord »samhällets dom». Han tänkte icke stort över händelsen, men minnet stannade i själen och spred kring sig ett vagt tungsinne. Han hade med nästan brutal energi spelat mannen, som föraktar andras åsikter. Efter detta blev det mer eller mindre låtsade föraktet mera verkligt, men på samma gång mindre ostentativt.

Om man närmare skärskådar vad som hände den unge strebern J. A. C. Loewen en februaridag anno 62, får man kanske någon förklaring på denna egendomliga figur, som har otaliga bröder och169

systrar ehuruväl släktskapen inte alltid står skriven utanpå. När han den där gången i ett flammande begär att segra vid spelbordet togs på bar gärning med att manipulera», hade han i sin levnadsbana just kommit så långt, att han så att säga »blivit sin egen», en man och yrkesman vid vilken vederbörande, vänner, släkt fäste uppmärksamhet och förhoppningar. Han var inte längre »general Loe-wens son, ni vet» — han var J. A. C. Loevven. Denna personliga självständighet vinna kända och berömda mäns söner — i synnerhet om de beträda faderns yrke — senare än andra. De sätta desto större pris på den. J. A. C. var djärv, stolt, självgod och — feg. Sistnämnda egenskap är ofta en bland avigsidorna hos folk med något så när stark fantasi — lättförklarligt nog, eftersom fantasien anteciperar följderna av till exempel en hotfull händelse. Händelsen här — falskspeleri — var av den art, att man i hans kast och tid knappt kunde tänka sig något mera vanärande. Följaktligen såg han i en blixt sin nyvunna personlighet, förvärvad genom duglighet och streberthum, krossad, förkastad. Vad gjorde han? Bildlikt talat störtade han tillbaka in under den gamle generalens knektkappa. Han blev åter son till »gamle Loewen», den populäre generalen, som var med redan 08. Dandyn av anno 62 påtog sig faderns buttra, kärva, godmodigt högdragna och föraktfulla krigarskick. En man som sett hundra dödar! Emellertid passade icke kappan till den spinkiga figuren.170

Sammanträffandet med den gamla nåden anknöt omedelbart till den tid och händelse då den tjuguårige löjtnantspolingen kände sig varmt bestrålad av en lysande societetsstjärna. I en helt ung älskares känslor för en mera mogen väninna finns ständigt starka inslag av sonlighet. När nu bortåt fyrtio år senare hennes nåd i varuhuset gjorde en åtbörd, vilken karakteriserats som »ansats till omfamning, föreföll det Loewen, som om själva modersfamnen (och societeten är också en mor!) öppnats till försoning och förlåtelse. För att återtaga kappliknelsen: den elake gossen har gömt sig i fars vida kappa, modern säger: kom fram, allt är förlåtet, gossen kommer fram — men se! intet är förlåtet, örfilen brinner på hans kind: Minns ni den där ryslige J. A. C.? Falskspelaren!

Kort därpå kommer från rakt motsatt håll den andra örfilen: »Snälla — säg inte så mer.» Fadern hade förnekat sonen, sonen förnekade fadern. Man bör inte döma kaptenens förnekelse strängt. Hade tid och omständigheter så medgivit, skulle han sannolikt låtit den gamla damen »ana» förhållandet mellan honom och gossen. Men att omedelbart efter »förlåtelsen» inför societeten i den gamla damens person presentera: Jonas Kerrman, min oäkte son — det var för mycket begärt av en man, soin för tillfället inte var enkel krigare utan åldrad dandy. Emellertid insåg kaptenen mycket väl, att han gjort gossen orätt, och det plågade honom. Hade han haft en aning om gossens överspända171

tro på fadern, skulle han kanske blivit skrämd. Men fäder — även mer »äkta» än denne — söka sällan någon verklig kunskap rörande barnens känslor. Sonen antages i största allmänhet hysa »sonlig tillgivenhet». (»Det vore ju onaturligt annars.») Dessa föga konkreta föreställningar om barnens känslor medföra stundom obehagliga överraskningar. Men det är nu en gång så! Vi reder oss och måste reda oss med föreställningar, som i viss mån påminna om papperspengar: de äga i sig själva ringa värde men symbolisera ett stort.

Redan samma afton sedan kaptenen efter kvällsvarden slagit sig ned i soffan, kallade han till sig modern och sa med ett hjärtligt och små-belåtet uttryck: Jenny, min vän, snart måste vi på allvar börja tänka på Jonas' framtid. — Det hjärtliga och småbelåtna var friden efter en lyckligen genomgången själskamp. Den fege och maklige J.

A. C. hade i det längsta undvikit att betänka faderskapets förpliktelser. Händelsen i varumagasinet hade åstadkommit en hastig ändring, och nu kände han sig belåten med sig själv. Han strök-kvinnan över handen och sa: Han är ju vår gosse, vi ha ett ansvar. — Bättre sent än aldrig! Efter fjorton år hade kaptenen upptäckt sitt ansvar. Många och långa »fars veckor» skulle få sin lön. Likvisst dröjde det ännu sju år, innan upptäckten gav ett mera betydande materiellt resultat: Jonas' Pariservistelse, som fadern ensam och tämligen rundhänt bekostade,172

Vad beträffar övriga deltagare i den lilla händelsen vid Regeringsgatan så bör anmärkas, att icke heller finfina mormor och hennes gosse und-gingo alla obehag. Den gamla damen hade knappt slagit sig ned på de mjuka dynorna och känt hjulens begynnande rullning förrän hon fick en stark, fast oklar förnimmelse av att hon varit sig själv ovärdig. Hon kände sig ha begått en fadaise! Lyckligtvis föll det henne icke in, att det var med den »ryslige J. A. C.» själv hon talat. Den tanken var så förfärlig, att den utan vidare portförbjöds. A andra sidan var den besynnerlige mannen kanske en anförvant till J. A. C. Att nödgas beslå sig själv med en mindre korrekt handling är för en åldrad societetsdain lika plågsamt, som det är för en gammal affärsman att se sin affär vanskötas och förfalla. Man börjar bli oduglig. Den gamla nåden uppgav visserligen snabbt varje försök att reda ut »fadaisen», men nedsjönk icke förty eller just därför i en allmän missbelåtenhet. Folk-nuförtiden sakna all conduite! Den älskade dottersonen föreföll henne plötsligen klumpig och tölpig. Ä, fy, fy! utbrast hon, jag tror du petar näsan! Jo, du tänkte peta näsan! Motsäg inte din mormor! Och hur är det med dina naglar? För resten sitter du som en mjölsäck. Räta på dig! Och hur understår du dig att göra narr av en äldre person, som är en smula egen i sin klädsel? Därtill en person, som din mormor mycket väl känner! Du borde blygas! — Den stackars pysen framstam-173

made gråtfärdig några protester. Men den där »fadaisen», som hon undvek att klarlägga, hade gjort den gamla damen ytterligt retlig och oresonlig. Hon sa: Jaså, du motsäger din mormor! Stig genast ur vagnen! Jag vill inte se dig på en vecka! — Så slutade händelsen på den kanten med tår-glänsande pojkögon och livligt blommande små rosor på en gammal dams kinder — bedrövligt men beskedligt. När de båda pojkarna ett par dar senare råkades, sporde mormorån med den kränktes iver: Sa kanske inte du, att den där herrn i butiken var din pappa? — Jonas svarade fullständigt lugnt och utan att ens rodna (han hade lätt för att rodna): Var har du fått det ifrån, din stolle! Jag sa, att han var en avlägsen släkting till mor.

Formeln var redan fix och färdig.

Det finns folk, som, om de råkade få en kula mitt i hjärtat, skulle utbedja sig något dygns betänketid innan de besluta sig för att dö. Vi måste tänka efter om en kula i hjärtat är fullgiltig dödsorsak. Det känns som om det vore — men det finns å andra sidan ingen orsak att förhasta sig. Jonas förhastade sig inte: han tog tid till eftertanke. Varför hade fadern förnekat honom? Varför var fadern olik alla andra? Varför och varför. Man lockas ej att kalla hans eftertanke grubbel. Det vilar i ordet någonting tungsint och vekt, som var pojken alldeles främmande. Hans eftertanke var ett förbittrat, vresigt försök att få klarhet i saken. Han kände på sig, att han »gått omkring och174

varit fånig». Dagen efter kaptenens avresa och tre dagar efter förnekelsen började han ansätta modern med frågor, stillsam och lite butter. Den goda frun förstod att Bekännelsens dag var inne. Bekännelsen varade från klockan elva förmiddag till klockan nio eftermiddag, men med flerfaldiga avbrott.

Formerna voro icke särdeles högtidliga. Under en stor del av bekännelsetiden sköljde, skalade och kokte pojken potatis; under en annan del diskade han — och det knäcktes intet glas den dagen. Man befann sig i början av en annan årligen återkommande vecka, den där var lika vilsam och trevlig som »fars vecka» ansträngande och utan trivsel — »eftermatens vecka». Kaptenens kulinariska valspråk löd: lite och enkelt men en smula omväxling. Hur anspråkslöst detta än kunde låta, så hade det dock till följd att Jonas' schlaraffen-land efter fars avresa var fullproppat med de härligaste rester sådana som: rökt och färsk lax, rökt renstek och gåsbröst, gåsleverpastej, franska sardiner, finfin metvurst, olika sorters ost, bitar av finaste oxfilé, skogsfågel, höns med mera, som kom den läckergommen Jonas att smacka och svälja. Envar förståndig vet emellertid, att dylikt ej är mat, det är sovel. Bröd och potatis däremot är mat. »Eftermatens» högtid ingick med ett grandiost potatiskok, råskalad och oskalad,

rikligt för en vecka. Visserligen hade man kunnat koka en dagsranson var dag. Men det hade inte varit lika roligt! Handlingen, som sedan urminnes tid, eller175

åtminstone de sista fem, sex åren varit Jonas anförtrodd, hade i viss mån symbolisk karaktär — ett sorts offer åt det lilla hemmets tarvlige men trevlige tomte, som nu åter insatts i alla sina rättigheter.

Vad åter modern-syndabekännerskan angår, så fanns hon hela tiden vid tillklippningsbordet, symaskinen, pressjärnsugnen. Hennes uppträdande var till det yttre mycket lite anmärkningsvärt. Rösten var så torr och vardaglig som helst. Blott ett par ord fingo en patetisk, dyster betoning, »jag» och »Kerrman». Kaptenen nämndes däremot utan spår till känsla av vare sig det ena eller andra slaget.

Och vad bekände hon allt under det att symaskinen surrade, saxen väste, pressjärnet fräste? Ingenting som vi icke redan veta och heller icke allt vad vi veta. Saken hade ju en erotisk sida, som givetvis lämnades oberörd. Hennes brott bestod däri att hon »övergivit hus och hem och Kerrman, som behövde mig så väl». Otaliga liv kunna som detta förliknas vid en mycket monoton arbetar-sång med en liten sentimental refräng att taga upp vid vesper. »Min symaskin, mitt pressjärn, min sax, min son, dem sköter jag flinkt, somnar ej ifrån. Men Kerrman övergav jag, fast han behövde mig väl.» Någonting att gnola på.

Hela denna del av bekännelsen torde åtminstone till en början ha intresserat gossen minst. Vida livligare blev färgväxlingen på den potatiskokande176

pojkens kinder, då modern kom till kapitlet om fadern och den stora kraschen. Hon blottade allt utan försköning. Kanske finner man en så grym uppriktighet en smula överdriven. Emellertid hade den tvenne motiv, ett yttre och ett inre. Det yttre och mindre betydande var det vanliga: Bäst att han får veta allt och av mig. Det inre och drivande var sannerligen icke någon avsky för kaptenen. Han hade sjunkit för djupt ned i hennes medvetandes tröttaste zoner för att kunna bli föremål för avsky. Nej, han skulle blottas, denne falskspelare och charlatan, på det att hennes brott måtte avklädas varje uns av sonande förklädnad. Det var minsann inte någon hjälte, ingen stor eller ädel person, som kommit henne att svika sin plikt. Hennes uselhet hade ingen undskyllan. 1 dylik självgrym sanningskärlek finns inslag av någonting osunt. Men vem vill förneka att den dock är sundare än sin motsats?

1 det lilla hemmet, ljumt av yrkets och kökets varma dis, fortskred domedagen stillsamt. Då och då avbröts bekännelsen genom någon liten vardagshändelse: en kunds ankomst, eller att Jonas skulle hämta mjölk, eller att mor måste gå ned på gården. Hur viktigt ämnet var för dem båda framgår därav, att det återupptogs omedelbart efter avbrottet utan maning eller fråga. Då klockan slog nio — pojkens sängtimme — kunde modern säga: Förr eller senare skulle du i alla fall fått höra något. Nu vet du allt och nu går vi och lägger177

oss. — Dagen saknade icke betydelse. Den fantastiske fadern var skaffad ur världen, den verklige tog betydligt mindre plats. Samtidigt hade ett litet, men ej alldeles betydelselöst underverk timat: en stackars avliden pastorsadjunkt hade uppstått från de döda! Och ej blott för några minuters skenliv! Han blev åter en medborgare på jorden ined sitt inflytande och sin betydelse. I femton år hade den otrogna hustrun hållit honom dold i sitt trogna hjärta. Och för vem skulle hon ha visat honom ? Domedagen äntligen gav munnen rätt att tala därav hjärtat var fullt. Det blev en lovsång! Ej särdeles sammanhängande — en vers i dag, en i morgon eller övermorgon och däremellan — alldeles som när en fågel dä och då slår till en drill. Denna lovsång var icke översvinnlig men den var omfattande och saklig. Den ägde rent poetiska element sådana som: »När Kerrman sjöng, var det knappt en kunde hålla tillbaka tårarna.» Eller: »När Kerrman sjöng för altaret, tyckte en att Gud själv kunde känna sig nöjd att ha skapt en sån stämma.» Andra hade etisk innebörd. »Kerrman kunde nog bli ond, men se solen fick inte gå ned, se! Nej, aldrig på tiden innan det onda var över.» (Formuleringen förbryllar en smula.) Eller: »Kerrman visste inte vad osanning var.» Eller: »Kerrman förstod aldrig att skapa sig.» Åter andra prisade diverse högre och lägre förträffligheter: »Kerrman tvättade hela kroppen både morgon och kväll. Kerrman gick aldrig till bords utan att ha tvättat 12. — B e r gm a n. Jonas och Helen.178

sig. Kerrman såg sig för god att klanka på maten, fast den var både si och så i fattiga dagar. Kerrman hade ingen

människofruktan. Kerrman vek alltid upp byxbenen, när det var vått. Kerrman var rent underbar med att aldrig smutsa golven. Kerrman fick det alltid att tända me'samma. (Kakelugnen nämligen.) Kerrman kunde vända på slanten, han! Kerrman kunde ge bort sin sista skilling. Jag önskar jag hade Kerrmans ögon (vid nålpåträd-ning), han såg som en örn. Kerrman var kvick och lätt som en ekorre. Kerrman kunde hela' Tegnér utantill och andra med för resten. När Kerrman predikade, så var det inte lätt att få plats i kyrkan, ska jag säga. Kerrman var så munter och lustig så att man hade aldrig tråkigt. Kerrman sa mig aldrig ett ont ord.»

Man besinne: denne man hade hon lämnat för att följa J. A. C.!

Dylika idealmänniskor pläga inte falla barn på läppen. Bredvid en så skinande vit gestalt bli ju de egna synderna så svarta, att det känns kusligt. Här gick det annorlunda. Jonas började så småningom hålla av den lille prästen, som han aldrig sett och aldrig skulle få se. Han tyckte att han skulle vilja bli lik honom åtminstone i vissa avseenden. Framför allt ville han likna honom däri, att han — vilket många anekdoter betygade — omöjligt kunde »skapa sig». I det hänseendet ville han obetingat hellre likna den man, som kunde ha blivit hans far, om inte den andre korsat moderns väg och179

— »imponerat». Hur som helst, den lille prästen hade uppstått från de döda, och besegrade sin rival kaptenen, i det enda hjärta, som tillhörde honom.

Och vad tänkte Jonas om fadern efter bekännelsen? Han tänkte efter bekännelsen inte särdeles mycket utan tvärtom särdeles litet på fadern. Man må tillgiva honom att han tröttnat! Den fantastiska epoken var förbi, i verkligheten passade inte spöket. Kanske hade gossen när allt kommer omkring haft en smula på känn, att denna till det yttre utspökade och i det inre egendomligt tomma människa, inte var så värst mycket värd? Kanske att just därför hans barnsliga fantasi i ovisshet och ängslan gjort sig så mycken möda.

Och modern? Vad tänkte han om modern?

Det fanns inom denna lilla på-tu-man-handfamilj, liksom inom så många andra större och mindre familjer, en hel del små ceremonier till dagligt bruk. En av dem förknippades med gå-och-lägg-ningen. Den bestod i all sin enkelhet av tvenne tempo. Det första: Jonas går, innan han ännu knäppt upp en knapp, bort till modern, lägger armen kring hennes hals och viskar i örat: Tack, snälla mamma för i dag! Därefter trycker han en ofta smällande kyss bakom hennes öra. Andra tempot: Jonas ropar: Nu ligger jag och har redan läst! — Modern kommer in, stoppar om, kysser honom på panna eller mun — hur som det fallersig — samt därpå sedan hans trötta huvud lagt sig till vila på — oavvisligen — örat.

Så har det tillgått i evärdelig tid.

Så tillgår det även denna afton sedan klockan slagit nio, och modern sagt: Nu vet du allt. Kyssarna voro inte varmare och smeksammare, ej heller mindre varma och smeksamma än förr. Man bör inte omedelbart ge uttryck för sina känslor. Man bör inte ens låta dem uppstå så där utan vidare på några minuter eller timmar. Man bör tänka efter och tänka sig för, ta tid på sig, en dag, en vecka, en månad, tio år.

Helen blir en fallen kvinna.

»Sen eländet blivit bekant och Loewen fått sitt avsked, gick han till en rik svåger han har och bad om hjälp. Men svågern tog sin revolver och siktade på Loewen, så att han fick smita ut som en piskad hund. Och i rummet bredvid stod hans egen syster och grät, men inte gjorde hon något för brodern. Det var grymt förstås, men det var rättvist också, eftersom han satt en fläck på hela släkten.»

Denna passus i den stora Bekännelsen var utan tvivel den, som gjorde det starkaste intrycket på gossen. Fru Kerrman vägrade att nämna den »grymme men rättvise» svågerns namn. Vi igenkänna emellertid bankir Bourmaister och den lilla episod då han erbjöd brottslingen medel att inköpa en revolver. Loewen hade omdiktat episoden i mera tragisk riktning (måhända under intryck av Runebergs dystra dikt över de båda bröderna Wadenstjerna. En dikt av dess intensitet, ämnesval och konstnärliga fulländning får alltid avläggare i »det verkliga livet» — människors liv är ju som oftast formlöst, suddigt, föga högrest. Se där skaldens betydelse!) Gossen, som av åldersskäl stod tämligen oförstående inför182

äktenskapsbrottet och väl knappt ens kunde uppskatta spelskandalens tragik, måste ...gripas av den dystra tavlan: Den grymme men rättvise med lyftad revolver, den utstötte, den gråtande men overksamma systern. Bankir Bourmaister skulle få dyrt betala denna revolver, som han erbjudit sig att betala, men som aldrig existerat.

Sju år och några månader efter »Bekännelsens dag i eftermatens vecka», sa Helen till Jonas:

Låt oss gå och se Kameliadamen. Den ska vara så oändligen rörande!

Ska vi vara i särskilt behov av att bli rörda, vi då? sporde Jonas med en så att säga klädsam bitterhet — den skvallrade nämligen om gemensamma lidanden. Och i sanning — någonting oroväckande hade inträffat. Stockholm hotade Paris!

Kameliadagen inföll några dagar före den, då papuanen Fagerlind oväntat ingrep i händelsernas gång. Ännu några dagar tidigare hade Helen mottagit ett brev från sin far. Detta brev var ett dråpslag. O, ni verkligt goda fäder och mödrar, kan någon vara grymmare än ni? Bankirens brev var lent som en silkesvante. Han skrev efter diverse hälsningar att dotterns kassarapporter på sistone en smula förvånat honom. De tycktes sakna den redighet, »som eljest hör till min flickas vackraste och solidaste egenskaper». Än vidare hade han gjort sig underkunnig om, att det förekommit högst betydande uttag, som ännu ej redovisats. Allt detta skulle nog oroa mig, skrev den gamle räven, om183

jag inte visste, att det är min egen Helen, som har hand om förstånd och kassa. Detta trygga medvetande skyddar min nattsömn, men så pass oro finns dock kvar i den gamla krämarsjälen, att middagsluren äventyras. Då ligger jag på sängkammarsoffan och funderar, och hur jag nu kikat upp i taket än med det ena än med det andra ögat, tror jag mig ha listat ut hemligheten. Du och bröderna ha funnit några vackra och värdefulla saker, med vilka ni vill överraska och glädja fru Miau-Miau och gamle herr Krau-Krau! (Barnkammar-smeknamn på föräldrarna.) Är det inte så? Förlåt nu din skamlige gamle far, som kommer och stör glädjen! Men det är dock fråga om ganska, ja, mycket stora belopp. Äro köpen ännu ej avslutade, så ber jag dig noga pröva, huruvida föremålen äga ett motsvarande värde och om de icke tillhöra den lyx, som verkligen är överflödig, nämligen den värdelösa. (Oss emellan sagt — de båda små dukar, som Eddie sände oss till julen, äro förskräckliga. Vi öva oss på dem en kvart varje dag — längre härdar man ej ut — men kunna ej vänja oss vid dem. Det gör oss rätt olyckliga, då vi ju ogärna vilja såra Eddie. Men är det så man nuförtiden målar i Paris, då bör konsten snarast packa sin kappsäck och återvända till Italien och Grekland, där dock dess mest bestående och upphöjda verk tillkommit!) Efter denna parentes återvänder jag till vårt ämne. Alltså, min goda och förståndiga flicka, pröva noga och tänk efter innan ni göra så184

dyrbara inköp! Rör det sig om konstverk så köp hellre en liten duk av en erkänd mästare än tio stora av någon »hoppingivande» ungdom. Visserligen kan köpet i senare fall någon gång visa sig fördelaktigt, men säkerheten är alltför ringa och hasarderade spekulationer ha aldrig tilltalat din far. Men lämnom nu dessa bekymmer — jag litar helt på min duktiga flicka! — och låt inig nu framkalla en liten glädjerodnad på dina kinder. Eller kanske en stor! Välborna herrskapet Krau-Krau-Miau-Miau komma till Paris! Vad sägs om det? Huruvida Krau kommer att taga Miau på sin rygg och flyga dit, eller vilken rutten blir är ännu ej bestämt. Likaså är tidpunkten oviss, men om intet oförutsett inträffar skall gamle fader Krau snart taga sina korpungar i famn. Jag ville ej dröja med att bereda dig denna glädje, min kära flicka — etc. etc.

Ja, nog rodnade hon!

Hade bankiren haft för avsikt att »dräpa» sin dotter, kunde han ej träffat lämpligare tillhygge än detta förfärliga brev. Det splittrade hela hennes lilla person. Det röck fram barnet genom att påminna om kära barnkammarlekar i vilka fru Miau, »den fromma kisse», och herr Krau, »den listige korpen», spelat glänsande, överraskande och starkt verkningsfulla roller.

Därnäst röck det faderliga brevet fram den knoppande ungmön, som just kommit till insikt om att livet är eller bör vara allvar och pliktuppfyllelse.185

Intet känsloskede besjälas av större eller högtidligare fröjd än just det, som följer med barnets vaknande insikt

om att det har allvarliga uppgifter. I själva verket har man efter två eller tre leklustra tröttnat på leken. Dess betydelselöshet känns då och då förödmjukande — denna förödmjukelse, som spelar en så stor roll i förhållandet mellan vuxna och barn. Sporadiska tecken fram-dyka i lusten att »leka allvar»: sköta disken, bygga en gärdesgård, som verkligen anses nödvändig, feja, vattna trädgården etc. Men slutligen och äntligen kommer den dag, då pappa säger: Helen, min förståndiga flicka, du är stor nog att göra pappa en verklig tjänst. Vill du det? — Om hon vill! Vilket befruktande vårregn äro icke dessa milda, finurliga föräldraord: du är stor nog att göra pappa och mamma en tjänst! Gestalten rätas och stadgar sig ur lekens liafs, blicken blir förnuftigt allvarlig och flackar ej längre på ett oskäligt sätt; med en obeskrivligt rörande värdighet vandrar den unga varelsen fram över jordklotet beredd att fylla sin plikt. Och nu? Denna vackra, förpliktande tillit hade svikits. Undra på, att hon rodnade!

Än mera! Hon hade också svikit ett rent medborgerligt förtroende, ett förtroende mellan tvenne vuxna människor. Bankir Bourmaister hade åt fröken H. Bourmaister överlämnat förvaltningen av ett större belopp, inköpsfonden, som skulle tjäna vissa bestämt angivna syften. Och vad hade hon186

gjort? Hon hade helt rätt och slätt förskingrat fonden eller en god del därav. Visserligen hade hon inte köpt sig själv så mycket som en hårnål eller en teaterbiljett för dessa syndapengar, men hon hade köpt sig friheten att traska omkring i Paris hand i hand med sin vän. Hon hade använt fonden till att muta sina egna bröder. Skam, dubbla skam! »Helen, egentligen skulle ju Eddie såsom varande äldst och karl ha hand om kreditivet, men hur det nu är — jag litar mest på dig, min flicka.» Hon hade inte bara svikit sin far, sig själv, sina bröder, hon hade också svikit sitt kön. Inte går det an att lämna så stora pengar i händerna på en flicka, inte förstår hon sig på sånt? Nej — Helen Bourmaister hade visat att det inte går an.

Omedelbara verkan av det faderliga brevet blev en moralisk jordbävning: flickan kände sig alldeles förlorad, förtappad, urusel. Den sekundära verkan blev ännu värre och höll på att leda till fullständig katastrof. Hade fader Bourmaister, där han med ett ömt och småslugt leende präntade sina sirliga förmaningar, anat vad han var nära att åstadkomma, skulle den långa smala handen tvär-stannat i ett ryck av förskräckelse. Den uppjagade och förödmjukade flickan fattade ett högst betänkligt beslut: hon beslöt att »skänka sig» åt Jonas!

Gott och väl att själ älskar själ, att man håller av Jonas, inte alls därför att han är ståtlig och grann utan bara därför, att han är en så sällsynt187

präktig karaktär. Själarna taga tankar och tunga i tjänst och uttala högstämda ord, men under tiden viska kropparna så stilla med varandra i små smekningar och förstulna blickar. Dessa viskningar skapa så småningom ett faktum, vilket länge förblir ungdomarna okänt. Deras kroppar har redan tagit varandra i besittning! Man ger sig visserligen till tåls, därför att man har tiden för sig, och finner stundom en njutning i att ge sig till tåls — en njutning, som inte blir mindre om den maskeras under anständighetskänsla, försakelse, lydnad mot föräldrar eller annan dygd. Uppstår då mot kärleken ett plötsligt hot — som här pappa Bourmaisters tillkännagivna ankomst — blir det slut med viskningarna. Kropparna ropa! Den uppjagade flickan beslöt att »skänka sig» åt vännen helt enkelt därför, att hon ändå var hans.

För en flicka med Helens karaktär och uppfostran ligger det icke nära till att säga: Se, här är jag, tag mig! Saken måste omskrivas. Hon föreslog Jonas, att de skulle rymma. Någon liten bakslughet låg det väl i förslaget. Det var inte bara föräldrarna, som skulle ställas inför ett faitaccompli utan även — Jonas. Den unge mannens uppförande må väcka undran eller beundran alltefter tycke och smak. Där stod han i en klippvrå högt uppe på Montmartre med hela världens härlighet för sina fötter och över sig en vårlig himmel, brusande av ljus med vita moln, som påminde om segerfanfarer ur änglars basuner på en altartavla. I famnen höll188

han flickan, mjuk som en dunungе, het som ett hjärta, öm, ängslig, förtvivlad, bedjande: Låt oss resa härifrån! Låt oss rymma! Jag kan inte skiljas från dig så snart! — Och han? Skjuter henne långsamt ifrån sig, drar över sig en kåpa av trumpen överlägsenhet och säger: Du är väl ändå bra barnslig! Vad skulle det tjäna till att rymma? Vi ha hela tiden vetat och sagt att det här skulle taga slut med våren. Man ska väl stå vid vad man har sagt.

En sådan älskare!

Men han hade rätt. Han var mannen, han bar ansvaret. Från den stund han fått visshet (och genom brevväxling med modern fick han även formell visshet), att Helens far var den man, som drev bort hans egen far så att »han smet ut som en hund», från den dagen var ett giftermål Helen-Jonas inte mindre orimligt för den senare än för Max & Eddie. Sonen, som allt annat än älskade sin far, var likväl bitterligen hämndgirig för hans räkning. Han skulle ha njutit som en varg om ödet skänkt honom ett tillfälle att förödmjuka bankiren. Nåväl, ödet hade onekligen skänkt honom det yppersta tillfälle. Här stod bankirens egen »älskade och förståndiga» flicka och så gott som bad om att bli »förförd». Men ödet leker med tvenne händer. I ena vågskålen lades hämndlusten, i den andra kärleken till Helen. Hämndlusten flög till väders som en fjäder. Man kan tycka, att vårhimmeln, änglarnas basunstötar, all världens189

härlighet skulle göra en rapp ung man segerviss och övermodig. Det låg väl ock ett bittert övermod i orden:

Vi ha sagt, att det här skulle taga slut med våren. Man ska stå vid vad man sagt.

Nu kunde man ha väntat sig, att Helen skulle blivit modfälld, skamsen, lite bitter, korteligen: stukad. Ingalunda. Efter ett ögonblick upplystes hennes ansikte av ett uttryck, som man närmast kan kalla behärskad triumf. Hon sa helt lugnt:

Som du vill, Jonas. Vi stanna här. Sen får det gå som det vill.

En så utomordentlig behärskning nästan skrämde honom. Han fattade hennes händer. Om denna handtryckning skrev hon i dagboken: Jonas tryckte inina händer förfärligt, ohyggligt hårt. — Det låter nästan som ett litet aj-ajskri men var i själva verket ett jubelrop.

I den enstaka själens historia liksom i den millioner själars historia, som kallas religion, förekommer katastrofala perioder, då en omedelbar världsundergång kännes som den enda möjliga fortsättningen på själens vånda, leda, spänning. Under dessa perioder händer det, att anhängare av en så mild och i det hela förståndsmässig religion som kristendomen kunna drivas till ett raseri, som för dem fram mot djävulsdyrkan, det ondas kult. Det händer till och med att de i extas ropa så hemska ord som: Djävulen är Gud! Förbannad vare Jesus!190

Visserligen vilja vi inte påstå att Helen ens i tankarna ropade: Förbannade pappa och mamma! Men hon fylldes av en vredens extas mot föräldrarna, en extas såtillvida påminnande om den religiösa som den själv skapade sin förmenta orsak. Föräldrarna skulle få lida för sin grymhet! De skulle nödgas ångra sin hårdhet! Visserligen hade de beskedliga människorna tills datum ej sagt ett ont ord. Men det betydde ingenting! Då en barnunge smyger sig in i ett skafferi i den skamliga avsikten att slicka sylt muttrar den för sig själv: Mamma är bra elak. Ryggslutet svider redan. Likaså kände Helen redan hela den katastrofala verkan av sitt »fall».

Ty falla skulle hon! Absolut. Kasta bort sig. Dö »under Jonas' fot». Efter skilsmässan från Jonas vore livet ej blott värdelöst — det vore en förbrytelse mot någonting högre. (Osäkert vad för slag, men i alla händelser någonting högre. Högre än vad? Det vet man heller inte — och behöver inte veta!) Hur »fallet» skulle tillgå, det vaktade hon sig noga att tänka på. Men om också fantasien tvärnekade att arbeta på den kanten, så skenade den desto vidare och vildare på en annan. Hon var redan en »fallen kvinna»! Hon sa till sig själv: Min moraliska motståndskraft är nedbruten. — Vem hade brutit den? Fadern och Jonas. Det är högst besynnerligt, att dessa båda hyggliga och ansvarskännande herrar skulle handla så illa mot sin dotter och älskade. Men på sätt och vis191

hade hon rätt. Bankiren hade krossat henne med sin majestätiskt faderliga godhet omvandlad — i fantasien — till vrede. Kerrman genom sin hals-starrighet. Hon klämdes till döds mellan obarmhärtigt hårda sköldar. Emellertid var det ljuvt att dö för Jonas; all bitterhet, som fanns i detta moraliska dödsfall, riktades mot den stackars pappan. Kärleken gör underverk, när det vill sig rätt väl eller illa. Den sansade, förståndiga, smått prosaiska Helen begrät ren sitt »skövlade liv».

Alltså icke utan orsak påpekade Jonas att de i dessa upphetsningens dagar kunde ha nog av sin egen rörelse och avstå från den teatraliska. Men han tog fel. Den »fallna» flickan ville spegla sig. Nu finns det ju »fördelaktiga

»speglar och åter andra, som vanställa. Det Dumaska dramat må väl anses vara en fördelaktig spegel för en stor kategori kvinnor, vare sig de »fallit» så som Helen eller så som den stackars Marie Duplessis. Det känns välgörande att hos »en av dessa varelser» upptäcka andliga skönhetsvärden. Och Helen sa till sin vän:

Jonas, gör för en enda gångs skull som jag ber dig utan att bråka. Jag vill se Kameliadamen.

Ja, då så! sa Jonas. Men låt bli att knuffas när jag somnat!

Han kunde skämta, den uslingen!

Emellertid var han inte så karsk som han såg ut. Så snart dagen för bankirens ankomst blivit tillkännagiven, ämnade han lämna pensionatet. Och sen — aldrig mer.Hans lynne var fasligt dystert. Biljetterna hade kostat sju francs. För sina återstående kontanta medel — två francs — hade han köpt teaterkonfekt. (Ingalunda uteslutande för sin dam — det barnsliga läckergommeriet satt i!) Biljettpengarna skulle han visserligen kräva igen av Helen. Men i alla fall — han var så gott som pank. Otrevligt nog sände kaptenen ej pengar på bestämda tider, utan »då jag nu räknat ut, att du min käre son behöver en kassaförstärkning». Uträkningarna voro givetvis fullständigt godtyckliga, men det föll aldrig sonen in att korrigera dem. Ställningen var alltså hotfull. Den kunde betyda att penningbristens prosaiska och pinsamma tryck skulle komma att vila över de sista Helenveckorna, de sista Helendagarna. De sista!

Han satt på sitt bord hopsjunken och dinglade med benen. I mellangärde, bröst och strupe hade han vissa förnimmelser som — om den skymfliga sanningen ska fram — inte var något annat än rena, rama barnagråten. Och han gjorde något som kanske händer snusförnuftiga unga herrar oftare än man tror och de erkänna — han knäppte händerna och bad.

Oode Gud, låt far snart skicka pengar — snart, snart — pengar, pengar —

Han blev bönhörd. Några dagar senare kom det ominösa penningbrevet, på vars baksida J. A. C. Loewen tecknat sitt namn — samma brev som råkade i händerna på Max & Eddie.

Kokotten, kärestan, modern.

Då en djupt anständig ung kvinna av sin upphetsade fantasi plötsligt tvingas att betrakta sig själv som en sjunken individ, är faran säkerligen mycket stor. Den lastbare kan vara nyckfull i sina laster, men då den dygdige överskrider lastens råmärken medför han dygdens krav på följdriktighet och uthållighet. Han skall till botten — partout! Helen beslöt att göra någonting storartat vansinnigt, någonting för alla tider avgörande och nedbrytande: hon skulle lämna pensionatet, hon skulle avskära alla band med föräldrar och bröder, hon skulle hyra ett par rum på vänstra stranden för sig och Jonas, han skulle stanna hos henne så länge det behagade honom och då han tröttnat — Seine. Se där ett program för fröken Bourmaister!

Och vem eller vad skulle kunna kunna hindra henne? Föräldrarnas bebådade ankomst endast stegrade den unga tokans fanatism, brödernas uppträdande likaså. Jonas själv? Tanken att han förr eller senare skulle lämna henne var visserligen grymmare än grym men just i denna grymhet låg möjlighet till självförlåtelse. Ädla brottslingar nödgas uttänka och säkerställa — åtminstone teoretiskt194

— sitt straff på förhand. Återstod Jonas' buttra förakt för allt »hafs och slafs». Men hur länge skulle denna lovvärda motvilja trotsa kyssar, böner, kärlek, smickrad fåfänga, lusten att förödmjuka de hatade Bourmaistrarna ? Helens tragisk-erotiska fantasi skulle förverkligas — en moralisk explosion kom emellan.

Den åstadkoms av Kameliadamen. Till en början skulle inte ens den skarpsynta sibyllan ha spått oväder. Jonas, som inte utan skäl fruktade att den fagra Helenvåren skulle sluta i penningtorkans tristess, beslöt att vara lycklig. En glad stämning rådde. Den vällustsökande tragediåskådaren bör hålla sitt ansikte muntert, tills den tragiska masken oemotståndligt ommaskerar honom. Helen Bourmaister hade blivit känslogourmet! I väntan på ett tårebad skämtade hon, skrattade, muggade tappert konfekt och gnabbades ined Jonas, som belåten deltog i leken. Han sa:

Flickan bredvid dig är kanske inte lika vacker som du men betydligt mera pikant. Ska vi inte byta plats?

Hon svarade rappt:

Gärna! Herrn bredvid dig liknar en spansk caballero, under det att du, käre Jonas, är den oförfalskade svenske bondpojken. Båda kan vara bra och ombyte förnöjer. Men så länge vi har konfekt kvar i påsen, sitter vi som vi sitter!

Föreställningen började.195

Om en man inför sin älskade antyder, att en annan kvinna väckt hans om än flyktiga uppmärksamhet, har han å sin sida ofrånkomligen väckt den älskades nyfikenhet. Helen betraktade i smyg sin granne. Det var en liten blid, mjuk, mörk, något skamfilad skönhet i en skrikig och billig elegans. Möjligen tillhörde hon en enklare art av det kvinnosläkte, vars representant just tedde sig på scenen. Hennes ärende var detsamma som Helens: tårebad. De mörka, fromma ögonen duggades ren.

Efter första akten var Helen så förberedd för det sentimentala badet, att skämt och gnabb ej längre passade. Jonas fogade sig beskedligt efter temperaturförändringen, åt konfekt och njöt av grannskapet i from stillhet. Inte heller var Helen så högtidlig att det hindrade konfektsnaskandet. Deras händer möttes med välbehag i den söta påsen. Då inträffade det förut omtalade lilla missödet: påsen sprack och en del av innehållet föll ur. Jonas hukade sig ned på den smala golvytan, började treva och plocka. Därvid föll han för en frestelse: han lyfte Helens kjolkant några tum, kysste henne ett par gånger hastigt på strumpan och nafsade henne i vaden. En smula skamsen sneglade han upp, beredd att mötas av en sträng blick, en för-trytsamt putande mun.

Hade han funnit, vad han väntade, skulle händelsen räknats bland de minsta. Men den blick, som mötte honom, hade han aldrig förr sett. Den på-196

minde om kornblixtar i dimma, snabbt följande varann. Den finhylta ansiktsovalens muskler lågo i en spasm, som varken var leende eller gråt. Hon sträckte fram handen som en tiggerska. Den extatiska lågan hade flammat upp! En smekning av så pass intim art var henne okänd. Den föreföll att vara förebud till den väntade katastrofen, själv-uppgivelsen, världsundergången. Hade Jonas fattat den framräckta, skälvande, griphungriga handen, skulle hon ha kastat sig intill honom, glömsk av omgivningen.

Emellertid gjorde han någonting helt annat. Mellan oerfarna ungdomar, som verkligen hålla av varandra, är känsloframskridandets samtidighet av betydelse. Man måste hålla jämna steg. Framför allt blir det ödesdigert om kvinnans känslor öka takten. Den erfarne mannen och i ännu högre grad den erotiske cynikern kan med kalla ögon och likväl utan obehag se evighetslågan flamma upp i den älskades pupiller. Den erfarne betraktar henne med ett ömt, kanske lite spefullt leende, cynikern med oförställbart välbehag. Helt annorlunda förhåller det sig med den unge älskaren. Han skräms, han förvirras och värst — han skäms. För den unge Adam och den unga Eva är det bäst att de samtidigt upptäcka sin nakenhet.

I den framräckta handen, som tiggde kött och blod, stoppade Jonas konfektbitarna. Det skedde i förvirring men gjorde en förträfflig verkan. Konfekt och exaltation gå inte ihop! Helens hand197

slöt sig i en hastig krampryckning — som om hon sökt snappa åt sig hans fingrar — kring konfekten och kramade den till en skäligen osmaklig klump. Hon visste inte vad hon skulle göra med den. Hon bröt en bit och förde till mun. Jonas hejdade. Vad tänker du på! Den har legat på smutsiga golvet! Ge den åt den där lilla kokotten bredvid dig, så blir du av med den. — Helen betraktade sin lilla granne med en sömnig människas ansträngda intresse. Hon mumlade: Hur vet du, att det är en kokott? — Efter några ögonblick tillfogade hon mera vaket och bestämt: Även om hon skulle vara en kokott, så behöver hon väl inte äta smutsig konfekt! — Självförsvaret hade börjat eller rättare: extasförsvaret. Jonas ryckte på axlarna. Konfektklumpen, svept i en bit av påsen, hamnade i hans ficka.

För Helen avlöstes episoden av sceniska upplevelser. Äntligen kom, förberett av episoden, det efterlängtade tårebadet. Hon var icke ensam om att löga ögonen. Hennes melankoliska lilla granne hade redan övergått från duggande dagg till stridare strilning. Ur parkettens människomylla, svept i skymning, spirade vita blomkalkar, som vajade sakta i den växande känslobrisen. Atmosfären fylldes av en blid, söt, något klibbig imma. Och Helen

muttrade invärtes: Kokott? Hon är väl också människa? Ibland är Jonas brutal. — Hon smög en blick till vännen för att undersöka om han verkligen såg brutal ut. Ack, värre än så! Mitt i200

denna sentimentala badstu satt han och småsken av den mest triviala belåtenhet! Han njöt av den arma Marie Duplessis' lidande! — Fullt så galet var det inte men desto mera prosaiskt. Den stenhjär-tade ynglingens leende hade inte någon sadistisk anstrykning. Spelet hade lämnat honom oberörd: däremot hade han med en blandning av välbehag och avund beundrat Armands hypermoderna frack och konstaterat sin egens ohjälpliga gammalmodighet. Och plötsligt hade han slagits av en tanke: Fracken! Får jag inte pengar i morron, så pantsätter jag skräpet. Jag är räddad för de närmaste dagarna! — Man förstår, att en så trivial men i det hela lycklig tankeföljd måste framkalla ett trivialt, belåtet uttryck. Sedan glädjen över upptäckten lagt sig, inträdde en olycklig reaktion. Ynglingens ansiktsmuskler spändes till en förfärlig gäspning och, troende sig osedd, satte han inte ens handen för mun. Helen sa till sig själv: Så tarvligt! Man ska vara bra okänslig för att gäspa. Han är verkligen »borgerlig». (Borgerlig som skällsord hade av den tvättäkte borgarättlingen Eddie inhämtats i konstnärskretsar och lancerats med största framgång i det ytterligt borgerliga lilla pensionatet. Tanken förs till den där treåringen som sa till fyraåringen: Uss, uss va du ä bansli!)

Entreakt. Foajé. Helen rödgråten, ännu skakande av gråtparoxysm. Denna exaltation på en annans bekostnad tjänade till nyttig utlösning av hennes egen. Hade Jonas förstått, vad som nyss försig-199

gått (episoden) och nu försiggick hos hans väninna, skulle kanske den välvise unge herrn nödgats ändra sina åsikter om teaterns betydelse. Det anade han emellertid icke. Han sa: Ska det nu verkligen vara roligt att vara så gräsligt ledsen? — Men sannerligen! han tog fel, om han trodde, att stunden var skämtets. Tragedien hade stigit ut i salongen. Tragedien spatserade i foajén! Helen ville säga honom någonting stort och högtidligt. Hon hade inte varit kvinna, den beskedliga flickan, om hon inte först måttat ett litet dolkstyng i ryggen. Hon sa: Du borde åtminstone kunna sätta hand för mun, då du gäspar. Jag förstår inte, vad du har fått för uppfostran! — — — En à två gånger i »fars vecka» brukade kaptenen säga: Jag förstår inte, vad du har fått för uppfostran! Fast man är fattig, kan man vara hyfsad! — Nu förnam han ekot av de försmädliga orden i en fransk foajé. Han rodnade upp över öronen och muttrade generad: Jag vet inte hur det kom sig. Jag hade inte värst tråkigt. De sköter sig ju riktigt bra, de där på scenen. Helen (snabb som en mordisk kissekatt): De där! Hör du, Jonas, står du verkligen så oändligt högt över »de där»? Några av dem är ändå världsberömda för kvickhet och snille. Skada att jag aldrig ska få riktigt klart för mig, vilken utomordentlig man du är! Jonas (trumpet och med rörande naivitet): Jag har aldrig sagt, att jag står över dem. Jag har sagt, att mitt yrke står över deras, därför att det är nyttigt och nöd-200

vändigt. Helen (överlägset avfärdande): Pulpet-zelot!

Pulpetzelot! Max & Eddies skymford i Helens mun!

Sista akten. En ridås uppgång har samma suggestiva verkan som magnetisörens handrörelse över pannan — stryker bort, skapar ett tomrum ägnat att mottaga. Så snart Helen tagit plats, släppte hon Jonas' arm och makade sig närmare den lilla kokotten. Gemenskapen med vännen hade ersatts av gemenskapen med »systern». Jonas å sin sida förblev oberörd av de sceniska själsstriderna. Han hade plötsligt kastats in i en egen själsstrid, som först tedde sig obehaglig, sen pinsam, sist vidrig.

Det är i hem sådana som Jonas' barndomshem — formlösa, utan familjetradition och släktförbindelser, inpyrda med hemligheter — det är i dylika hem övermänniskan föds och fostras. I synnerhet är en så äventyrlig och vag farsbild, som den kaptenen företedde, av betydelse. Barnet tror sig inte om att bli för mer än far. Är han till exempel målarmästare, så blir målarmästeriet äregirighetens toppunkt. Jonas bedrövlige far hade varit sagokung, den återuppståndne Kristus, tronpretendent. För pysens egen äregirighet gavs alltså inga gränser. Så uppstår övermänniskan. Men övermänniskan har en svaghet: vacklar av någon anledning hennes tro på sig själv, störtar hon icke ned till den vanliga mänskliga nivån utan djupt därinunder. Därav hennes säregna misstänksamhet, hennes gränslösa201

avsky och skräck vid blotta aningen om ett »förräderi».

Pulpetzelot i Helens mun — se där ett förräderi!

Ty vad betyder glosan? En ovanligt flitig man? I så fall ett beröm av hög kvalitet. Men det kan också betyda en man utan sinne för annat än sina kontorsgöromål. Det blir då ett eventuellt klander, som strax förvandlas till absolut, när det följer på en förebråelse för bristande hyfsning. I de rika, unga lättingarna Bourmaisters mun kan det även bli ett »socialt» klander — »en fattig fan som är dömd att slava, utan möjlighet att höja sig till högre intressen». Alltså en inskränkt, ouppfostrad, fattig fan. Nåväl. Kaptenen brukade säga: Den rikes högmod är synd, den fattiges är skam. En maxim plockad bland nässlorna på en sophög! Om nu den inskränkte, ouppfostrade, fattige ynglingen går omkring och spanskar sig, ser ned på folk, säger »de där» om människor, som äro världsberömda för snille — vad ska man då kalla honom ? Väl närmast den rena, skära idioten!

Så långt det pinsamma, nu det vidriga.

Är det alltså en dylik individ, som den högt stående fröken Bourmaister älskar? Utan tvivel. Om man nämligen med kärlek menar kättja och ingenting annat. Några andliga band kan icke tänkas knutna mellan henne och den ouppfostrade, inskränkte mannen. Och vidare: Är det mindre ohyfsat att kyssa och nafsa en dam i benet än att gäspa? Kanske — ifall damen är av samma202

sort som den, vilken nu hostar och jämrar sig på scenen! Helen hade förebrått honom gäspningen, icke kyssarna, icke bettet. I ny belysning ser han den framräckta handen, ögonglöden, ansiktets krampaktiga muskelspel. Resultat: en sensuell, ung dam som roar sig med en inskränkt, ohyfsad men ståtlig pojke, eggar sin sinnlighet med honom för att slutligen suga sig fast ur stånd att släppa honom.

Och detta är hans Helen?

Han måste titta på henne, se hur hon ser ut. Han vände sig mot Helen i det han drog upp överläppen lik en hund som »morrar tyst». Vad han fick se var ganska märkligt och tycktes bekräfta sista ledet i hans tankeföljd. Helen hade lagt armen kring sin lilla grannes liv. De sutto något framåt-böjda, tätt sammantryckta, ja, med kind mot kind. Tårarna runnö, kropparna skakade i gemensamma snyftningar, ögonen stora, oavvänt riktade mot scenen. För den opartiske åskådaren liknade de mest ett par töser, som gått vill i skogen och nu dödsskrämda, sammantryckta i ett gömsle bevittnade trollens förfärliga lek.

Orsaken till denna förtrolighet var inte konstig. Den lilla kokotten hade helt plötsligt sjunkit samman just som då en alltför svag blomsterstängel sviktande segnar under biets tyngd. Kanske såg den bleksiktiga, smalbröstade flickan i skådespelet ej blott en poetiskt förskönad bild av sitt fattiga liv utan ock en profetia om sin död. Helen grep203

henne kring livet helt enkelt för att hålla henne uppe på stolen. När hon åter skulle släppa sitt tag, slog flickan armen kring hennes hals, jämkade sig intill henne. Helens första impuls var att göra sig lös. »Systerskapet» höll icke riktigt provet! Den där lilla varelsen hade vandrat ur den ena liderliga famnen i den andra och själva dess barnsliga spädhet snarare ökade än minskade motviljan. A andra sidan var hon sannerligen ohjälpligt och ömkligen ensam, kokotten, bland dessa hundratals människor, som kvedo och begräto hennes öde — på scenen. Helen behöll sitt tag och sin ställning, likväl alltjämt icke utan en viss fysisk motvilja.

Jonas, ledd av sina tankar, såg någonting helt annat. Här satt den — enligt hans konstruktion — sensuella flickan och avnjöt i vidrig sentimentalitet en osund pjäs, och icke nöjd med denna sensation förstärkte hon den genom att ty sig samman med en slinka. Det var sensualism så att det förslog! — Likvisst var pojken inte dum. Han borde ha förstått, att det var Helens goda hjärta som förmådde henne att sluta sig till en »olycklig like». Det är troligt att han förstod, men han ville inte förstå, eftersom det skulle beröva honom en hämnd. Övermänniskan inom honom reste sig med stor pondus och utbrast: Olycklig like? Vilket svammel! Är slinkan Helens like, så är Helen en slinka. Klarare logik än övermänniskans finns inte. Dessa båda gråtmilda »systrar» var en vidrig syn! Han ville resa sig och gå. Men han kunde intemotstå ett tämligen barnsligt begär att snabbt och eftertryckligt tacka för sist. Han grep Helen i armen och ryckte henne med en kraftig knyck loss ur den sentimentala ställningen. Han väste i hennes öra:

Får jag be dig att uppträda anständigt!

Underförstått: En fin uppfostran är tydligen ej någon garanti för anständighet! Betalt kvitteras.

Explosion.

Helen var tillräckligt kvinna och Jonas tillräckligt man för att hon under intryck av hans »ofattbara fräckhet» skulle lyda. Hon övergav sin »syster». Kanske för att något mildra det där förfärliga »uppträda anständigt» fortsatte han i en viskning: Det kan vara farligt att komma i beröring med såna där. De är snuskiga och sjukliga.

Man besinne: På scenen låg den stackars kameliadamen i dödskampen! Hundratals människor odlade som bäst sitt känsloliv genom att oförbehållsamt lida i kapp med »en sån där»!

Helen började tänka och tänkte:

Herre milde Gud, hur har jag nånsin kunnat hålla av honom? Han är ju elak! Han är rått och dumt och fånigt elak! Han skulle ha ett gott hjärta? Ah, Herre milde Gud —

De katastrofala fantasierna, det heta begäret att »kasta bort» sig, att dö vid hans fötter hade med ens kommit i ny belysning. Det sublima hade blivit skamligt. I dylika stunder är det klokt att205

låta tankarna syssla med någonting yttre. Hon tog upp ett rent tidsspörsmål. När började jag hålla av honom? Hon sökte härs och tvärs. Tyvärr kom den gamla sibyllan henne icke i tankarna. Hon skulle eljest ha givit henne en fast tidpunkt. Kanske skulle hon också ha sagt henne att hennes känsla för Jonas var en sådan där första-blick-kärlek, som är så vansklig att utrota. Hon skulle ha erinrat sig att hon i sex veckor energiskt och konsekvent bekämpat sin känsla just emedan det hos pojken fanns något, som stötte henne tillbaka, någonting fränt, som hon än kallade brutalitet, än klumpighet. Sibyllans spådom beträffande hans huvud och hjärta hade kommit hennes förstånd att slå en saltomortal: han är brutal därför att hans underbart goda hjärta stundom tar ledningen och gör honom klumpig! Sedan »känslan» tack vare sibyllan funnit denna knipsluga formel, tog den genast ut sin rätt. En bildad människa låter sig alltså påverkas av en Sibyllas ord? Nå ja, en bildad människa förblir bildad blott så länge hennes känsloliv sådant tillstäder. Kärleksskogen är alltjämt en smula vildvuxen och vinden som där susar är inte någon vanlig meteorologisk företeelse. Den kommer alltjämt ur Vindarnas håla och trollkarlar och spåkvinnor känna dess kosa. Det var inte en slump att den hastigt improviserade lilla nidvisan »O cæur meilleur» blev hennes hjärtas höga visa.

Kameliadamens död kom henne icke att fälla206

tårar. Låtsandets konst hade förlorat sitt grepp. Då ljuset tändes var hon fullständigt lugn. Hon log mot sin granne och sa: Inte sant, mademoiselle, de spelade charmant! — Den lilla stirrade yrvaket på henne, mumlade tack och försvann. Hemvandringen började, vid Jonas arm.

Det stod klart för henne, att kvällen var den sista stunden i deras gemensamma liv. Men innan de skildes, måste hon ha ljus över en mycket ömtålig punkt, som eljest skulle bli henne ett grubbelsnår livet igenom. Vad skulle ha hänt, om hennes katastrofala fantasier ej stävjats? Framför allt: Hur skulle Jonas ha uppfattat dem? Hur djupt hade hon varit nära att sjunka?

Och hon sa lugnt och på intet sätt tungt:

Jonas, anser du verkligen att jag står så högt över den där lilla stackarn på teatern? Förutsatt att hon verkligen var en kokott.

Han svarade snabbt och klatschigt:

Därom vet jag inte det ringaste. Möjligen är du precis likadan.

Svaret var oväntat, och hon var nära att tappa koncepterna. Men fortsatte:

Förutsatt att hon var en kokott, så säljer hon sig ju. Menar du verkligen att jag —?

Han:

Du är ju förmögen. Behöver inte.

Hon:

Och om jag inte vore förmögen?

Han:207

Fråga dig själv. Det är löjligt att fråga andra.

Hon (med ett litet leende i mungiporna, för resten ett ganska högmodigt och fariseiskt litet leende):

Vi kan möjligen utgå ifrån att jag inte skulle sälja mig. Men om jag gav mig åt någon som jag hölle mycket av.

Hon tillade efter ett ögonblicks gruvlig tvekan:

Åt någon som jag hölle mycket av men som inte ville eller kunde gifta sig med mig. Vad skulle du då tycka?

Svaret var redan färdigt, men han tog sig tid. Hon skulle nämligen förstå, att han inte svarade överilat.

Svar:

Jag skulle naturligtvis tycka att du var en slinka.

Brådskande men inte bryskt drog hon sin arm ur hans. Klart besked hade givits. De katastrofala fantasierna borde ha avdunstat snabbt om de icke redan gjort det. Även tycks det som om vidare meddelanden mellan parterna skulle ha varit överflödiga. Emellertid inträffade nu en explosion. Jonas började tala. Texten var given: aftonens föreställning. Man talar ju om pjäsen, då man vandrar hem från teatern. Likvisst höll han sig inte särdeles strikt till texten. De stackars kokot-terna, som bort vara värst utsatta för ovädret, sluppo lindrigast undan. Det var först och främst de slappa, de slöa, de idiotiskt sinnliga »vardagsmänniskorna»208

— som plocka sina bitar lusta, stort och smått, var de nosa upp dem alldeles som råttor, som kila från slaskstad till slaskstad —

Över dem fräste blixtarna!

— sådana där viljeslappa hjon ska tillåtas snuska ned bland hyggliga människor? Nej, bränn hela skräpet i denna världen eftersom det tyvärr inte finns något helvete!

Så ska det låta! Men trots detta dunderslag mot »slaskstadråttorna» var det tydligen inte heller dem, han helst ville åt. Den unge dunderguden siktade högre. Och nu kom det i en ton som var mera nedpressad men svidande het lik lågan ur en löd-lampa:

Så finns det folk som man tror om bättre men som inte är en bit bättre. Nej, sämre. För de ha eller tycks ha en viss karaktär. Man tror på dem. Pang. Där ligger de. Och vad skyller de på ? Den oemotståndliga kärleken! Ett sånt vidrigt svam-mel! Om två människor älska varann ha de desto större skäl att hålla sig själva och varann i ära. Lustan bör vara lätt att försaka för den som har kärleken att leva av. Men nej! Får de inte strax frossa i den söta efterrätten, så duger inte kosten. Ett sånt slafs! Efteråt ångra de sig nog och leva som helgon. Men det hjälper varken dem eller andra. Det är lögn att man kan ångra bort någonting! Det hjälper varken dem eller andra.En mor går i sitt hein, stökar till natten. Sömnaden lägges undan, kökskärlen ställas in. Den stora potatiskokdagen i eftermatens vecka är över. Och med den mycket annat. Där borta i sängen, vänd mot väggen, ligger gossen. Hon ser hans röda, vinterförfrusna öra sticka upp över lakanet. Hon hör honom snusa. Har han somnat? Kanhända. Hon stannar mitt i sysslorna, lite slö i sin trötthet, händerna hänga slappt framför magen, huvudet hänger det ock. Hon ser eftertänksamt på golvplankans kvistar. Säger till sig själv: Ja, nu så — nu vet han allt — Hon stökar, hon börjar klä av sig, hon gör ett sista ritualmässigt besök vid gossbädden, stoppar ned en flik av täcket.

Och hon säger till sig själv: Undras va han nu ska tänka? Hon får inte något svar. Frågan är för tidigt väckt. Sju år senare kom svaret. Visserligen hör hon det ej.

Fast gu vet. Kanske hon hör.

Förståndets andra saltomortal.

Några veckor senare skulle bankir Bourmaister gripas av en fantastisk misstanke. Han misstänkte, att J. A. C. Loewen sänt sin son till Paris för att infånga hans dotter och genom henne utkräva hämnd för bankirens grymhet anno 62. I så fall måste man säga, att J. A. C. själv i sista stund omintetgjorde en djävulsk plan.210

Den explosion, som i sista ögonblicket sprängde Helens katastrofala fantasier, hade som sprängämne just den anhopning av små-styngsmärta som »oäktingen» samlat och gömt under sina uppväxtår. Dramat, som begynt i prästgården vid Aspafors, fortspelades nu av nya komparser på Seine-kajen. Domedagspredikantens blixtar voro riktade mot hans mor. Det anade han inte själv. Han trodde att han talade till och om Helen. Men orden: Sen leva de nog som helgon — — — visar klart nog att smärtan, som våldsamt kreverade, ej var av den dagen. Han var brinnande övertygad om att han älskade och beundrade sin mor. Hade han förmått tyda sig själv, skulle han funnit andra känslor. 1 den mån kaptenen-fadern förvandlades till en likgiltig skråpukfigur, föll ansvaret för gossens lidanden på »helgonet» — — — som i själva verket ock var ett helgon.

Vad Helen beträffar, så fann hon, som rimligt var, hela ovädret riktat mot sig. Flickan med de katastrofala fantasierna borde ha känt sig träffad av dessa åskviggar, men det var inte fallet. De lämnade henne oberörd. Värre var det kanske med de rent personliga förolämpningar, som då och då insållades. Hur kunde hon smälta dem och varför lämnade hon inte den vrede ynglingen allena? I själva verket var hon tillräckligt lyhörd att förnimma den vilda pojkgråt, som sorlade i den unge mannens moraliska tirader. Hon förstod den inte, men hon fann ett svepskäl, som tillfredsställde211

hennes kvinnliga stolthet. Hon sa till sig själv: Pojken har helt enkelt blivit rubbad. Jag kan inte lämna honom. Jag måste åtminstone se till att han kommer hem.

Äntligen allena på sitt rum reglade hon dörren, kastade sig på sängen och brast i de våldsamma snyftningar, som hela pensionatet förstulet avlyssnade. Då plötsligt — pang! pang! pang! På dörren. Det kunde inte vara någon annan än Jonas. Och hans ärende måste vara att be om förlåtelse. Hon samlade sig, hon reste sig. Hon blev lugn och kylig. Hon ämnade bevilja honom den mest fullständiga, den mest obarmhärtiga tillgift — ett kallt, ett slocknat hjärtas tillgift.

Men vad händer? Där står han innanför dörren. Vit i ansiktet. Vit av sinnesrörelse. Men tyvärr av den sinnesrörelse som man betecknar med det vulgära ordet ilska! Han rullar med ögonen och blänger som en tjur. Han säger:

Var god och giv mig mina sju francs för biljetterna! Var god och gör det genast.

Man må ej förtänka bankirdottern, handhavare av inköpsfond och andra skatter, att hon blev lite fjollig. Hon mumlade: Ja då — strax — strax — Och hon irrade omkring i rummet, viskande för sig själv: Var kan jag ha lagt portmonnän — var kan jag ha lagt —

Tjurkalven tillade i ett kort bol: Jag vill inte ligga ute med mina hederliga slantar för sånt där — sånt där —212

Han fann inte ordet och det gjorde också detsamma. Eftersom hon begrep ändå. Nej visst, nej visst, mumlade hon, fann portmonnän, plockade fram slantarna — var så god —

Han sa: God natt. — Gick.

Så kom saltomortalen. Omslaget som skulle bestämma över hennes öde och hans. Sinnet för det löjliga vaknade. Hon brast i skratt och i skrattet lallade hon:

Ah helle dudana! Vad det kan vara svårt att vara ond i bröstet! Så att man blir så dummeli-dumdum! Att man inte kan hitta något förfärligare straff för syndiga stackars Helen! Än att kräva henne på tola, tola slantar —

Så retas en tioårs tös med lillebror. Barnkam-marjollret visar, hur plötsligt och ohjälpligt hon förlät sin Jonas. Men ack — icke med kallt och slocknat hjärta! Den sibyllinska formeln hade åter verkat. Förståndet hade ånyo

gjort en saltomortal. Han har en mans förstånd men ett barns hjärta. Barnets hjärta är bättre än den vuxnes, ty det är naivt, oskyldigt, uppriktigt och alltså — brutalt!

Och sinnet för det löjliga kom henne till hjälp. Gråten fick förvandlas i skratt. Vad vidrigt varit, blev löjligt. Det är en dyrbar gåva detta sinne för det löjliga. En vän, en tröstare i många hart outhärdliga stunder. Men vännen är en smula falsk. Angelägen att stå väl, att trösta och roa, slår han gärna blå dunster i dina ögon — om han ej lyckas annorlunda.En mor går i sitt hem, stökar till natten. Gossen ligger inte längre i sin säng, han är långt borta. Och hon kryper till kojs, hon släcker ljuset och mumlar för sig själv:

Undras vad Jonas nu gör? Undras vad han tänker? Undras om han tänker något på mig?

En liten kokott strövar omkring på bulevarderna. Hon har gråtit över en systers öde. Visserligen bara en skensyster, en som kan konsten att låtsas. Nu har hon inte råd att gråta mer för i kväll. Bulevarden befaller.

En liten flicka sitter på sin sängkant, ordnar håret för natten. Hennes ansikte är förgråtet, men hon ler och gnolar:

O coeur meilleur! O tête si bête Pauvre garçon —

Kvinna som kvinna.

Åter Corfitz

Stockholm hotade Paris.

1 Paris kysste Helen sin Jonas »så att alla människor såg det». Det skedde i en hög kärleks namn och hon var alltså en liten martyr. Ty i Stockholm sa pappa Bour-maister till fru Cecilia: Visserligen gör det mig ont om Helen. Men jag tänker inte lägga fingrarna emellan. Jag har inte rätt till det.

När en människa av bankirens läggning finner sig ej ha rätt att visa mildhet, betyder det att han i hemlighet beslutat sig för största möjliga hårdhet. Det är farligt att vara överseende »i det längsta» — bakslaget blir vanligen desto kraftigare. Bankiren hade drabbats av sitt livs andra stora moraliska nederlag. Dottern hade svikit ej blott hans förtroende — det hade varit överkomligt — hon hade svikit honom själv.

Stundom händer, att en man av mer än vanlig duglighet och ty åtföljande ambition förälskar sig i en annan man, som besitter vissa egenskaper, vilka den ovanligt duglige saknar. Redan den unge Bour-maister var »en man i staten» och en erkänd merkantil begåvning. Men kroppsligen rätt svag och obetydlig saknade han alldeles den eloquentia corporis, som ger så mången odugling dessframfärd i världen. Svåger J. A. C. däremot var ståtlig, smidig, kraftig och han drog ur sin fysiska fulländning en viss själslig djärvhet, nyttig inom skilda områden. Han tog sig lika bra ut, vare sig han böjde sin smidiga lekamen över en generalstabskarta eller över ett kvinnligt dekolettage. Det »imponerade» på den lille Bourmaister alldeles som det senare skulle imponera på den stackars prästfrun. Han fann i svågern ett supplement till sin egen personlighet. Det mystiska äktenskapsbandet — »de tu äro ett kött» — förde svågerns eftertrådda egenskaper inom hans egen rayon. På samma sätt kan en förstklassig »kroppsarbetare» förälska sig i sin svåger eller bror vetenskapsmannen, skalden, konstnären — »satan till huvud på pojke!» — han känner sig själv kvickare tack vare släktskapen.

Om en dylik förälskelse i egenskaper (väl att skilja från förälskelse i person) svikes därigenom att personen i fråga trots sina egenskaper befinnes ovärdig, inträder ett rätt så bittert hat. Bittert därför att förälskelsen inneburit ett betydligt mått av självförnekelse. Man har uppgivit sin egen ambition i vissa stycken till förmån för en ovärdig, man har satsat moraliskt kapital i en humbugsaffär. Förlusten svider och svedan svinner aldrig helt. En ny stöt på samma punkt förnyar smärtan ännu efter åratal med samma styrka. Skandalen av år 62 flammade åter upp år 88.

Redan hösten förut började det pyra i askan, då fru216

Cecilia fattade sitt heroiska beslut att fira J. A. C: s (på familjespråket Jase) födelsedag. För att kunna fatta beslutet nödgades den goda frun i fjorton dagars tid intaga en ändrad hållning—alldeles som en sjuk nödgas ligga, sitta, gå i en av sjukdomen bestämd ställning. I likhet med de flesta äldre, föga rörliga personer hade hon fastnat i en viss hållning, som givetvis ej var främmande för hennes karaktär. Hon höll gärna händerna

sammanförda under barmen med vänstra handens fingertoppar instoppade i den slutna högra handen, som om hon då och då gåve sig själv en liten moderligt uppmuntrande handtryckning. (Moderliga kvinnor bli lätt moderliga även mot sig själva!) Huvudet något framåt-böjt och snedlutat som om hon lyssnat till mycket svaga rösters lågmälda, lugna tal. Ansiktet hade detta snabbt men icke starkt uppflammande leende, som vid mun och ögon sällan helt slocknar, ett leende för goda mödrar och tränade värdinnor, en utsökt fin skiftning mellan ömhet och förbindlighet. Gången var anmärkningsvärd. Hon rörde sig långsamt men med en viss spänstighet på lätt sviktande fotflator — nästan på-tågång. Man kunde tro, att det fanns en sjuk i huset eller sovande barn. I själva verket var hon själv den sjuka, ständigt följd av en omedveten, obestämd ängslan att »störa någon». Nåväl — allt det där ändrades, huvudet kastades tillbaka, hälarna sattes i golvet, än flammade leendet muntert trotsigt, än ersattes det av beslutsamhetens och eftertankens fårade all-217

var. Fru Cecilia var att likna vid en nation, som håller på att »undermineras »av hemliga uppviglare. Bankiren kände någonting i luften. Han sa: Du är dig inte riktigt lik, Cissi. Du har föryngrats till den grad att jag stackars gamle man känner mig ömklig och kuslig.

Äntligen framföddes beslutet och delgavs. Hon ämnade fara till Aspafors på en vecka för att fira bror Jase. Bankiren gav med värdighet sitt samtycke. Anser du det vara rätt, så har jag ingenting däremot. Men visst hade han det och mer skulle han få. Ett kvartsekel hade en dragkamp i det fördolda pågått mellan honom och Fagerlindarna. Vem hade handlat rätt beträffande Jase, den stränge bankiren eller den ömhjärtade brukspatronen? Undantagandes Jonas och hans mor fanns det väl ingen som lidit mer av kaptenens odräglighet än de beskedliga Fagerlindarna. De hade honom till sitt dagliga bröd! Just därför måste de visa att de åtminstone hade rätten på sin sida. Knappt var fru Cecilia anländ, förrän brukspatronen grep till skrivdonen och skrev: Vilken glädje för oss alla att ha din rara Cissi här! Det känns som om långliga års missförstånd med ens strukits ut! Nu är det vårt innerliga hopp, käre broder, att du nästa gång gör din söta hustru sällskap — (Uttytt: Äntligen har åtminstone Cecilia måst erkänna! Nu är det din tur —)

Rätthaverilusten är en mäktig drift. Ej minst i familjelivet betyder den mycket, dock kanske mer218

som verktyg än som orsak. I den ej ovanliga svartsjukan mellan mannen och hustruns familj eller hustrun och mannens, griper man undantagslöst till någon dylik rättstvist som förevändning och vapen. Ty svartsjukan själv får ej erkännas. Man säger: Jag kan inte riktigt med de där människorna, för tänk i alla fall hur de buro sig åt den där gången, hur orätt och dumt! — Under sådana förhållanden får en rättstvist även om den berör obetydligheter (ett riksdagsval, en societetsskandal, ett hönsägg av tvivelaktig härkomst) otrolig livskraft. Den kan hålla sig i det fördolda i åratal för att plötsligt dyka upp. Och dess stämningsvärde har sällan försvagats, tvärtom ofta förstärkts eftersom minnet fått större frihet. Det blygsamma hönsägget blir »tjogtals med ägg, som hon stal från mig». Här blev det: Hela Cecilias släkt ställde sig på den där skurkens sida mot mig! — I verkligheten hade ingen enda ställt sig på Jäses sida fast Fagerlind av sitt goda hjärta lät förmå sig att bjuda honom en fristad.

Den lille bankiren smekte sina händer rätt eftertryckligt och sa till sig själv: Jag måste verkligen söka förmå Cissi att förstå, hur orätt det är att återknyta med den där förfärlige Jase. — Men han förhastade sig icke. Han hörde till släktet cunctator och det var icke minst den egenskapen som gav guldvikt åt den petiga namnteckningen FSBBourmaister (av Max & Eddie vanvördigt uttytt: Fy Skäms Bror Bourmaister), Liksom man i fru219

Cissis hållning kunde utläsa några karaktärsdrag så lönar det sig ock att kasta en blick på bankiren. Där han gick omkring på Stockholms gator, en välkänd figur, tedde han sig ingalunda liten, fast kroppen var småvuxen och tidigt krökt. Ansiktets smala oval med starkt framträdande buktig näsa och livliga, något »stickande» bruna ögon avslutades i ett vitt skägg à la Oscar II. Vänstra handen höll han stadigt tryckt mot korsryggen, under det att den högra med små, livliga åtbörder kommaterade ett samtal. Hälsningarna till höger och vänster voro gammaldags sirliga och förbindliga samt i regel på pricken lika. (Enligt satsen: en affärsman har inte råd att hålla sig med olika sorters hälsningar.) I den högra handens livlighet tyckte man sig se en uttalan: Jag är högst benägen, bäste bror, att göra en affär! Samtidigt knöt sig vänstra handen bak ryggen som om den tillfogat: Det vill säga — om den är god och riskfri. — Utsökt var hans tåliga och maliciösa småleende, då någon motsade honom eller då en

folkträngsel på gata eller i salong hindrade honom att komma fram. Det sa: Mina kära vänner, tänk om det stode i er makt att förolämpa mig! Men det gör det inte — kära vänner —

Just detta leende förhärskade under de dagar och veckor, då den lille bankiren sakta och varligt beredde sig att »förmå Cissi att förstå». Äntligen, sedan hustrun varit hemma ett par veckor, började han så nätt: Undras om det var så välbetänkt, kära220

Cissi, att du reste till Aspafors? Tänk om vi få obehag. — Fru Cecilia, som efter det heroiska beslutets utförande återtagit den blida husmoderhållningen, blev för några ögonblick alldeles hållningslös. Hon kände strax, att det var en krigsförklaring. Hon kunde nästan omedelbart säga sig följderna: Efter några veckors eller månaders fälttåg skulle Fabian tvinga henne dels till att erkänna sin orätt — och härtill var den blida lilla män^ niskan genast beredd — dels att meddela Aspafors den nya avsvärjelsen av broder Jase. (Meddelandet skulle givas på ett språk, som man kan kalla familjechiffer. Till exempel så här: Efter hemkomsten har jag inte känt mig riktigt kry. Kanske borde jag med min svaga hälsa hellre ha följt Fabians råd och stannat hemma. Det är ju det förargliga med den välsignade Fabian att han alltid ska få rätt. Man inser det efteråt och ångrar sig.)

Fru Cecilia beslöt att genast slå till reträtt. Emellertid upprepade hon: Obehag? Vad för obehag? Bankiren: Till exempel, min vän, din bror lär ju ha en människa här uppe. Den där fru Kerrman. (»Lär ju ha» betydde: Såge helst att vi levde i okunnighet om denna bedrövlighet!) Fru Cecilia: Än sen, Fabian? Bankiren (med eftertryck, medlidande och ironi): Du glömmer, söta Cissi, att hon har en son och att denna person är din köttslige brorson! Genom din svaghet mot Jase kan de där människorna uppmuntras att göra oss ett besök! Fru Cecilia (med utomordentlig värdig-221

het): Det tror du inte själv, Fabian. Och den visiten skulle i alla händelser inte bli lång, det lovar jag dig! För resten, tillade hon, befinner sig fru Kerrmans son i Paris. — I Paris! upprepade bankiren. Hur vet du det? Berättade Jase? — Fabian! avbröt fru Cecilia med plötslig förtrytelse. Du är orättvis mot Jase. Han skulle aldrig tillåta sig att tala med mig om den saken. Det var Fagerlindarna som skvallrade lite. (Att det nu skulle vara bättre kan tyckas underligt. Men hon hade rätt. Jäses son var så att säga »officiellt» en skamfläck. Tillsammans med Fagerlindarna kunde hon skämmas »officiellt», mera formelt än reelt. Tillsammans med upphovet Jase, måste skammen bli av betydligt bittrare och fränare art.)

Min kära vän, sa bankiren leende, du kommer kanske att skratta ut mig och finna mig rentut sagt vidskeplig. Men jag liksom anar ett sammanhang mellan din Aspaforsresa och Helens egendomliga slarv med sina räkenskaper! — Den stackars frun kände inte ringaste lust att skratta: hon blev tvärtom hjärtängslig. Vad i herrans namn hade nu hennes listige Fabian hittat på? Bankiren fortsatte eftertänksamt: Jag föreställer mig, att en föresyn, en mor, måste ha allra största betydelse för en ung varelse som Helen. (Givetvis! suckade den stackars frun invärtes: hon började förstå.) Ser hon nu sin mor tillgiva så där utan vidare (efter tjugusex år!) ett brottsligt och lättsinnigt uppträdande sådant som Jäses, måste in-222

trycket verka ofördelaktigt. Jag föreställer mig, fortsatte bankiren — och han njöt nu av sitt resonemang på samma sätt som en schackspelare njuter sitt parti — jag föreställer mig att en så lätt vunnen förlåtelse för ett grovt felsteg måste på unga sinnen verka förklemande. Livets allvar förringas. Det är inte så farligt att vara en smula slarvig, eftersom förlåtelsen ändå är viss. (Efter tjugusex år! tankesnyftade än en gång den stackars modern-systern.)

Likväl, min vän, fortfor bankiren slående in i ett allegretto, som i själva verket skulle förbereda ett maëstoso, likväl vill jag ju inte precis påstå, att lilla mammas svaghet för bror Jase direkt uppmuntrat vår snälla flicka till att handskas vårdslöst med kära pappas pengar. A nej! Fru Miau-Miau förblir nog den bästa, älskligaste och solidaste förebild en dotter kan önska sig. Och uppriktigt talat — det är inte så mycket Helen, som oroar mig. Det är fast mer Max & Eddie.

(Där ha vi dem! utbrast i hjärtat den förtvivlade modern. Alltifrån koltåldern hade nämligen dessa båda putslustiga herrar dykt upp som starka virvlar i den faderliga vältalighetens ström. I rättvisans namn bör tilläggas

att bankiren ingalunda var någon vardagstjatare. Hans vältalighet flödade blott vid högtidliga tillfällen. De vanvördiga ynglingarna Max & Eddie kallade dessa vältaliga utbrott av familjeomsorg för »pappas flöjtsolo». Bankiren spelade verkligen flöjt, ibland med pianoackompanje-223

mång av fru Cecilia, ibland solo. »Pappas flöjtsolo» betydde alltså att stackars mamma inte fick en syl i vädret.)

Du vet själv, Cecilia, fortsatte bankiren nu i largo, du vet vilket värde jag sätter på mina präktiga pojkar. De äro sannerligen funtade av äkta Bourmaisterskt kärnvirke. (Inte en fiber Loewenskt!) Och det är ett virke, som tål åtskilliga påfrestningar.

(Piu andante:)

Men Cecilia! Även det bästa virke kan bliva maskstunget. Och den farligaste moraliska matken är onekligen det dåliga exemplet, i all synnerhet om det av ansvariga, av föräldrar! behandlas en bagatell.

(Apassionato:)

Käraste, jag säger uppriktigt att jag ibland haft stunder av verklig ångest, då jag föreställt mig att våra gossar kunnat få någonting i karaktären, någonting av din olycksalige bror! Någonting av hans hemska, hans brottsliga oansvarighet! Inbillning! Ja, give Gud Allsmäktig att det måtte vara den tommaste inbillning! Give Gud att vi i vårt kära gamla hem aldrig måtte få se några — --gengångare.

(Paret Bourmaister hade nyligen sett August Lindberg i »Gengangere» — en scenisk skapelse som satte spår i många sinnen och i många familjers livsuppfattning.)

(Efter kort paus maëstoso:)224

Käraste Cecilia min, käraste Cissi, käraste! Försök att förstå din gamle hårdhjärtade, förstenade, fördomsfulle man. Det är inte bara självgodhet och fariseism, som ligger bakom min hårdnackenhet gentemot Jase. Tro mig, barn, det har inte varit så lätt för mig att nödgas såra dina systerliga känslor. Men jag har icke kunnat handla annorlunda, ty jag är dock först och sist far. På den punkten har jag mitt största, tyngsta och käraste ansvar. Om jag visar mina barn att jag utan avsky kan skaka hand med en dylik person — säger jag dem icke då: Barn, det är inte så farligt att begå en ful, en vanhedrande handling. Fadersfamnen är full av förlåtelse. Och icke nog med det — jag säger dem också: Handla som er lyster, edra rättänkande medmänniskor skola klandra er till en tid, men snart nog ska edra felsteg vara förgätna. Har jag någon som helst rätt att ge mina barn en dylik lektion i moralisk slapphet? Har du rätt? Vem är dig för mer: din bror eller d;ina barn ?

Nu fattade han sin hustrus händer, icke hårt men med en varm och fast tryckning. Fru Cecilia svarade:

Det är klart, Fabian, att jag hade orätt. Jag borde inte ha farit till Aspafors. Jag ska säga barnen det. Jag ska skriva till Fagerlinds också, att jag ångrar mig.

Och hon brast i gråt.

Efter ett par timmar lugnade hon sig och efter225

ett par dagar hade hon ej blott återvunnit sin sinnesfrid, utan gick till och med omkring och var syndigt småbelåten i allra största hemlighet. Ty »Fabian har då ett sätt att måla den lede på väggen, så Gud sig förbarme!» Han kan ha rätt, men han överdriver. Och vidare: »Jag gjorde i alla fall ta mig sjutton rätt, som for till Aspafors! Jase är ändå min bror.» När en dam av fru Cecilias ålder, kynne och stånd kryddar tal eller tanke med en förkastlig ed — ta mig sjutton — betyder det, att hon tagit ett språng över en eller annan syndens sorlande och skvättande bäck. Hon har gjort det med skicklighet och heder, men lite nedstänkt har hon ju ändå blivit.

Det finns musikanter, som gripas djupare själva av sin musik, än vad de lyckas gripa åhörarna. Pappas »flöjtsolo» blev denna gång värst för pappa själv. Först och främst denna förfärliga påföljd — Cecilia i tårar. En av de främsta dogmerna i väl-funtade familjers hemreligion lyder: Pappa och mamma kan inte vara osams. Bankiren tänkte: Måtte barnen inte få veta detta! Sedan han med tjänliga medel, handpåläggning, ömma ursäkter, ja, till och med joller lyckats dämpa tårefloden, bad han henne ängsligt att ingenting säga åt barnen. Även

befriades hon från att bryta med de beskedliga Fagerlindarna.

Återstod för bankiren att själv bliva kvitt ekot av sitt flöjtsolo. Affärsmäns mer eller mindre starka fantasi är van att arbeta med »realiteter». Vare 15. — Bergman, Jonas ocli Helen.226

sig att deras spekulationer lyckas eller misslyckas, tar verkligheten sig an resultatet, i förra fallet bestyrkande fantasien, i senare korrigerande. Följden blir att det viktiga organet för fantasiens självkritik förslöas. Verkligheten har åtagit sig dess uppdrag i samarbete med iakttagelsen. Om nu en sådan man låter sin fantasi arbeta med andra ting — moral, psykiska händelser med mera — kommer hans fantasi att sakna verksam kritik. Och en hotfull fantasibild — här Jäses dåliga inflytande på barnen — blir för honom själv svår att undanröja.

Det var sannerligen föga troligt, att den bedrövlige kaptenens exempel skulle verka smittosamt. Tvärtom! Han var ju djupt föraktad. Barnen Bourmaister hade inte mindre än tolv morbröder och mostrar, av vilka elva fingo bära dessa hederliga familjetitlar — Jase ensam fick heta onkel, redan det ett naivt sätt att markera avstånd. (Däremot fick fru Cecilias yngste bror, den åtminstone tidvis fullständigt förfallne konstnären Leonard Loewen, kallas morbror. Försiktighet är en dygd i all synnerhet för borgerskapet. Man har sett exempel på, att synnerligen slarviga konstnärer efter döden dyrkats hart när som helgon. Följaktligen fördrar man hos konstnären, vad man sannerligen ej tål hos generalstabsofficeren.) Den föraktade, löjligt gammalmodige enstöringen Jase kunde näppeligen verka som efterföljansvärt exempel på de mondäna unga sällskapsaporna Max & Eddie. Icke förty hade bankiren lyckats skrämma sig själv med sin fantasi-227

bild. Han »kände» att det var någonting på tok med barnen och att detta något hade ett eller annat besynnerligt samband med Jase. Den mystiska »känslan» skulle snart fördunstat om den icke någon vecka senare styrkts av följande:

Bankiren erhöll ett brev, dagtecknat i Paris och med underskriften: Corfitz Hansson, Missionär och Koloni-Exploatör. Dubbeltiteln tedde sig icke särdeles förtroendeväckande i en nykter affärsmans ögon och bankiren hade kanske utan vidare förpassat skrivelsen i korgen, om den icke kommit från en stad, dit hans tankar dagligen och stundligen gingo. I själva verket berörde brevet en händelse, som skulle bli avgörande för hela familjen Bourmaisters öde. Dess bombastiska stil behöver ej återgivas, knappt ens dess huvudinnehåll. Missionären nedkallade Guds välsignelse över Högädle Herr Bankirens och Kommendörens M. M:shuvud. När denna ceremoni var undanstökad framträdde koloniexploatören och anhöll om ekonomiskt understöd i och för utnyttjande av de oerhörda naturrikedomarna i det numera för civilisationens välsignelser öppnade Kongolandet. Hitintills ingenting anmärkningsvärt. Men nu kom det!

Herr Brukspatron och Kommendör, jag är en hjärtats man och jag sårar icke andras hjärtan! Men jag måste säga Eder att till detta mitt förtvivlade beslut att utvandra till de svartas världsdel — därtill har en Eder närstående person ej ringa skuld.228

Man tycker att en missionär och koloniexploatör bör trivas rätt bra i de svartas världsdel, men icke förty var ju frasen ett nödrop. Bourmaister tänkte: Vad ska nu detta betyda? Har denna osmakliga idiot friat till vår Helen? Och givetvis fått korgen. Men hur har de träffats. Bor han på pensionatet?

Nej, den uppgivna adressen var en annan. Bankiren rev sönder brevet. Strunt i den token, han kan i alla händelser inte ha någon betydelse. Som han tänkt det, föll hans blick på en av lapparna med följande P. S.

Jag har hundratals finfina referenser i Sverge men nöjer mig med att nämna min höga beskyddarinna, högvälborna fru de R. född prinsessa Stolberg-Stolberg, samt herr Bankirens och Kommendörens egna anförvanter brukspatron H. C. Fagerlind på Aspafors samt välborne kapten J. A. C. Loewen därsammastädes.

Jase! Likafullt Jase. Man förstår att detta samband mellan en person, som tydligen hade något med Helen att skaffa, och Jase, skulle stärka bankirens mystiska »känsla». Han beslöt vända sig till fru de R. för att möjligen få några upplysningar.

Finfina mormor var alltjämt en livlig och älskvärd gammal dam med otaliga »intressen» av social, konstnärlig

och religiös art. När hon fick höra namnet Corfitz Hansson utbrast hon:

Jag har glömt personen men jag kommer ihåg namnet. Vi ska fråga min dotterson. Han är idiot, men han vet allt.229

Mormorån Swensson hade förblivit sin firfina mormors dotterson och ingenting annat. Han tjänstgjorde som den gamlas sekreterare och allt-i-allom, en befattning, som krävde stor personalkännedom. Somliga tyckas födda till biografiskt lexikon. De uppsuga och bevara i ett otroligt rymligt minne allahanda data rörande allahanda fakta. Det mest kännetecknande för dem är deras fullständigt vetenskapliga opartiskhet. Huruvida data röra stora eller små människor, intressanta eller ointressanta, goda eller onda är dem alldeles likgiltigt. Vanligen äro de synnerligen stolta över sina kunskaper och man bereder dem stor fröjd genom att bläddra i en dylik levande Vem är Vem. Mormoråns trinda ögon skeno av förnöjelse. Kontentan av hans vetande i detta fall var: Corfitz Hansson, torparson från Aspafors i Närke, mellan tjugufem och trettio år gammal, »väckt» för ett tiotal år sedan genom helgelsesvärmare, sedan gången till missionen, understöd från diverse håll, förlovad tre gånger och alla tre uppslagna.

Det är det lilla jag vet, slöt mormorån med fullständigt falsk blygsamhet. Du är ett mirakel! utbrast den beundrande mormodern. Uppmuntrad av berömmet fick ynglingen plötsligt en god idé. han sa:

Om bankir Bourmaister vill veta något rörande titulus Hanssons förehavande i Paris, så kan jag möjligen stå till tjänst. Jag har en för detta klasskamrat där. Vi brevväxla någon enstaka gång. Han230

är en väldigt pigg pojke och skulle säkert kunna ta reda på ett och annat.

Och vem är den unga personen? frågade mormodern utan att ana att hon sju år tidigare framställt samma fråga rörande samma person. Mor-morän svarade:

Mormor känner honom inte. Han heter Kerrman och är oäkta son till en prästfru, som bor på Söder och syr kläder. Hans riktige far heter Loewen — Den unge kalenderbitaren tvärtystnade. Han hade plötsligt erinrat sig, att fru Bourmaister var en Loewen. En smula förvirrad framstammade han en undran, om han alltjämt hade Kerrmans adress. Han tog fram en anteckningsbok och bläddrade. Så utbrast han: Jo visst, här har jag den! Pension Nielsen, Rue S. Roc. — Bankiren tackade hövligast för anbudet men avböjde. Han begav sig på hemväg men ångrade och styrde kosan till kontoret. Det var middagsrast och han behövde vara i fred. Här satte han sig vid sin gammalmodiga, orimligt höga och klumpiga, fäderneärvda pulpet, som anno 57 flyttats från Wadköping till Stockholm. (Penningmän, sportsmän och andra hasardörer äro vidskepliga. Några bland dem föredraga ordet: pietetsfulla.) Han måste i lugn och ro besinna tvenne omständigheter. För det första: en torparson från Aspafors hade — troligen — friat till Helen. För det andra: Jäses son bodde i samma pension som barnen och umgicks följaktligen med dem. Båda dessa omständigheter voro i och för sig uppseende-231

väckande och oroande. Men än mer oroande kunde det bli, om de kombinerades. Ingenting kan vara farligare för ett nyktert förstånd än hat. Hatet till Jase eldade och vilseledde bankirens fantasi. Han kastade sig från den ena teorien till den andra, alla lika äventyrliga. Han såg Jase med djävulsk list använda sin son till att sammanföra Helen med en skojare, en svindlare som tecknade sig missionär och koloniexploatör!

På samma gång stärkte hatet honom. När han suttit vid sin fäderneärvda pulpet och utan avbrott gnidit de långa, smala händerna, började han småle. I sanning, det var ett grymt leende och envar som aldrig så litet kände F. S. B. Bourmaister, skulle ha funnit det ytterst hotfullt. Jaså, min käre Jase, tänkte bankiren, är det verkligen möjligt att du vågar oroa oss? Tror du kanske att jag inte har några vapen mot dig? Eller skulle du förmoda att jag är en mycket hänsynsfull person?

Han gick hem.

Flickan, som tog emot honom i tamburen, tedde sig tämligen förvirrad. Var är hennes nåd? På sitt rum. Han gick dit, knackade. Intet svar. Han tog i låsvredet. Dörren reglad. Han knackade på nytt. Han hörde fru Cecilia harkla. Därpå: Jag kommer strax. Han gick ut i matsalen. Efter ett par minuter kom fru Cecilia. Hon hade gråtit men var

lugn. Hon sa genast: Det har hänt något och du får lova mig att vara fullkomligt lugn. Det är i varje fall ingenting irreparabelt. Här kom ett brevmed Eddies stil. Det var adresserat till dig, men jag bröt, vilket du kanske ursäktar. Det innehöll en mycket egendomlig nyhet, som jag än en gång ber dig ta med ro. Helen är förlovad med Jonas Kerrman. Min brorson.

Stockholm hotade Paris. Ålder och Visdom beredde sig att störta ned över Ungdom och Dårskap, taga dem vid öronen och lyfta dem upp till egna höjder. Men i själva offensivögonblicket uppstod myteri. Jonas Kerrman, min brorson!

Man bör välja sina ord, i all synnerhet då man är gripen av den syndiga lusten att »dräpa». Några månader tidigare hade bankiren med ett blitt men försmädligt leende sagt: Han är ju din brorson! Frasen var ett vapen; vapnet visade sig vara en bumerang. Gamla makar äro ofta lyhörda. Bourmaister hörde i fru Cecilias röst suset av en upprorsfana. Det var dock snarare en krutflagga, som fladdrade. Tag dig till vara, Fabian! Här finns explosiva varor!

Den goda frun, som behövt fjorton ansträngande dagar för att fatta Aspaforsbeslutet, hade på ungefär lika många minuter beslutat försvara sin dotter — kosta vad det kosta ville. Mot vem? Mot allt och alla, just som det föll sig. Den skrämda modern är stark men sällan skarpsynt. Det är riskabelt att söka rädda hennes unge — till tack kan man råka bli söndersliten.234

Emellertid får man inte tro att hon gillade förlovningen. Hon fann den helt enkelt ohygglig. Då hon sa till sin man: Tag saken med ro, den är i varje fall ej irreparabel — var hon inte fullt uppriktig. I sitt bävande hjärta bar hon just på den misstanken, att någonting »irreparabelt» låg bakom denna besynnerliga förlovning, som kungjorts av Eddie och förtegats av Helen själv. Den katastrofala periodens heta, röda tankar hos dottern gingo igen hos modern som svarta misstankar. För Bourmaister däremot voro de fullständigt främmande. I detta hänseende är modern vanligen mera misstänksam i sin kvalda själ än fadern. Orsaken är inte svår att gissa men oartig att uttala.

Det gamla patriarkatet har sett sina bästa dagar. Nutida föräldrar nedlägga nämligen snart sitt ansvar. En del därav övertar samhället, men det mesta kommer att vila på jämförelsevis unga skuldror. 1 lyckligaste fall blir fadern sonens kamrat, följer honom en bit till vägs och låter honom dela sin vägkost av erfarenhet och klokhet. Tyvärr äro de lyckligaste fallen aldrig de flesta. I de sämsta fallen åter upprätthålles ett skenpatriarkat. Man uppför en tragikomedi kallad »Hemmet». Barnen spela med, ibland av praktiska skäl, ibland av sentimentala, men både i det ena och det andra fallet ha de svårt att hålla tillbaka gäspningarna och det halvt försmädliga, halvt inedlidsamma löjet. Patriarkatet finns ej mer. Man vet knappt om man235

vid detta dödsfall skall binda gravkransar eller fläta festgirlander. Det absoluta fadersväldet — vanligen kompletterat och stundom förmildrat av ett modersvälde — hade brister så förskräckande, att man i dem frestas se människosläktets värsta olycka. Själsligen lytta föräldrar — och vem räknar själens sjukdomar eller för statistik över deras offer? — förvandlade hemmen till tortyrkamrar, ur vilka nya själsligt lytta vandrade ut i livet. A andra sidan gavs det hem, lika patriarkaliskt styrda, i vilka en strängt skolad men hurtig och munter ungdom uppväxte. Den solida gemenskapen med föräldrarna åstadkom en rotfasthet, en beständighet, som gjorde samhällets struktur fastare. Kanske blir det inte svårt att finna lämpliga texter vid patriarkatets grav: Ju större förtjänster, desto större fel.

Bankiren och hans hustru kommo båda ur starkt patriarkaliska hem, men mellan dessa hem gavs dock en betydande skillnad: i det ena styrde en köpman, i det andra en soldat. Kommerserådet Bourmaister umgicks på det mest förtroliga och kamratliga sätt med sin son, tog hans råd och gav sina. Han sa icke: Gör så och så! utan: Hur skulle det vara? Vad säger du själv? Icke förty bör man ej inbilla sig att detta var kamratlighet i modern mening. De så affabelt framställda råden voro befallningar. Intet beslut ägde ringaste giltighet, förrän det sanktionerats av den gamle. På honom vilade hela ansvaret. Alltså raka motsatsen till kam-236

ratlighet. — I Loewenska hemmet fanns ej ens skenet därav. Ännu då sönerna kommit upp i fyrtio- och

femtioårsåldern vågade ingen av dem tilltala fadern med mindre han själv blivit tilltalad. önskade sonen ett samtal med fadern, steg han efter vederbörlig knackning in i dennes rum och stannade strax innanför dörren i oklanderlig giv akt. Först sedan fadern — vanligen rätt fryntligt — yttrat: Min vän, vad kan du ha att förmäla? — övergavs »givakten» och samtalet började. Då generalen på gamla dar blev högeligen lomhörd, nödgades sönerna ibland väcka hans uppmärksamhet genom en vidröring, varefter de snabbt gingo i giv akt. Denna näsvishet tilltalade inte krutgubben. Han rynkade högst onådigt panna och näsa och muttrade: Varför så burdus, min vän ? Jag hoppas, att det inte är någonting, som står för livet?

Mellan dessa båda urpatriarkaliska hem och bankirparets var skillnaden givetvis betydande. Det unga slyngelkopplet Max & Eddie väntade minsann inte på att bli tilltalade! Deras munväder strömmade fritt, ehuruväl en tilltystning från högre ort genast och knotlöst åtlyddes. Snusförnuftiga Helen gav redan i mycket unga år sin mor mångahanda råd och förmaningar och kunde ibland bli »riktigt allvarsamt ond» på henne. Den anglosaxiska barnkammarkulturen, en gren på liberalismens träd, hade utträngt den gammal-237

svenska. Icke förty var patriarkatet långtifrån upphävt. Själva dess kärna, det absoluta föräldraansvaret, var levande och frisk. Fru Cecilia tänkte: Har Helen begått en dumhet, så bär jag ansvaret. — Med andra ord: saken var helt och hållet hennes. Hon kunde till själva Helen ha sagt: Tyst! Det här angår mig och inte dig.

Detta åter medförde att den beskedliga och lite loja frun plötsligt fick en spänstighet och en värdighet, som lovade gott eller illa — hur man vill ta det — för den stundande bataljen. Sedan bankiren läst brevet gingo makarna till bords och åto under tystnad. Efter den ordinarie tack-för-mat-kyssen på kinden yttrade bankiren så där mera i förbigående:

Jag reser till Paris.

Det enda nya i detta meddelande var singularis-formen. Fru Cecilia svarade med en gramatikas opersonliga klarhet:

Vi resa till Paris.

Bankirens singularis hade varit, vad man med ett tarvligt uttryck kallar: ett bondförsök. Han uppgav genast striden på denna omöjliga punkt. Makarna Bourmaister lämnade matsalen och skredo in i vardagsrummet, lugna, värdiga och till synes obekymrade som ett par gentlemannaboxare före matchen. Vem kunde också ana att den skulle sluta så bedrövligt! Allt var ju som det brukade vara. Där på lilla bordet stod kaffebrickan, just som den stått där vid denna tid på dygnet i trettio år.238

De båda stora länstolarna famnade sina svällande kuddar lika tryggt som någonsin förr. Denna omgivningens, de kära gamla tingens fullständiga likgiltighet för våra lidanden kan i upprörda stunder verka kusligt och smärtsamt. Man har pysslat så mycket och så ömt med dem, att deras känslolöshet stöter. Kanske är det orsaken till att vissa personer stundom låter sina känslor gå ut över möblerna.

Precis som vanligt stängde husan dörrarna till sälen. Bankiren började, sägande:

Du får kanske ändå medgiva, Cecilia, att din dotter är en ganska egendomlig flicka?

»Ändå» och »din» betydde: Fast du naturligtvis gillar hennes verkligt Loewenska uppförande! — Fru Cecilia svarade:

Det ser egendomligt ut. Men jag yttrar mig inte i saken, förrän jag fått full klarhet. Jag väntar, tills jag talat med Flelen. Det borde du också göra.

Högst förnuftiga ord, utan tvivel. Olyckligtvis hade bankiren för ögonblicket mycket liten aptit på förnuft. Ingen verkligen uppretad man har den ringaste lust att vara förnuftig, om han har någon rimlig möjlighet att vara oförnuftig. Därav den sokratiska upplysningsmoralens karga lott i en snöd värld! Bankiren hade härliga möjligheter att vara oförnuftig. Bredvid honom satt en kvinna, som han kunde plåga hur mycket som helst, eftersom hon varken kunde försvara sig eller rymma239

fältet. Vidare var han smackfull med de förfärligaste tankar. Genom att uttala dein skulle han icke gagna någon levande varelse men kunde möjligen lyckas fördärva ett gott gammalt hem och ett gott gammalt hjärta. Möjligheter funnos, gällde blott att ej förspilla dem. Även i oförnuft var bankiren en försiktig och beräknande man. Han sa fundersamt:

Yttra dig i saken? Får jag fråga — vad menar du med »saken»? Anser du, att här föreligger en »sak» ?

Det är ju bara ett talesätt, svarade fru Cecilia, förbryllad av detta språkliga spörsmål. Bankiren högg in:

Alldeles riktigt. Men jag förstår ej dess användning här. Skulle du mena, att här föreligger en sak, som vi har att undersöka, överväga, besluta om? Tror du möjligen att jag reser till Paris för att ta reda på vad sorts karl titulus Kerrman är? Kanske överväga huruvida han möjligen kunde bli måg här i huset? Menar du så?

Inte precis så. Kerrman som måg var lika oacceptabel för henne som för bankiren. Men i sin bävande själ gömde hon ju den där misstanken, som ej fick uttalas! Misstanken att den oacceptable kunde bli forcerat acceptabel. Då detta ej fick uttalas, återstod blott att göra en trollkonst, som lyckas många kvinnor i trångmål, dock icke alla. Fru Bourmaister, som vid middagskaffet tvistade med sin man om sin dotter, skulle för-240

svinna. I hennes ställe skulle man få skåda och lyssna till Det Moderliga Förnuftets gudinna. Hon sa:

Hör nu på, Fabian!

Hon rätade på sig, lade händerna samman i skötet. Hon satt icke längre bland svällande kuddar i en länstol, hon satt på ett moln som sakta steg, lämnande tillfälligheternas låga och virriga värld för att nå klarhetens zoner. Och vad sa hon? Ingenting annat än vad tusende och hundra-tusende hustrur och mödrar sagt före henne. Hon vägde på guldvåg hjärtats rätt och huvudets. Hon gav de faderliga synpunkterna all den ära, dem tillkommer, men heller ej mer. Hon talade ett sånt där förnuftigt förnuft som är så förnuftigt förnuftigt att det slår lock för dödlige mäns öron, sargar deras hjärnor och skaffar dem en brinnande längtan efter krogen. Hon är mer mäktig än skön, denna gudinna, mer vördnadsvärd än älskvärd. Hon liknar på intet sätt Afrodite, icke ens Hera. Därför är det lustigt att tänka sig, att på molnet, bakom gudinnans allvarliga gestalt, står hopkrupen Eros med den skälmaktiga gosshanden hårt tryckt mot munnen för att icke genom ett drillande skratt förråda sig! Allt högre och högre steg på sitt moln Det Moderliga Förnuftets gudinna, och det kan ej förundra att den lille bankiren till sist låg hart när på rygg i den jordiska men bekväma stolen för att med blicken pejla högre rymder. Men åter sän-241

kände sig till de lägre tillfälligheternas värld, slöt gudinnan sålunda:

Därför Fabian, är det vår plikt att utan förutfattade meningar se till, vad Kerrman är för sorts person. Visar han sig vara en verkligt hygglig ung man, ha vi ingen rätt att ställa oss mellan honom och Helen.

(Hon hade ingen aning om, hur cynisk hon i denna stund var. Vore Kerrman verkligt hygglig så vore ock hennes svarta misstanke ogrundad och då just: ämnade hon ställa sig emellan. Hade han däremot handlat som leder skälm mot flickan skulle han accepteras. Dylikt hände ej sällan i det patriarkaliska tidevarvet.)

Verkligt hygglig? upprepade bankiren med ett förfalskat tonfall av stilla begrundan. Jäses son verkligt hygglig? Jäses son?

Hon sa:

Man har sett förr att en mindre god far kan få en präktig son och tvärtom.

Tvärtom? eftersade bankiren, som plötsligt blivit ordryttare. Vad menar du med tvärtom ? Skulle du kanske därmed vilja säga att inte Edward och Max är ett par präktiga pojkar?

Frågan skvallrar åtskilligt om bankirens sinnestillstånd. Det förtroliga, oföränderliga Max & Eddi, som ibland blev Maxeddi, ersattes med det högtidliga Edward och Max. Vidare: blygsamhetens första bud lyder — förställning! Det är troligt att 16. — Bergman, Jonas och Helen.242

bankiren även i vardagslag ansåg sig vara en mycket präktig man — men han skulle aldrig erkänt sin åsikt. Nu

framslungade han den med kläm. Och han tillade:

Kanske rentav att du anser dem på något sätt sämre än din Helen?

Säg ingenting ont om Helen! bjöd än en gång gudinnan. Var åtminstone så klok att du väntar tills du vet något!

Vet något! utbrast bankiren. Jag vet att din dotter svikit mig och min familj. Det är något som inte kunde hända mina pojkar. Eddis upprörda brev talar tydligt nog!

Bankirens många »min» och »din» talade också tydligt nog. En bankir är alltid ett stycke politiker: han tänker politiskt. Så snart fru Cecilia med sitt »Kerrman min brorson», antytt opposition, var bankiren färdig att bilda parti. Den lilla staten skulle sprängas i ett Loewenskt parti, mor och dotter, samt ett Bourmaisterskt, far och söner. Det hände förr i avlägsna, oberörda socknar, att en grupp bönder av något sockenskäl såg snett på en annan grupp. Förargelsen fanns där, men grälet gick bedrövligt lamt, tills en dag den ena flocken gubbar upptäckte att den var »höger» och den andra »vänster». Vilken fröjd och kläm blev det icke nu i hårdrageriet! Man sög fin must ur höga föreställningar och begrepp. Kvinnan däremot saknar verklig politisk begåvning. Gummorna fortsatte att gräla om skolmästarns gris — eller vad nu243

tvisteämnet kunde vara — under det att de duktiga gubbarna övade sig på rösträtten. Bankirens partibildning föreföll fra Cecilia så löjlig och roande att gudinnan lämnade sitt majestät för att på en skälmsk liten molntuss singla ned till maken.

Fabian lille, yttrade hon ömt, du säger mina pojkar och din flicka. Nu har jag emellertid fullgoda bevis för, att gossarna också äro mina. Och jag ber dig Fabian, tro din gamla Cissi på hedersord: du är min dotters far!

Den lille bankiren rätade långsamt upp sig, hans handflator gledo fram till knäna, där de togo fäste, har spärrade upp ögonen och stirrade med två glasglober på Medusas huvud. Man kan inte säga att han utbrast — nej han skalv fram orden: I denna den plågsammaste stunden i mitt liv, kommer du med ett lättfärdigt, tarvligt, fult skämt. Det är Loewenskt, i sanning det är ^rwenskt! Jag tycker mig höra salig svärfars plumpa knektglosor. Jag blygs, jag blygs över dig!

Man förstår att gudinnan omedelbart återvände till det moln, hon aldrig bort lämna. Hon lät det stiga ytterligare några moraliska famnar och från dessa höjder uttalade hon med fast stämma: Du gör rätt i att blygas, Fabian. Du har åtskilligt att blygas över. Men sannerligen varken över mig eller min släkt.

Naturligtvis skulle han ha blygts på anvisat sätt om han alltjämt varit bankir och väluppfostrad man. Tyvärr hade han ock blivit en gudom. Divini-244

tetsvardande är smittosamt. Den faderliga länstolen hade förvandlats till ett moln, som jagade det moderliga, och däruppå tronade den Faderliga Pliktens gudom, en Jupiterliknande gestalt (dock ej till det yttre, bankiren var liten och skallig), med handen full av gruvliga åskviggar. Efter dryga fem minuters tystnad yttrade denna gudom: Nu ser jag klart.

Utmärkt! kom det från det andra molnet. Det var inte för tidigt.

Den faderliga rösten fortsatte, kylig och hård: Vem gav oss adressen på det där sannolikt mindre honnetta pensionatet? Jo — din bror Leonard! En förfallen libertin, som aldrig visat mig tillbörlig aktning. Varifrån fick Jase och hans son adressen? Naturligtvis från samma håll. Jag börjar skymta något —

A kors så-»-tråkigt! gäckades den moderliga rösten. Nyss såg du klart och nu börjar du skymta. Snart ser du ingenting för idel dumma inbillningar. Oberörd fortfor den faderliga rösten: Det är dig obekvämt att jag granskar saken i sömmarna. Jag förstår. — Vad skriver nu Edward? Jo — Fagerlinds son var närvarande. Alltså: i detta underliga pensionat förefinnes en hel Aspa-forskoloni: Jäses son, Fagerlinds son och Hansson. Just i detta pensionat som din bror rekommenderat åt våra barn. Ska vi skriva detta på slumpens konto?

Ja. Om vi eljest ha vårt förstånd i behåll.245

Gott. Då ska vi kanske också skriva på slumpen att detta sammanförande inträffade efter ditt besök hos Jase och

Fagerlindarna? Du vågar påstå, att denna fälla ej förberetts av dig och din släkt — Men Fabian, Fabian — till vad gagn? Hånskratt. Därpå:

Man skall vara blind för att ej se uträkningen. Ponera det vansinnigt och vidrigt otänkbara att jag skulle ge mitt samtycke till en förbindelse mellan Helen och Kerrman — hur skulle vi då undgå Jase? Skulle han inte komma på bröllopet? Skulle han inte sammanföras med hela vår släkt, alla våra vänner, hela hans forna umgänge? Och tror du, att någon ur våra kretsar skulle vägra att mottaga honom, sedan Bourinaisters mottagit honom? Hela mitt liv har jag satt in på att hålla det där skabbiga fåret borta från mig och de mina! Och nu lockas jag i denna skamliga fälla. Av vem ? Av min hustru. '

I bankir Bourmaisters eget intresse må inflickas att han ägnat en försvinnande liten procent av dyrbar tid och kraft åt Jase. Men för ögonblicket var han varken bankir eller Bourmaister. Han slungade ut en fruktansvärd vigg:

Ty du har varit medveten om hans plan! Du har befordrat detta — detta — detta koppleri!

Man förstår, hur högt han stigit i klarhetens zoner, då han dristades utslunga ett sådant ord mot det Moderliga Förnuftet. Var fanns nu hemmet, i vilket bankiren och hans hustru vankat om-246

kring, jordbundna mammonsträlar, husmor och krämare, men trevna, lugna, vänliga, värmande sig själva, varandra, ungarna väl ej med någon stark passionens glöd men med välmenta små smekningar, förmaningar, råd skämt — var fanns det? Borta. Hur kan något så solitt som en burgen, välförståndig mans hem försvinna utan att varken vatten eller eld, varken jordbävning eller fiendehand medverkat? Var äro de tre stora holländska ekskåpen fyllda med linne, ett Bourmaisterskt arv och fru Cecilias stolthet? Var är rokokomöbeln från det Loewenska Oylfa? Eller de Ehrenstralska pannåerna från Liljornas Viskingeholm ? Eller den stora härliga Rubens, som bankiren köpte i Dresden för en ren spottstyver? (Leonard säger att den inte är äkta, men vad kan han egentligen veta om det?) Eller Sevrespendylen, som den unge Bourmaister på sin först^ studieresa köpte i London anno 51 av en landsflyktig orleanist? Hela det präktiga vackra hemmet, vars ärvda hälft knöt till sig släktens minnen, den förvärvade familjens skiftande hågkomst — borta. Nyss ägde man det, nu äger man ingenting. Ty man äger ett hem blott så länge man älskar det. Och man älskar det blott så länge man är människa. Förvandlas man till en gudomlighet — strax är det slut. Man ser icke längre de kära tingen, man känner dem icke, man smeker dem ej. En gudomlighet äger ingenting på jorden. Han tronar i klarare zoner, icke jordbunden längre, men ej heller särdeles247

treven. Han tronar på ett moln, vars sammansättning är oändligen svår att analysera: hög moral, tradition, rätthaveri, självgodhet, kärlek och besviken kärlek, tillfredsställt hat och otillfredsställt, dumhet, klokhet, skarpsynthet, kortsynthet, högmod, pliktkänsla, fåfänga, sympatier och antipatier, känslighet, fantasi (ofta rik men stelnad som ett fruset vattenfall) och först och sist en vilja, som överhärdats, hårdnat i ett eller annat ångestbad. Ett besynnerligt moln kan tyckas och likväl just ett moln, en bevingad molnhäst, som lyfter sin ryttare högt över jord och människor, berövar honom hans ägodelar och låter honom behålla blott det höga medvetandet om sin person, sin plikt, sitt plågade hjärta och sin ensamhet. Och hur länge varar ritten? Stundom länge, stundom kort. Stundom stiger ryttaren av hästen först vid en öppnad grav och jorden återtar sin flykting.

Sedan de båda gudomligheterna ytterligare beskjutit varandra med några fruktansvärda, träffsäkra åskviggar, inträdde en tystnad och en orörlighet, som varade en dryg timme. Man utformade ultimata. Gudinnan tog först till orda:

Säg mig en sak, Fabian. Anser du, att jag är en dålig mor?

Tystnad. Därpå den Faderliga Pliktens gudomlighet med fast stämma: Det anser jag.

Lång tystnad. Därpå det Moderliga Förnuftets gudinna utan förhävelse men med eftertryck:Då anser jag, min stackars Fabian, att du har förlorat förståndet. Alltså blir det min sak och ingen annans att reda upp förhållandena i Paris.

Högst tillfredsställande ultimata ur klarhetens synpunkt betraktade. Och vad hade nu de båda gudomligheterna

att göra? Ingenting annat än att majestätiska, förbittrade och förtvivlade på var sitt moln singla ned mot staden vid Seine. De hade numera blott ett gemensamt: vägen.

Men inte var det ju på det sättet man hoppats att pappa Krau och mamma Miau skulle flyga till Paris för att omfamna sina kära korpungar! Bittert, i sanning.

Den fullbordade resan.

Samhället vilar lika mycket på spelregler som på tio Guds bud. Spel är en viktig mänsklig sammanlevnadsform, och vare sig det äger rum vid gröna bordet eller i direktionsrummet eller vid boddisken eller i parlamentet eller vid vägskälet, där Per köper Påls ko, måste vissa av ålder kända och erkända regler följas. Jäses fuffens vid spelbordet var ej en bagatell — det var ett urbota brott mot samhället. Efter en kvartsekellång process skulle målet slutdömas i Paris av bankir F. S. B. Bourmaister. Han var, som vi nämnt, ett stycke politiker och utgick alltså från oriktiga förutsättningar. Politikern uppför sin tankebyggnad med mycken skicklighet. Man får vara honom tacksam att han icke bygger på hälleberget. Man tröttnar fort på denna arkitektur. Vid sammanstörtandet säger politikern: Allmänna meningen har vänt sig. Det är oriktigt. Allmänna meningen vänder sig aldrig. Den lyder: Giv mig mitt dagliga bröd — får jag därtill sovel, blir jag kanske tacksam. Min granne skall jag bistå efter förmåga — som han ock mig — men visar han avoghet förbehåller jag mig rätten att visa avoghet i kub.

Från den kanten blåser genom årtusendenoföränderligt den allmänna meningen. Herrar politikers uppgift är att till allmänhetens förströelse låta sina mer eller mindre kortlivade ballonger segla kors och tvärs i det starka luftdraget. Dessa illusio-nisters skicklighet är värd aktning och tacksamhet — kanske ej minst då de lyckas »imponera» på sig själva. Familjepolitikern, fader Bourmaister, djupt självimponerad, utgick från en serie falska förutsättningar: 1) hade fru Cecilia rest till Aspafors ej blott för att visa bror Jase en vänlighet utan för att »återknyta»; 2) under Fagerlindarnas livliga och skadeglada medverkan hade bildats en Aspaforsliga i Pariserpensionatet, bestående av Janne Fagerlind, Kerrman samt den mystiske Corfitz Hansson; 3) för denna liga hade Helen fallit offer, det vill säga lurats att förlova sig med Kerrman; 4) Edward och Max hade förts bakom ljuset, varför de ej i tid kunnat varsko sin far. Kännetecknande för en känslopåverkad logik är just denna fjärde punkt. Hur kunde E. & M. hållas så okunniga att de ej varskott fadern? Jo, det är tydligt att de hållits okunniga, eftersom de ej varskott! Man överlämnar åt »högre makter» att utreda sammanhanget och nöjer sig med resultatet, som utan vidare slungas in i föreställningskvarnen. Det är som att kasta gråsten i kvarnhuven — nog blir det mjöl till sist, men vad för slags mjöl!

Som grund för de falska förutsättningarna låg hatet till Jase. Bankiren beredde sig på en andra gtrid med den en gång beundrade svågern. Devisen251

på hans krigsstandar löd: Man har icke rätt att förlåta. Fru Cecilias devis löd: Under vissa omständigheter har man skyldighet att förlåta. Hon var inte politiker och hennes syn på verkligheten därför klarare. En mor vet, att hon inte kan lämna det vanartiga barnet för beständigt i skamvrån. Även om det inte ångrar sig, måste hon förr eller senare plocka fram ungen. På denna praktiska erfarenhet vilar en god del av all moderlig vishet, som i sin tur hör till fundamenta för mänsklighetens klokskap.

Äventyren på resan till Paris voro små och gingo alla i en så att säga försonande riktning. Till exempel: någonstans mellan Lübeck och Hamburg nödgades tåget tvärstanna. Följden blev, att de båda gudomligheterna, som kroppsligen sutto knä mot knä, plötsligt kastades i varandras armar. Under intrycket av en stor fara kramade de varandra hårt och det kändes som om de aldrig skulle kunna skiljas mer. Efteråt var det nog så påkostande att åter bestiga var sitt ensliga moln — men det gick. (Tio år senare skildrades händelsen som en verklig järnvägsolycka vid vilken »många människor skadades och pappa och jag höll varandra i famn för att åtminstone dö tillsammans». Troligen var det resans katastrofala stämning, som materialiserades i minnet. Därtill kommer, att erinrade olyckshändelser gärna bör ha »krävt åtskilliga människoliv». För att äga värde. Ohyggligheterna förstoras nästan undantagslöst. Kanske får252

man i denna omständighet se en av orsakerna varför »historiens blad» äro så bloddrypande. Människan är grym men inbillar sig vara ännu grymmare. Även häri ligger utan tvivel en grymhet och kanske den, som är djupast

rotad.)

När Paris kom i sikte, uppstod hos pappa Krau och mamma Miau en lättförklarlig oro. En sak är att på avstånd uttala stränga och oemotsägliga omdömen rörande vissa korpungars sätt att flyga — en annan sak är att ha dem flaxande kring öronen. Pappa Bourmaister uttryckte då och då en förmodan, att »Max & Eddi troligen äro oss till mötes men väl knappast Helen». Ack gamle fader Krau, i detta högdragna för att inte säga strunt-förnäma »men väl knappast Helen», låg något som på unge Kerrmans bönespråk skulle heta: Gode Gud — låt Helen — vara till mötes — vara till mötes! — Fru Cecilia förnam endast högdragenheten och svarade än mera högdraget: Jag tar för givet att alla tre barnen äro sina föräldrar till mötes. Fattas bara annat.

Så stursk var hon över sina välartade, egenhändigt fostrade ungar. Men finns det något Vår Herre ej tillgiver så är det just sturskhet. Hennes straff kom omedelbart. Då tåget rullade in till perrongen, trängdes pappa och mamma Bourmaister i fönstret, för ögonblicket glömmande fiendskap och värdighet. Vilken besvikelse! Inga barn alls! Inte Helen, inte pojkarna. Det var någonting alldeles oväntat, oerhört, obegripligt.253

Barnen gitte inte komma dem till mötes! Snopna som aldrig förr stego de ned på perrongen, trasslande in sig i sina resgrejor och ohjälpligt tafatta i sin besvikelse.

Då griper plötsligt fru Bourmaister sin man i armen, nyper, viskar upphetsat:

Herre Gud! Fabian! Jase!

På några få stegs avstånd från makarna stod J. A. C. Loewen. Utan tvivel han. Gestaltens reslighet, det vågiga, blonda håret, det tvärstrukna hårfästet och pannans höjd över de mörkblå ögonen, den kraftiga näsan, den trotsiga munnen, den trumpna, högdragna minen — J. A. C. Loewen! Egendomligt nog sade sig varken bankiren eller fru Cecilia, att denna uppenbarelse i kött och blod kunde vara Jäses son. Vidskepelsen tog dem för en halv minut. De tänkte: Jase dör just nu och uppenbarar sig för oss i dödsögonblicket. (Anmärkas må att kaptenen under våren haft svåra hjärtattacker.) I själva verket var »uppenbarelsen» någonting vida märkligare än så — det var icke en man, som »gick igen», det var en handling, ett beslut, en vilja.

Den uppenbarade Jase lyfte på hatten och yttrade:

Jag antar att det är herrskapet Bourmaister? Mitt namn är Kerrman.

Han tillade: Fröken Bourmaister har sänt mig.

Tyvärr måste man säga att makarna Bourmaister vid detta märkliga tillfälle visade ringa254

sinnesnärvaro. För bankiren tedde det sig som en ofattbar förolämpning att barnen läto Kerrman taga emot föräldrarna. Blodet rusade honom åt huvudet, ögonen blixtrade, han väste fram: Ursäkta — jag har inte tid — just nu — eller någonsin —! Därmed störtade den lille mannen åstad som en besatt, hållande en kappsäck under vardera armen, paraplyfodral och cylinderask i händerna, kryssande kors och tvärs mellan människorna som om han sökt en kär vän under det att han blott sökte sitt tappade huvud. Likvisst kunde han ej utan vidare springa från fru Cissi; efter några sekunder stannade han för att i skydd av en resgodsstapel iakttaga sin maka och Kerrman. Vad han såg, verkade icke lugnande. För varje replik växte samtalet i livlighet. Slutligen grep fru Bourmaister den unge mannen i armarna och skakade honom i — som det tycktes — fullt ursinne. Bankiren skyndade till. Fru Bourmaister vände sig mot honom framvisande ett ansikte, som liknade en sinnesförvirrad tragisk mask:

Pojkarna? Pojkarna?? Pojkarna???

Hon ämnade göra ett meddelande, men rösten kvävdes av förtvivlans frågetecken i legio. Pojkarna? upprepade bankiren, vars ansiktsmask snart blev en avspegling av hustruns. Fru Cecilia lade huvudet på sned och stirrade virrigt framför sig, som om hon avlyssnat sin egen skräcksprängda röst:

Fabian — pojkarna är häktade — av polisen —Hon sa inte »dina pojkar», den goda frun. Slaget hade krossat varje uns av gudomlighet. Likväl lät hon slaget gå vidare utan förmildring — en följd kanske av striden bland

molnen. Häktade! skrek bankiren för att omedelbart i kraftig men låg ton tillägga: prat, prat, prat, prat, vad är det för dumheter —

Kerrman ingrep kärvt:

Får jag be fru Bourmaister fatta vad jag säger. Jag har ju tvärtom sagt att vi lyckats undgå häktning —

Tröst för ett tigerhjärta! Redan orden »lyckats undgå häktning», klinga hemskt.

Melankolikern på backanal.

För burgna, välordnade och välstyrda familjer lurar en fara just i deras självmedvetna trygghet. Grövre förseelser anses uteslutna; smärre försyndelser kunna botas eller överskylas tack vare burgenheten, klokheten, familjedisciplinen. Inträffar någon gång det »uteslutna» (som i fallet Jase), blir skräck och vrede utomordentliga: själva grundvalen har vacklat. Emellertid glömmer man alltför lätt att gränsen mellan grövre och smärre försyndelser är tämligen svävande och godtyckligt dragen i vår sedekodex. »Följderna» — Försynens ställföreträdare — döma stundom efter annan lag. Den stränge fader Bourmaister fann sina kära söner i ett läge, hotfullare än Jäses efter katastrofen.Likväl hade de båda väluppfostrade ungherrarna hållit sig så tämligen på rätter sida oin den fatala gränsen. Vem bar då skulden till deras förnedrande fall? Vi måste säga: i första hand papuanen. En Fagerlind, alltså en Loewen, en Jaseist! Hade den lättsinniga och förlåtande grenen av släkten sist övat hämnd mot den rättsinniga, stränga?

På sätt och vis. Som redan nämnts var arvingen till Aspafors en ohjälplig melankoliker.

Melankolikerns feststämning är våldsam och smittosam. Hela det lilla skandinaviska pensionatet råkade i våryra. En gång i livet ska man ha roligt! Papuanen blev hövding för en hel hord av uppjagade ungdomar. Det var icke någon särdeles graciös företeelse, detta lilla dionysoståg, som nu utan att göra särdeles stor skillnad på dag och natt härjade Paris. Undantagandes det vackra syskonparet Eddi och Helen bjöd horden på föga behag. Det blev en munter träskodans över Montmartre och Montparnasse.

I denna muntra ungdomsskara uppdök efter några dagars fest en egendomlig gestalt — Mary, missionären Corfitz Hanssons fästmö. Dotter till en präst, fästmö till en missionär borde väl flickan ha hållit sig borta från dessa papuanska fester. Icke förty måste nu missionären — i smyg — bevittna, hur hans fästmö än vid Maxis arm än vid Eddis fladdrade genom de parisiska nöjena. Varför ingrep icke den rättfärdige mannen? Hans ödmjukhet hindrade honom. Corfitz Hanssons endaberöring med Fagerlindarna, Jase, de unga Bour-maistrarna hade bestått i att öppna grinden för herrskapliga ekipage och ryttare. Han kände sig alltjämt stå vid grinden. Liknelsen om den fattiges enda lamm frätte honom till den grad i själen, att lidandet blev till en from njutning.

Orsaken till flickans uppträdande var enklare men icke mindre bitter. Det fanns något i Paris, bredvid vilket Louvre, Opera och Notre Dame blevo intresselösa — i själva verket den enda riktiga sevärdheten i världsstaden. Den hette Eddi! Sådant händer. En ung flicka reser till Paris, London, Rom. Hon kommer hem. Jag har sett Paris! Ah, det glömmer jag aldrig! — Ofta nog är det inte Paris, hon har sett. Hon har sett Eddi.

Vadmalsråttan i backanal.

När de lättsinniga roa sig, må dygden gråta — men då dygden blir odygdig, har den lättsinnige skäl att taga sig i akt. Ingenting är hemskare än att se en själ pinas i glädjens helvete. Flickan, som kommit sist i följet, ville tränga sig fram bland de främsta där Eddi dvaldes. Det kunde ske blott genom att fästa uppmärksamheten vid sin person. Munterheten hos en icke-munter, frivolitet hos en icke-frivol ändar i cynism. Det blev den backanaliserade vadmalsråttan förbehållet att komma förargelse åstad. Hon var inte olik en häxa på färd till Blåkulla, där hon alltid några huvuden högre än de andra — uppflugen på en stol, ett bord,258

en stensockel — sökte övertrumfa dem i skri, skratt, cynism. För resten saknade hon inte skönhet, men »häxvinklarna» vid tinningarna med dess starka »åskviggar» framträdde så tydligt — till exempel då hon dansade med utslaget hår — att hennes öde några århundraden tidigare helt säkert slutat på bålet. Kanske gjorde

det så även nu.

Förargelsen bestod däri, att hon en afton — den sjätte i backanalen — utvisades från en lokal. Naturligtvis vaknade hela följet ur sitt rus. En medlem hade blivit skymfad! Varför? Personalen svarade: Hon hade betett sig oanständigt. Följet visste inte ens vart hon tagit vägen, så ringa uppmärksamhet skänktes den, som offrade allt för att vinna den. Slutligen fann man henne på trottoaren, nedsjunken bakom en stolhög. Eddi lyfte upp henne. Då slog hon armarna kring hans hals och kysste honom ursinnigt. Den unge mannen utbrast ofrivilligt: Ah fy så otäckt! — Hennes kvällskavaljer, Max, spelade med mycken komik en liten svartsjukekomedi. Följet skrattade. Man var ju ute för att roa sig.

Resultatet av den pinsamma episoden, flickans utvisning blev att hon åter måste överdriva överdriften, stegra festens redan alltför stegrade tempo. Rätt vad det var ropade flickan i det hon med hysterisk muskelspänning höjde sig på tå och slog ut armarna: Nu vill jag veta mitt öde! Till sibyllan! Till sibyllan! — Klockan var mellan tre och fyra på natten, men förslaget mottogs med259

rasande bifall. Ju tokigare desto bättre! Följet störtade upp mot Montparnasse, papuanen dansande i spetsen. Han ropade: Jag har så roligt, så jag tror inte det är sant! — Sibyllans hus upptäcktes (ett par av flickorna voro hennes trogna klienter), porten till rucklet stormades, den vind-lande trätrappan skrek under hordens klampande fötter. Och nu kunde man sannerligen tro sig försatt till Blåkulla! Gumman med flämtande ljus i handen kom utrusande, skrämd först, sedan ursinnig. Svept i en fantastisk nattdräkt, som tycktes hopsatt av allahanda granna trasor, och med hårtestarna till väders tedde hon sig som en veritabel trollpacka.

Papuanen tog upp några mynt och strödde över hennes huvud. Bredvid dem stod flickan, och i det hon i en ny hysterisk muskelspänning bredde ut armarna och höjde sig på tå ropade hon: Pour diable, madame! Jag vill veta mitt öde!

— Gumman betraktade henne några sekunder, nickade, svarade buttert: Det ska du också få. — De gingo in i ett inre rum. Under de få minuter spådomen varade, sjönk stämningen hos de övriga till den ömkligaste morgon-efterslöhet. Och lika slö syntes vadmalsråttan när hon åter utträdde ur sibyllans tempel. Förtretad utbrast hon: Asch, en sån käring! Vet ni vad hon sa? Att jag ska dö — — — Dö ska vi alla! genmälte papuanen i en gäspning. Flickan mumlade: Ja, men snart

— din tosing —260

Emellertid är det föga troligt att gumman spått henne döden. Sibyllor liksom läkare, uttala sig ogärna i den riktningen. Troligare är att hon, kanske förnimmande flickans uppjagade stämning, använt någon av yrkets allmänneliga fraser, till exempel: En stor olycka hotar, om ni ej tar er till vara. Strax steg vadmalsflickan från Småland fram och dömde vadmalsflickan i Paris. Du har syndat, du skall dö! (Och man kan vara viss om, att den småländska vadmalsflickan hela tiden stått på lur för att vid lämpligt tillfälle säga sin parisiska gen-gångerska den förkrossande sanningen!) Flickan gick fram till Eddi och sa i det hon förde sitt ansikte tätt intill hans: Nå, Eddi, hörde du nu, att jag ska dö? Kors, vad dina vackra ögon ska gråta!

Därmed var vadmalsråttans backanal all. Hon nådde fram till att få säga den dyrkade att han hade vackra ögon. »Kors, vad dina vackra ögon ska gråta», betydde: Jag älskar dig så oändligt, att du väl månde gråta, om du visste vilken kärlek du förlorar. Lyckan och skammen att ha gjort denna kärleksförklaring påverkade sannolikt hennes beslut i högre grad än ångern över backanalens »utsvävningar». Hon hyste ett visst överseende och medlidande med sig själv så länge hon inte ens fått bekänna sin kärlek. Sedan hon unnats den lyckan var medlidandet uttömt och domen föll.

Följande dag — som var backanalens sjunde och sista — hördes ännu en svag återklang av cynism. De sömniga pensionatsungdomarna hade just slagit261

sig ned vid lunchbordet, då tjänarinnan anmälde att en herre sökte fröken Mary. Flickan sprang upp, kritvit i ansiktet. Hon mumlade: Jag vet. Bed honom stiga in i mitt rum. — Vänd till de övriga och med ett fånigt leende: Kära då, tänk inte illa om lilla mig att jag stänger mig inne med en karl. Han är missionär nämligen och ska bara

omvända synderskan. — Det var vadmalsråttans sista försök till skämt i den frivola stilen. Hon gjorde fiasko in i det sista. Ingen drog på mun. Kanske hade man på känn, att en olycka hotade. Förkänslan måtte dock ej ha varit stark ty ungdomarna fortsatte även den kvällen och natten sin backanal, likvisst utan vadmalsråttan.

Vadmalsflickan hade tillkallat sin fästman för att taga avsked. Hon var honom icke längre värdig, ty dels älskade hon Eddi, dels hade hon tillåtit Max friheter, som hon i varje fall själv betraktade som dödssynder. Sannolikt styrkte henne missionären i denna åsikt. Han grät bitterliga med henne — mannens snyftningar hördes ut i korridoren — men torde ej ha gjort något för att trösta. Naturligtvis visste han ingenting om hennes självmordsplaner. (Åratal senare skulle dock Max med rullande ögon och flämtande av sinnesrörelse utbrista: Karln satt faktiskt helt lugn och såg på, hur den arma människan knaprade sublimattabletter som karameller. Faktiskt! — Vartill Eddi försmädligt genmälte: Då måste du också ha sett på — hur skulle du annars veta?)262

Sista backanalnatten togs grundligt. Ungdomarna kommo hem vid niotiden på morgonen. I pensionatets vestibul, med sina mörkblommiga tapeter, sina klädhängare, tungt men säkert bärande gedigna och föga snitsiga överplagg, kappor, rockar, hattar, sin soffa, fet av kuddar och antimakassar, sitt slitna parkettgolv gjorde — enligt Eddi — på den feststämda skaran ett ohyggligt trist och småborgerligt intryck. Mitt upp i denna småborgerlighet uppdök nu en svartklädd tjänsteflicka. Den svarta dräkten bar hon visserligen var dag, men hållning och uttryck voro ej vardagliga. Hon lyfte armarna med händerna knutna (ungefär som Mary hos sibyllan), hon sträckte sig på tåspetsarna, hennes huvud lutade något åt höger, hon såg ut som om hon hängt på ett osynligt kors, och med ett oändligen plågat och vredgat uttryck ropade hon i en sträv viskning: Tysta! Uppför er anständigt! Har ni inte aktning ens för döden!

Döden?

I den tysta våningen förnams kort efter midnatt ett jämrande, pipande läte. Värdinnan och hennes tre tjänsteflickor lågo någon stund och lyssnade i halvslummer, ovilliga att vakna. Snart växte jämmern till starka stönanden och ur dessa trängde skarpa skri som från en kvinna i barnsnöd. Äntligen bekvämade sig de tre fruntimren att lämna den ljumma slummern. De störtade ut i korridoren. Där vacklade famlande en vit gestalt av och an, ej olik en vingskadad fjäril. Hon ropade263

0 Gud, hjälp, hjälp, förbarma dig! Mor, mor, jag lider! Jag har tagit gift.

Värdinnan sände den ena flickan till närmaste polisstation. Under väntetiden hällde hon mjölk

1 den sjuka och sökte förmå henne att kräkas. Trots smärtorna tycktes den sjuka ovillig att göra något till sin räddning. Mellan anfallen hörde frun henne mumla: Nej, nej, de ha dödat mig. Jag vill inte leva. — Efter ungefär en halvtimme fördes hon av polisen till sjukhus.

Allt detta berättade den upprörda flickan i svart för ungdomsskaran. Hur snabbt vissnade icke Dionysoskransarna kring dessa unga, heta tinningar! Där stodo de askgrå i sina ansikten, klapprande med tandraderna, som en gång skola blottas till ett ohyggligt långt leende.

Nu inträdde från gatan den andra tjänsteflickan. Hon kom från sjukhuset. Själva den atmosfär av saklighet, som omger ett sjukhus, dess läkare, personal, anordningar, hade befriat henne från nattens hysteriska skräckstämning. Hennes »nykterhet »verkade lugnande. Likvisst voro nyheterna ej alltför hoppingivande: Hon lever ännu. Men---

Ordet »lever» sände en sprittning genom ungdomsskaran. Man andades lättare. Lever! det är ju huvudsaken. Max ropade: Blommor! Blommor! Vi måste ge henne blommor! — Han rusade omkring med framsträckta händer, som om han velat kasta sig över en rabatt eller plocka den solkiga tapetens dunkelvioletta liljor. Papuanen264

upprepade — ännu med ett svagt eko av rusig glädje i rösten: Ojavisst! Blommor! och tog fram plånboken. Infallet kan synas en smula lättsinnigt. De inbillade sig, alla dessa ungdomar, under några ögonblick att olyckan skulle kunna besvärjas med blommor. Dessa graciösa tingestar, som utföra sitt värv lika väl i ett barns hand, vid en bruds barm, på en åldrings sköte, vid den sjukes bädd och på den dödes kista.

Mitt upp i denna naiva blomentusiasm, som grep hela ungdomsskaran — även Jonas och Helen — inträdde omedelbart prosan. Från korridoren och den sjukas rum kom, följd av värdinnan, en herre, vars lediga, kraftiga hållning och en smula kärvt opersonliga uppträdande antydde officern. I handen höll han två brev. Han läste deras utanskrifter, bytte en hastig blick med värdinnan och vände sig därpå till ungdomsskaran, som plötsligt stillnat. Han böjde högst obetydligt och rätt ohövligt på huvudet, spörjande (på franska):

Finns här herr Max Bourmaister?

Det är jag, svarade Max.

Och herr Edward Bourmaister?

Jag-

Främlingen, vars ansikte pryddes av en synnerligen välvaxad martialisk svart mustasch, till formen ej olik ett §, fick nu ett mera älskvärt uttryck. Och i det han bugade sig djupare än nyss (antagligen därför att han nu var på »den säkra sidan») yttrade han:Jag måste tyvärr besvära båda herrarna Bourmaister med att ställa sig till rättvisans disposition.

Paragrafmustasch.

Paragrafmustaschen var en streber av Jäses typ, en ung man som a tout prix vill göra karriär.

Enligt sin egen uppfattning beslöt han att noggrant undersöka, huruvida här förelåge ett brott. I själva verket beslöt han att här skulle föreligga ett brott. Fatala omständigheter kommo honom till hjälp. Före giftintagandet hade den stackars flickan skrivit tvenne brev, som hon lagt på sitt bord — det ena till Max, det andra till Eddi. Breven innehöllo till nio tiondelar idel svammel, sannolikt påverkat av Kameliadamen. Några fraser blevo emellertid av betydelse. Till Max dessa: Vad du sökte hos mig var icke kärlek, det var skändlighet. — Du har drivit mig i döden. De fatala fraserna till Eddi lödo: Jag är ej mer. En obetydlig viol har vissnat vid din fot. Du har så velat, Eddi! (Tydlig teaterpåverkan.) Min älskade, min avgud, en död kvinna ligger framför dig. Sätt din fot på hennes barm. Är du nöjd? Då är jag nöjd.

Bakom dessa falskt klingande utrop låg naturligtvis en blott alltför äkta smärta. Man har icke rätt att av ett »falskt patos» sluta sig till en förfalskad, låtsad känsla. Den stackars flickan såg säkerligen i Max och Edward sina mördare, den ene hatad, den andre älskad. En mindre ambitiösoch mera erfaren polisman skulle emellertid i dessa dokument — pius vissa svävande utsagor från värdinnan och tjänsteflickan — näppeligen ha sett giltig orsak till en så allvarlig åtgärd som häktning. Den unge mannen med paragrafmustaschen hade alltför kraftiga tandrader, alltför god aptit på framgång. Han vädrade en sensationell passionshistoria, en sån där lysande juridisk fäktning eller skenfäktning, i vilken fru Justitias svenner och väpnare vinna sina sporrar. Man tanke sig: tvenne bröder, tvenne rika, unga rucklare, som gemensamt förföra en ung oskuld och driva henne till självmord! Sedan han förbjudit de båda anklagade att lämna bostaden, sökte han omedelbart utverka häktningsorder.

Därvid yppade sig tyvärr en svårighet av formell art. Flickan levde ännu! Brottet var tills vidare ofullbordat. Sjukhusets överläkare »reserverade sitt omdöme». Något förhör med den sjuka var i alla händelser uteslutet. Personalen betecknade hennes tillstånd som en på grund av patientens starka fysik långdragen agoni. Paragrafmustaschen ämnade icke tillåta en stark småländsk fysik att skapa hinder för hans framtida lycka. Sedan han i Corfitz Hansson funnit ett vittne, som föreföll ytterst användbart, arbetade han ivrigt för häktning.

Jonas' fantasi.

Kampen mot den energiske polismannen upptogs så gott som omedelbart av Jonas Kerrman.

Det saknar ej intresse att granska hans motiv.

Han avskydde de båda bröderna. Efter hetsjakten vid lunchbordet, då de övermodiga sällarna skulle tvinga oäktingen att bekänna sin »skam», hatade han dem med samma omutliga moraliska hat, som Fabian Bourmaister ägnade sin svåger Jase. Vidare: han hyste en syndig lust att se bankiren förödmjukad — mannen, som en gång

jagat hans egen (visserligen ej älskade) far på dörren. Vilket ypperligt tillfälle! Han behövde bara gå in på sin kammare och lägga armarna i kors. Fader Bourmaister skulle få söka sin stolthet och framtidshopp i häktet.

I trots härav tog han beslutsamt och verksamt de avskydda slynglarnas parti. Orsaken var naturligtvis först och främst hänsyn till Helen, men troligen hade icke ens kärleken förmått honom till en så livlig verksamhet, om inte hans fantasi kommit med i spelet. Han såg vad som hänt och vad som var nära att hända. Den solida, välordnade familjen Bourmaister skulle sprängas i luften på det mest »ovederhäftiga» sätt. Själva den aktade och präktiga firman, Arnfeldt, Bourmaister & Co skulle få en försvarlig törn. Även om häktningen slutade med ett frikännande skulle skandalen bli stor nog för att omöjliggöra bröderna Bourmaister — »skäligen misstänkta» för268

att ha begått ett nesligt brott. Den hysteriska och tämligen värdelösa flickan skulle alltså ha rätt att med sina »dumheter» mer eller mindre skada en välfuntad familj och en solid firma? Nej!

Hans första åtgärd blev emellertid just att gå in på sin kammare och lägga armarna i kors. Saken måste genomtänkas. Hack i häl följde honom Helen, slog armarna kring hans hals, grät och kysste honom, kysste honom och grät. Behövde hennes kärlek en konfirmation, så kom den nu. All hennes lit ställdes till den ende, Jonas! Han och ingen annan kunde rädda bröderna! Hon snyftade: Jooonas, om du hjälper dem, så ska jag kyssa ihjäl dig! — Tagande något av denna utomordentliga frikostighet i förskott svarade han tämligen oartigt: Dina kyssar — smack — göra varken — smack — från — smack — eller till — smack. Och när hon alltjämt med smekningar och frikostiga anbud sökte sporra hans goda vilja, yttrade han kärvt: Var så beskedlig och håll käften, när jag tänker! — Ja, älskade Jonas! viskade den ödmjuka flickan. Bara du tänker! Och hjälper! — Hon satte sig på sängkanten och stirrade med hundrade ängsliga frågor i ögonen på denne märklige unge man, vars höjda ögonbryn skvallrade om djupsinnigt grubbel, vars anletsdrag i övrigt vittnade om stålhård vilja, djärv beslutsamhet, överlägset lugn — en sann övermänniska från lilltås-nageln ända upp i den gula kalufsen, som då och då kringkrafsades av en »tankeställande» hand.En flicka, som betraktat honom med nyktrare ögon än Helens, skulle sannolikt funnit att han såg »odrägligt viktig» ut. Ty det gjorde han! Det ädla beslutet att rädda »de där åsnorna» (bröderna Bourmaister) hade sorgligt att säga stigit honom en smula åt huvudet. Just därför att han avskydde dem, kände han mäktigt sin överlägsenhet. Han var en man, för vilken känslorna intet betydde, då de ej gillades av det klara förnuftet. Helen behövde icke egga honom. Hans fantasi hade tagit saken om hand. Redan älskade han den — och häri ligger fantasiens betydelse. Saken var hans. Han ägde hela familjen Bourmaister: pappa, mamma och barn. Det minskade till och med hans avoghet mot bröderna. De hade blivit dockor i hans hand och barn älska sina dockor, även »strykdockorna». Han kände sig som den »fina släktens» höge och fördomsfrie beskyddare. Han hade ingen tanke på att draga praktisk fördel av sin position. (Dylikt är övermänniskan förbjudet, och häri ligger just hennes tragiska storhet, som för resten ingen annan än hon själv förstår att till fullo uppskatta.) Hade han i stunden skänkt en tanke åt sin förlovning, skulle han alltjämt funnit den lika orimlig. Troligt är likvisst att fantasiens nya äganderätt till familjen Bourmaister förberedde en jämkning i åsikter.

Efter en kvarts tankearbete hade fältherrn redan uPPgj°rt sin plan. Han gick fram till denängsliga flickan, tog hennes haka i handen och yttrade med stolt behärskning:

Min unge, du kan vara lugn. Jag åtar mig saken.

Upp flög flickan, slog armarna kring hans hals och infriade åter en del av det frikostiga löftet. Vilken man, hennes Jonas! Skulle inte en sån ha rätt att säga »håll käften» åt en tanklös flicka som stör honom i hans tankearbete? Jo då. Och värre saker än så.

»Brottets bana.»

Det brott eller serie av brott, som unge Jonas nu skulle begå, har onekligen vissa likheter med Jäses förseelse av anno 62. Att »korrigera lyckan» vid gröna bordet och att »organisera vittnesmål» för att segra vid domarbordet är utan tvivel rätt likartade företeelser.

Sedan Jonas genomtänkt saken, blev hans första åtgärd att i rätt riktning organisera allmänna opinionen, det vill säga stämningen på pensionatet. Han förstod, att en skicklig paragrafman ur denna hord av upprörda, naiva ungdomar skulle kunna utpressa vilka vittnesmål han helst önskade. Jonas tillgrep ett djärvt medel: han tog saken humoristiskt. Utan tvivel var det cyniskt i betraktande av de betydande andliga och kroppsliga lidanden, soin förelågo. A andra sidan: vad gagnade det flickan att taga saken annorlunda? Jonas sprang till sjukhuset och då underrättelserna voro minst sagtnedslående, förfalskade han dem. Faran var redan överstånden, det hade aldrig varit någon verklig fara. Stämningen på pensionatet blev lättare och det var inte längre så svårt att väcka sympati för Max & Eddi (som sutto instängda på sitt rum), Redan några timmar efter katastrofen höll skrattet ett visserligen blygsamt återintåg på olycksplatsen. Max & Eddi voro »ena åsnor», men oskyldiga. Jonas hade funnit formeln.

Han gick än längre på brottets bana: han mutade. Han lät värdinnan förstå att hon kunde vänta sig ekonomiska fördelar av den »stormrike» bankiren. Tjänsteflickan, som i så upprörd sinnesstämning mottagit de hemvändande backanterna, var brödernas argaste vedersakare — kanske med någon liten amorös besvikelse i hjärtat. (Le beau Bourmaister var — oförtjänt nog — en »farlig pojke».) Jonas sa till henne: Fröken Bourmaister är så uppriven, lova mig att se till henne en smula! — Så sägande smög han en sedel i flickans hand. Attacherad hos fröken Bourmaister kunde den goda flickan ej länge bibehålla sitt uppskruvat fientliga sinnelag. De där Bourmaisters är ändå bra präktiga människor, fast pojkarna råka vara lite slarviga! Tillägg: Men det är ju alla pojkar! Tillägg: Och herr Kerrman är då så rar och finkänslig!

Allmänna opinionen hade dirigerats i lämplig riktning. Paragrafmannen hade icke längre fältet fritt för sina juridiska konstruktioner. För restengav Jonas flera dusörer av allahanda slag och under skilda förevändningar. Fagerlind bestred alla kostnader. Den beskedlige papuanen hade naturligtvis genast fått klart för sig att han och ingen annan bar skulden. Bara jag visar mig, strax sker en olycka. Han trugade pengar på vännen. Tag mera, Jonas, gör mig åtminstone den tjänsten! Jag blir dig tacksam i hela mitt liv! Papuanens blinda offerbegär skulle försvåra Jonas' uppgift. Honom ovetande begav sig papuanen till undersökningsdomaren och begärde att få ställa borgen. Olyckligtvis framställde han saken på ett mycket förvirrat sätt. Domaren trodde sig utsatt för ett klumpigt mutförsök.

Jonas' försök att bagatellisera saken strandade fullständigt. Domaren yttrade torrt och kärvt att han ej mottagit officiell rapport och att han blott läst de båda breven i ännu ej beedigad översättning. Han ville icke göra ett förhastat uttalande i saken men fann att den omöjligen kunde behandlas en bagatelle. — Sålunda avsnäst ändrade Jonas strax taktik. Han blev mycket allvarlig och något sentimental. Han talade om en oskyldig systers lidanden, om föräldrar, stapplande på gravens rand, om en hedervärd släkt, »en bland de mest aktade i hela Sverge». Domaren avbröt honom med en otålig rörelse och genmälte ännu mera knastertorrt:

Jag vet inte, hur det är i ert land, monsieur, men i Frankrike råder likhet inför lagen. Jag har ingenting att tillägga.

Nyttan av vissa slags idioter.

Jonas sa till Helen:

Här hjälper ingenting annat än protektion.

Mormorån! Ta mig tusan! Mormorån! Den idioten ska hjälpa oss.

Ett ordstäv varnar oss för att förakta små sår och fattiga släktingar. Även de så kallade »idioterna» bör inneslutas i denna amnesti. Döm dem ej för hårt! En vacker dag kan du behöva en eller annan av dessa »idioter» och just därför att han är så idiotisk. Jonas hade burit ett stillsamt men beskt förakt för Swensson med den löjliga mormorsfåfängan. Icke förty hade han uppehållit förbindelsen med sin för detta kamrat. Han hade skrivit till honom från Paris, möjligen för att skryta — ty bördsfåfängan är ju inte den enda. Mormorän svarade och i detta brev, som Jonas bevarat, stod bland annat: Du bör ej försumma att besöka deputeradekammaren någon gång, då den berömde hertig de Or—nt presiderar. Han och min mormor äro bryllingar och dessutom ungdomsvänner. Då mormor är i Paris umgås hon i Palais Gr—nt och hertigen gör själv visit i hennes hotell. Kanske intresserar det

dig att höra, hur de äro släkt? (Frågan var rent retorisk.) Jo,274

hertigens mor var en prinsessa Auersperg. Som du kanske vet äro husen Auersperg och Bouillon befryndade genom etc., etc., etc. — — — en hel liten ättartavla!

Kammarens president! Hertig de Gr—nt! Minsann, det vore en trumf att spela ut mot blodtörstiga paragrafmän! Han skickade tjänsteflickan med telegrammet: Bed din mormor omgående sända kraftigt rekommendationsbrev för mig hos hertig Gr—nt.

Emellertid utvecklade sig händelsen alltför hastigt. Paragrafmannen återvände för att avsluta förhöret. Det blev nu Jonas' tur. Han svarade med yttersta älskvärdhet på alla frågor utan att vare sig kompromettera eller försvara bröderna. Förhöret artade sig till ett nästan vänskapligt samtal. I det han tog avsked yttrade paragraf mannen:

Jag sätter nu upp min rapport. Häktning är otvivelaktig.

Då får jag kvicka mig då, tänkte Jonas. Han sa till Helen: Du måste genast följa mig till domaren. Han kommer kanske att dö av ilska, ifall han inte nödgas lägga band på sig av pur artighet. — Helen blev skrämd, men Jonas tog henne under armen och släpade åstad.

Kanske trodde sig domaren ånyo utsatt för ett mutförsök. Han lade inte det ringaste band på sina känslor som han, springande av och an i rummet med fladdrande röck, öste ut över Jonas, Helen var luft för honom! Den knäsvaga flickan275

sjönk stillsamt ned på en stol. Jonas åter, den kloke gossen, stod där med sänkt huvud som skolpojken inför den vredgade rektorn. Han gjorde inte något försök att avbryta, men med små, tafatta åtbörder betygade han sitt hjärtas förtvivlan. Äntligen tröt luften domaren och Jonas kom till orda:

Herr domare, yttrade han milt men bestämt, jag skulle aldrig tillåtit mig detta, om icke hertig de Gr—nt rått mig att med fullt förtroende vända mig till er. Hertigen prisade er humanitet —

Vem? sporde domaren.

Hertig de Gr—nt.

Vilken hertig de Gr—nt?

Kammarens president.

Paus. Helen tänkte: Nu är Jonas också förlorad! Herre milde Gud vi komma att sluta i fängelset allasammans. O pappa! O mamma!

Domaren buttert:

Känner ni hertigen?

Helt obetydligt, svarade Jonas med vinnande blygsamhet. Men en släkting till mina vänner (osagt vilka — domaren trodde, att det var de anklagade), en släkting till mina vänner, Sa Altesse Serenissime Marie-Pie-Pauline, princesse de Stolberg-Stolberg är nära befryndad med hertigen och dessutom hans ungdomsvän. Hon umgås flitigt i Palais de Gr—nt.

Det angår ju inte mig, mumlade domaren, ej utan orsak. Därpå i förbigående:

Och hertigen nämnde mitt namn?276

I varma ordalag —

Jonas tänkte: Du har ändrat sinne, min vän. Jag måste ge dig tid att också ändra ansikte. Han sa i lätt samtalston:

Kanske intresserar det er att höra hur hennes höghet och hertigen äro släkt?

A, jag vet just inte det — mumlade domaren lamt.

Jonas fortfor:

Hertigens mor var som bekant en prinsessa Auersperg. Troligen vet ni också att husen Auers-perg och Bouillon äro befryndade —

Etc., etc., etc., etc., etc. — hela litanian, ehuru kanske en smula ändrad här och var av minnesfel. Domaren lyssnade uppmärksamt för att icke säga girigt till dessa högintressanta och högadliga detaljer i ett mål, som egentligen rörde en subli-matförgiftad smålandstös. Plötsligt sken han upp, gnuggade belåtet händerna och yttrade:

Jag har verkligen en gång haft den äran att uppvakta herr de Gr—nt. Det är kanske tio år sen. Hertigens advokat förde då en stor process rörande

vissa domäner---

Etc., etc., etc., etc., etc. — i en kvart. Jonas lyssnade uppmärksamt och betygade då och då med små utrop sitt intresse. Vid berättelsens slut rynkade domaren pannan, harsklade sig, avslutade i allvarlig ton:

Herr de Gr—nt är en utomordentligt nobel, älsk-277

värd och rättänkande person. (Uttytt: Till hertigen tar jag icke någon hänsyn men kanske till mannen.)

Jonas böjde på huvudet:

Herr domare, ni känner hertigen bättre än jag.

Både sant och smickrande! Nu tycktes emellertid domaren plågad av oroliga tankar. Han muttrade för sig själv och småskakade på huvudet. Plötsligt upptäckte fransmannen Helen, som han antagligen glömt. Han drog en lättnadens suck och gick livligt emot henne.

Mademoiselle! Ni är blek?

Mademoiselle, upprepade Jonas med en viss högtidlighet, mademoiselle är syster till de båda unga män, som råkat i en så sorglig belägenhet.

A, jag förstår, mumlade domaren medlidsamt. Han räckte henne med en impulsiv rörelse handen. Den knäsvaga flickan reste sig, varvid den lille domarens värdiga hållning kom en smula på sned. Han rätade dock genast upp sig och yttrade:

Mademoiselle, jag vet icke hur det kan vara i ert land. Men i vårt Frankrike är det varje mans främsta plikt att beskydda oskulden och bespara den onödiga lidanden. Vad jag kan göra för er och edra bröder, det kommer att göras.

Helen böjde graciöst på huvudet. Domaren bugade djupt. Därpå skänkte han Jonas en mindre djup bugning som besvarades på samma sätt. Ty hertig de Gr—nts protegé kan givetvis inte vara för mjuk i ryggen.

Utkomna på gatan hängde Helen huttrande vidsin väns arm. När de gått ett stycke, stannade hon och sporde: Jonas, minns du vad jag sa dig för ett par veckor sen? — Det gjorde han inte. Hon sträckte sig på tå och viskade i hans öra, triumferande som en liten odygdig och gäckande sate: Komediant! Komediant! Komediant! Den unge mannen rodnade och muttrade förtrytsamt: Visst inte! Vad skulle jag för resten göra? Du är bra dum.

Men man måste ge henne rätt. För att vara en så utpräglad föraktare av »låtsandets konst» hade han spelat inte så illa. Man frestas säga: komprometterande bra.

Melpomene & Thalia.

På ett sjukhus ligger en flickkrake och kämpar med död och smärtor. Hennes magsäck är uppbränd.

Överlever hon så blir hon i alla händelser invalid.

På ett ämbetsrum står en ung man och spelar den rena farsen med en värdig domare, som ingalunda vill spela fars men lockas in i den genom en liten svaghet.

På ett hotellrum sitta under polisbevakning tvenne eleganta ynglingar, röka, spela schack, gnola varietévisor och utbrista då och då: Tusan så konstig flicka i alla fall!

På sin ytterligt enkla kammare sitter en fattig missionär och grubblar och kämpar med sitt samvete. Har han rättighet att låta sitt hjärta brista av sorg eller är det inte snarare hans plikt attsöka ett lån och begynna en människogagnande verksamhet?

Slutligen — på Gare du Nords perrong står ett förvirrat föräldrapar och plågas av ångestens andnöd, svindel och huvudvärk.

Bankiren och Jasesonen.

Bankiren yttrade: Cissi, låt oss gå till våra barn.

Det är för långt att gå, invände Jonas, jag har tagit en landå.

Varför en landå? inföll den allt annat än snåle rikemannen. En droska kostar hälften och gör samma tjänst. Det är mycket slösaktigt, mycket slösaktigt i sanning! — Jag ska betala differensen, svarade Jonas lugnt. Orsaken varför han mötte vid stationen var den, att ingen annan stod till buds. Sedan Helen sett den närmast hotande faran för bröderna avlägsnad, beslöt hon att tillbringa sin tid på sjukhuset. Papuanen hade försvunnit i melankoli och världsvimmel. Återstod Jonas. Han sa: Faller mig inte in! Att möta dem. — Helen, som blivit karskare efter segern över domaren, svarade värdigt: Ingen har frågat efter vad som faller dig in. Jag ber dig möta dem och det gör du. Hyr en landå. — Knorrande och morrande lydde han och fick till tack heta slösaktig. Senare på kvällen, då de olyckliga föräldrarnia under polisuppsikt omfamnat sina söner, sa fru Cecilia utan sammanhang med föregående:

280

I alla händelser har han ett hyggligt utseende.

Hyggligt! utbrast bankiren, som tydligen inte behövde fråga, vem omdömet gällde. Hyggligt! Det må jag säga. Tänk bara vilken oblyghet av denne valp att vilja betala differensen! Hygglig! Han var till och med smutsig i ansiktet, då han mötte oss! (På stationen hade Jonas fått ett sotflak på kinden.)

Fru Cecilia svarade:

Alldeles riktigt, Fabian lille. Han var högfärdig och smutsig och du var högfärdig och dum. Jag hade tråkiga kavaljerer.

Frånsett dessa grava beskyllningar för smuts, högmod och slösaktighet blev den hatade Jäses son icke utsatt för några beskyllningar. Under de närmaste timmarna och dagarna behövde bankiren ovillkorligen ett stöd, en man som var fullt inne i situationen.

Vem skulle han få? Fru Cecilia tillbragte hela dagen hos sina söner. De unga herrarna började bli otåliga. De ämnade inte längre vara med på det här skojet. De betraktade sin förtvivlade stackars mor med förolämpade och förebrående blickar. För bortskämda barn blir det till sist far och mor, som nödgas stå till svars för vad som händer dem. Max uppbyggde henne med att säga: Det här gäller faktiskt våra huvun. Faktiskt! Om vi inte ha våra nerver i ordning, klara vi inte livhanken. Faktiskt inte! Den goda moderns plikt var självklar: hon måste hålla deras281

nerver i ordning. Det skedde dels genom vissa kulinariska arrangemang av hög kvalitet, dels genom att spela priffe. Det spelades dagen lång. Bankiren tillät sig förebrå ynglingarna och fru Cecilia (ni och er mor hette det nu) detta spelraseri, särskilt opassande under så allvarliga omständigheter. Max' trinda ögon vidgades på ett skräckinjagande sätt i smärta och förebråelse. Han utbrast: Pappa är verkligen vänlig! Ska vi sitta här hela dan och bara tänka på bödel och giljotin?

Bankiren hade orsak att känna sig illa behandlad. Hans dotter ignorerade totalt hans faderliga myndighet. Hennes barmhärtighetstjänst på sjukhuset, där hon höll sig ständigt beredd att komma den sjuka till tröst, höjde henne

över vanlig moral och förlänade hennes väsen någonting storartat, lugnt, blitt och retsamt. Föll talet på Kerrman fick han heta Jonas eller min fästman eller min duktige gosse eller — om han själv var tillstädes — Jonas, min älskade vän. Tilltal och omtal, som blott passa för en legitim fästman. Den upphöjda flickan generade sig inte, och vad skulle då hennes far göra? Naturligtvis skulle han vägra sitt samtycke till den vansinniga förlovningen, men det är kinkigt för en värdig gammal man att vägra ett samtycke, som ingen tycks bry sig om. Han berövades ett av faderskapets äldsta och heligaste prerogativ — han fick inte gräla! Han kunde inte beröra inköpsfondens sorgliga öde — det skulle ha bragt gossarnas nerver i olag. Han kunde282

inte gräla över förlovningen, eftersom ingen talade om någon förlovning. Sitt hjärtas bitterhet fick han behålla för sig själv. Han kunde inte förneka, att det i dessa dagar var Jäses son, som stod vid rodret på den Bourmaisterska familjeskutan. Otroligt, ohyggligt men ohjälpligt.

För resten var bankiren inte orättvis. Han erkände Kerrmans energi och förstånd. Han hade stämt domaren till brödernas förmån. Han bearbetade oavbrutet och försiktigt paragrafmannen. Han vann ytterligare en seger. Bankiren hade gjort narr av honom för hans barnsliga tro, att finfina mormor skulle vilja introducera en okänd yngling hos hertigen. Jonas gav honom motvilligt rätt. Emellertid kom brevet.

Sanningen att säga hade Jonas gjort den gamla damen eller åtminstone hennes dotterson en utomordentlig fröjd. Unge Swensson, som tillbragte sitt liv under ett stillsamt och andäktigt avnjutande av Almanack de Götha, Burkes Peerage, Gräfl. Tachenbuch med flera andaktsböcker, hade få tillfällen att komma i personlig beröring med dessa böckers förkroppsligade innehåll. Vilken njutning att efter mormors diktamen skriva ett brev till hertig de Gr—nt!

Men aptiten kommer, medan man äter. Mor-morån renskrev brevet tre gånger och läste genom det tjugu. Sedan kändes hans unga bröst ödsligt och tomt. Han satt en stund under skrivbordsståndarens lampa och sög tankfull på pennskaftet.283

Så sa han: Mormor, Kerrman skulle givetvis bli oss tacksam för flera rekommendationer. Skulle vi inte kunna introducera honom hos madame XB? — Madame XB! skrek den livliga gamla damen. Du är förryckt! Hon är mycket vulgär och jag känner henne inte. — Hon är svärmor till herr N—s, svarade mormorän förebrående. Minns inte mormor, att fru Z—y på teet hos O—ls sa att herr de N—s betyder allt i senaten och akademien? Att mormor har glömt det! — Jag minns, jag minns, mumlade den gamla och slöt ögonen. 1 så fall borde vi skriva till min systerdotters man. Malisen påstod i fjol, att han står fru XB mycket nära —

Kombinationsspelet var i full gång. Kerrman hade givit dem en förevändning att dyrka det älskade spelet; det hade fått en om än svag kontakt med verkligheten. Det är blott barn, som få leka utan förevändning. Mormor och mormorån lekte. Om Kerrman och hans ärenden brydde de sig ej för ett kvitten. Skulle man döma efter de omsorgsfullt utsökta protektorernas namn och ställning, måtte de ha trott, att den unge svensken i ett anfall av sinnesförvirring beslutat inträda i franska akademien. 1 själva verket trodde de ingenting alls. Beträffande Kerrman frågade blott mormor, huruvida han verkligen vore en rekommendabel ung man. Mormorån svarade entusiastiskt men tankspritt.

Breven fingo betydelse därigenom att Kerrmanpå ett finurligt sätt lyckades lägga fram dem för paragrafmannen. De imponerade kolossalt. Den massiva mustaschen luckrades upp, slokade gemytligt, förlorade sin stränga paragraffason.

Ultima ratio.

Det ljusnade. Bankiren började redan gnida de långa, smala händerna. Ett litet illparigt leende lekte i munvinklar och ögonvrår. Kanske förberedde han en generalrevision av inköpsfonden. Bredvid den nyss överståndna faran tedde sig inköpsfondens bedrövliga öde som ett skämt! I nästa nu var emellertid ställning och stämning förändrade. Paragrafmannen kom med nya och hotfulla underrättelser. Den sjukas kroppsliga befinnande hade förbättrats men hennes själstillstånd ingav farhågor. Och vidare: Corfitz Hansson hade talat!

Missionären hade uppsökt paragrafmannen och avlagt fullständig bekännelse rörande sitt samtal med fästmön före självmordsförsöket. Talade han sanning? Antagligen hade den förtvivlade flickan sagt någonting i den här stilen: Jag var fullständigt galen och det begagnade de sig av — — —. I missionärens framställning fick ordet galen en annan valör, mera överensstämmande med läkarens farhågor. Bröderna Bourmaister — eller åtminstone Max — skulle ha begagnat sig av flickans sinnesförvirring till att begå vissa ej närmare angivna »skändligheter». (Här må påpekas faran av att tala skilda erotiska språk. För Max betydde285

en »glödande kyss på mun» säkerligen ej mer än för vadmalsflickan en »varm handtryckning». Man begriper att missförstånd kunna uppstå!)

Corfitz' bekännelse var en utomordentlig allvarlig händelse. Finge den stå oemotsagd och besannades läkarens farhågor, hotade utan tvivel några av strafflagens bistraste paragrafer. Fader Bourmaister, som nyss börjat repa sig efter det första slaget, dukade under för det andra och tyngre. Han tappade besinningen. De fantastiska idéerna rörande en »Aspaforsliga», ledd av den avlägsne Jase och nu senast företrädd av Aspafors-pojken Corfitz, tycktes honom bekräftade. Bankiren skrev för första gången på tjugufem år ett brev till svåger Jase. Dess innehåll kunde dels ha bragt den välförståndige mannen i fängelse på grund av grov ärekränkning, dels placerat honom på sjukhus till följd av farliga förföljelseidéer. Inte nöjd därmed beslöt han att slå två flugor i en smäll. Han stoppade brevet i ett kuvert och utan att försegla eller adressera det gav han brevet åt Jonas, sägande:

Herr Kerrman, vill ni vara god och vidaTe-befordra det här?

Till vem? sporde Jonas och sökte förgäves adressen. Bankiren svarade med en stämma, som plötsligt blev gubbaktigt skälvande:

Till er far, herr Kerrman. Till kapten J. A. C. Loewen på Aspafors.

Åter skärvan i foten, skärvan, som lurar på oäk-286

tingen, barfotalassen. Sällan hade den skurit så djupt. Desto präktigare tedde sig ynglingens självbehärskning. Han rev omsorgsfullt sönder brevet och stoppade bitarna i den sommartomma järnugnen. Därpå smällde han hårt igen luckan, sa kärvt: Sansa er! Det här har tydligt gjort er vilsen. Men jag ska nog reda upp saken; jag ska tala förnuft med Corfitz.

Han begav sig till Corfitz' håla.

Det är möjligt att den begåvade »komedianten», som skötte sig så bra hos rannsakningsdomaren, även skulle ha kunnat finna lämplig mask och text för en liten komedi med missionären. Tyvärr hade bankiren tänt en passion, som för intelligensen är skadligare än någon annan — vreden. Han var fräsande vred, då han trädde in till missionären, och han fyllde genast den lilla kammaren med en rykande svordom: Vad fan i helvete har ni ställt till med! — Mitt samvete, mumlade missionären. Stoppa in ert fördömda samvete i samma påse där ni har er tro och annan lump —

Han fortsatte en stund i samma ton, visste knappt vad han sa. Missionären hade inte svårt att motstå en dylik övertalare. Han blev allt kyligare och ordknappare; slutligen teg han — teg fromt, undergivet och ståndaktigt. Då tystnade också Jonas. Han satte sig på bordskanten och funderade. Vad kommer det sig, att jag gnor omkring och försvarar två liderliga lymlar, som är mig vedervärdiga? Helens bröder? Bah — om287

ett par månader har jag glömt Helen, hon mig. — Han grinade som en morrande hund och sa till sig själv: Det är släktskapen. De kära gossarna och jag är ju köttsliga kusiner. Blod är tjockare än vatten. Vad du är för en släktkär och pietetsfull person, käre Jonas.

I detsamma hörde han missionärens röst tätt intill sig, len och vänlig: Vad det förvånar mig, herr Kerrman, att just ni försvarar de där liderliga lymlarna, som måste vara er vedervärdiga.

Jonas var nära att utbrista: Ja, fy fan, vad ni har rätt! — Men samtidigt strök Corfitz' hand över hans knä i en bönmötesbroderlig smekning. Den äcklade: han reste sig och gick mot dörren. Då sa missionären:

Det förvånar mig synnerligast därför, att jag kände er far.

Jonas tvärstannade, trädde i giv akt. Automatiskt infann sig de mångårigt inövade frågorna: Vad vet han? Hur mycket vet han?

Missionären fortsatte:

Vilken man! Vilken präst! Vilken kristen! Han var min konfirmationslärare, jag kände honom väl —

Och se — det lilla landsortshelgonet vann nu som på Bekännelsens dag sin uppståndelse och vandrade på jorden i sin blida fullkomlighet. Hur förunderligt det goda väves samman med det onda! I livet en torterad martyr torterade det lilla helgonet nu i sin tur en oskyldig — Jäses son.288

Missionären lovsjöng. Jonas lyssnade dock blott till tonfallet. Han väntade en skiftning. Nu kom den:

Och denne man! — denne man fick hela sitt liv förstört av en liderlig sälle. Just därför slår det mig med häpnad, att ni tar deras försvar.

Jag var bara en parvel på den tiden, men jag vet vad jag talar om. Ack hur många gånger öppnade jag inte grinden för pastorn och pastorskan, då de körde till herrgårn.

Paus. Suck. Paus. Djupt:

Och för kapten Loewen, då han red till präst-

gå rn —

Plötsligt kände Jonas sina porer öppnas. Svetten flöt kring hans kropp. Han drog ett djupt andedrag, en lättnadens suck. Gränsen var överskriden. Gud! Ske! Pris!

Paragrafmannen redogjorde ånyo för bankiren rörande den farliga vändning sönernas sak tagit. In trädde Jonas Kerrman, la på bordet framför de båda herrarna ett papper. Det var en bevittnad skrivelse i vilken missionären Corfitz Hansson erkände att han av oförstånd och avoghet vrängt sanningen i sitt vittnesmål. Vittnet Corfitz Hansson var alltså oskadliggjort. Något senare steg — efter en trevande knackning — bankir Bourmaister in till Jonas Kerrman. Han önskade uttrycka sin tacksamhet. Vidare önskade han av pur nyfikenhet få veta, hur Kerrman lyckats övertala missionärentill ett så vittgående steg. Kerrman, som var sysselsatt med att göra toalett, gav bankiren en snedblick, i vilken tjurilska blandades med en viss munterhet. Han muttrade: Jag använde en metod, som jag bort använda förr. Och mot andra. Ultima ratio, eller på svenska storsmockan.**Bankirens hållning.**

För en person, som rest till Paris enkom för att krossa Jasesonen Jonas, måste det vara pinsamt att se sig helt och hållet hänvisad till just denne Jasesons tjänster och omsorger. Det bar honom innerligen emot, men så småningom gjorde han en dygd av nödvändigheten — denna de trötta klokas trollkonst. Förändringen markerades i några kvällsfraser till fru Cecilia. Första frasen löd: Du begriper väl att detta är ohyggligt för mig? Jäses son! — Ett par kvällar senare: Bervars, visst är han rätt hygglig men förblir dock Jäses son. — Ytterligare ett par kvällar senare: Cissi, jag frågar mig själv: hur kan detta vara Jäses son ? — Slutligen råkade fru Cecilia en kväll yttra att någonting obehagligt kärvt i Jonas' sätt påminde om Jase. Till den stackars fruns förbluffelse, tog bankiren illa upp. Han vandrade av och an i sovrummet, slängande sina kläder på ett högst ovanligt sätt och viftande med hängslena som en broms-stungen fåle med sin svans. Han påpekade, att Jonas säkerligen var en ganska begåvad yngling och att han vid flera tillfällen handlat »rådigt om ock något inkorrekt». (Sistnämnda en tämligen be-beskedlig dom över den, som med våld och mutor291

»organiserat vittnen».) Bankiren slöt: Det är småaktigt av dig(!) att jämt hänga upp dig på hans far. — Snälle Fabian, genmälte fru Cecilia en smula skrattsjuk, jag ska aldrig mer säga ett ont ord om din gullgosse! — Pah! Gullgosse! Vilket enfaldigt uttryck! Vilken fruntimmersglosa! fnös bankiren och störtade med kläm och ett kort god natt huvudstupa in i bolstrarna.

Bankiren var trots sitt hat en rättvis man. Han erkände, att Kerrman gjort familjen betydande tjänster. Å andra sidan var han inbitet besluten att icke använda sig av Kerrmans tjänster mer än nödvändigt. Så snart den lyckliga dag randats, då Max ej längre skulle »tycka sig höra bilan vässas», då Eddi ej mer skulle kunna lugna sin skrämda mor med de heroiska orden: »jag är beredd att dö om man blott ger mig en förnuftig orsak» — så snart denna dag grytt, ämnade bankiren återtaga sitt husfaderliga välde i dess yttersta utsträckning. Därmed skulle ock Kerrman — efter lämplig belöning — automatiskt bortfalla.

Den lyckliga dagen randades. Sjukhusläkaren medgav förhör med vadmalsflickan. Kanske förberedd av Helen gav den stackars flickan en nästan rörande skildring av brödraparets oskyldiga uppförande. Paragrafmannen, vorden Bourmaistrarnas vän, begav sig stolt och viktig till pensionatet för att å de franska myndigheternas vägnar lyckönska herrar Max & Eddi till en återvunnen frihet.292

Tack sa hjärtligt! utbrast Max indignerad. Men jag ska dessutom anhålla om hederslegionen!

Den lyckliga dagen var inne — och vad hände? Bankiren hade förgätit, att ett samhälle kan hastigt insjukna men blott långsamt tillfriskna. Den faderliga myndigheten visade sig vara en kråkskrämma utan anseende och aktning. Fru Cecilia förklarade, att hon under den närmaste tiden ej önskade se sin man, ej heller sina söner. Hon hade gripits av hat till hela mankönet, vilket bestode dels av småaktiga och gnatiga personer sådana som Fabian, dels av bortskämda, äckliga slynglar sådana som hennes herrar söner, dels slutligen av oartiga tölpar sådana som Jonas. Till att böta detta ödesdigra manfolkshat ansåg hon sig behöva en vecka. Denna tid ämnade hon använda till att sova, gråta, skriva brev, gå i museer och magasin, glömma priffe och återfånga minnen från en för länge sedan vissnad Pariservår. Det enda sällskap hon önskade var Helens, och Helen fogade sig desto hellre, som hon den sista tiden »verkligen hunnit bli skäligen trött på deii käre Jonas».

Återstod för bankiren att utöva faderlig myndighet över de båda sönerna. Tyvärr är en far, som förklarats i bann av sin hustru, en föga imponerande figur. Barnen lyssna till hans kloka råd med misstro och till hans välbetänkta bannor med överlägsenhet. Bankiren framförde den allvarliga frågan beträffande inköpsfonden. Hans söner vägrade ånvo att tro sina örons vittnes-293

börd. Vad nu? Hade deras far ingen aning om de lidanden, sönerna genomgått? Eller hur skulle de eljest fatta hans brutala beteende? De beslöto att visa den gamle överseende. De tillgåvo honom hans av uppslitna nerver orsakade brist på finkänslighet. De lämnade honom i fred. De uppsökte kusin Janne och erhöllo av honom nödiga medel för sitt uppehälle. De köpte vackra blommor och sände dem till vadmalsråttan — »för att den stackars tösen ändå ska veta, att vi tänker på henne». Därpå begåvo de sig ut i bulevardlivet, antagligen för att tänka på den stackars tösen eller kanske för att böta sina nerver.

Sålunda hade upproriska makter berövat bankiren hela hans legitima familj. Återstod Kerrman. Vi ha förut skildrat bankirens vanliga hållning: överkroppen något framåtböjd, vänstra handen knuten vilande på korsryggen, högra handen öppen, framåträckt till hälsning eller till den understrykande åtbörden i ett samtal. Denna hållning ändrades i viss mån under Pariserveckorna. Den vänstra, knutna handen lämnade korsryggen och stacks, oknuten, in under Kerrmans arm. Bankiren behövde ett stöd och tog det där det stod att taga.

Det var ett dugande stöd men icke angenämt. Rörande smärre praktiska detaljer kommo bankiren och hans »unge vän» tämligen väl överens, men i viktigare frågor skuro sig viljorna. Kerrmans brist på umgängesvett kunde då göra sig294

pinsamt kännbar. Ett exempel: Corfitz Hansson, missionären, hade efter »ultima ratio» återvunnit sin forna ödmjukhet och i denna stämning funnit det rimligt att ånyo begära ett penningunderstöd av Bankiren. Bankiren gav honom utan vidare den begärda summan. Kanske var hans sam|vete inte lika rent som Max & Eddis. Denna »beskedlighet» bragte Jonas till ursinne. Hade han inte en gång för alla och på det kraftigaste sätt gjort upp med missionären ? Var det ett sätt att underkänna hans åtgärder? En förolämpning! Tjurkalven bölade. Bankiren tog hans vredesutbrott med förvånansvärt och beundransvärt lugn. Han sa: Titulus Hansson är mig visserligen rätt osympatisk. Men han torde alltjämt kunna bereda oss obehag. Jag finner det välbetänkt att ställa honom till freds.

Denna »vedervärdiga ovederhäftighet» stegrade den unges vrede och han utbrast:

Bankir Bourmaister! Vet ni vad ni är? Ni är en ärkekruka!

Bankiren spratt till; den vänstra handen knöts åter bak korsryggen och knöts hårt. Ögonen flammade upp. Emellertid dröjde han några sekunder med svaret. Så bugade sig den gamle för den unge och i det han med högra handen gjorde en medgivande åtbörd, svarade han:

Herr Kerrman har kanske rätt. Möjligen är jag en kruka. Men i betraktande av min ålder vågarman måhända säga, att jag är en kruka, som gått länge till brunnen — utan att spricka.

Den unge, påmind om sin ungdom, rodnade.

Jonas förolämpar Helens far.

Trots dylika obehag fortfor Bourmaister att taga Jasesonens tid och tjänster i anspråk. Orsaken härtill var den så kallade förlovningen. Bankirens ställning till »den där dumheten» var oförändrad. Visserligen hade han till en början sagt: Kommer Kerrman och talar med mig om förlovningen, så får jag svårt att behärska mig! — Nu åter sa han: Jag finner det egendomligt av Kerrman, att icke vidröra den så kallade förlovningen, men det är ju ett pinsamt ämne. — Till sist nödgades han själv vidröra det pinsamma. Han var besluten att göra det så skonsamt som möjligt. Under en arm-i-armpromenad tog han upp det ömtåliga ämnet, sägande:

Kort före min avresa fick jag ett brev från Eddi, i vilket det talades om en viss förlovning. Hur skall jag fatta det?

Jonas svarade en smula hetsigt: Bankiren ska söka fatta, att Eddi är en åsna. Det är allt som behöver fattas i den saken.

Först och främst är Eddi ingen åsna, invände bankiren saktmodigt. För det andra händer stundom, att även en sådan talar sanning. Jag har dessutom vid flera tillfällen hört min dotter kalla296

er sin fästman. Hur vill ni att jag ska förklara det?

Fråga er dotter! Jag kallar inte henne fästmö. Åtminstone inte så att folk hör det.

Aha! Aha! utropade bankiren med en inkvisitors sataniskt listiga tonfall och grin. Då folk hör! Och får jag fråga: Då folk inte hör? Det angår ingen!

Inte det? Inte ens hennes far? En far har vissa rättigheter, herr Kerrman. Dessutom har han långa öron. Det händer, att han hör mer än visst folk tror. Jag har mycket långa öron, herr Kerrman! Det har åsnan också, inflikade Jasesonen. Bankirens vänstra hand återtog än en gång sin plats på ryggen. Men blott för några minuter. Snart stacks den in under Kerrmans arm och Bourmaister yttrade helt försonligt:

Jag vill öppet säga er, Kerrman, att ni personligen på mig gjort ett oväntat sympatiskt intryck. Olyckligtvis givs det ju vissa släktförhållanden — Ynglingen avbröt obehärskat: Vad tusan vet ni om mina släktförhållanden ? Åhå — åhå — stammade den förbluffade gamle, något råkar jag väl veta — — —

Jaså det gör ni? Verkligen? Ja, när jag tänker mig om, så minns jag mycket väl alla kära släktbjudningar hos Bourmaisters. Vad mor och jag blevo omhuldade! Alla de gånger jag plundrade gran hos mina små rara kusiner! Och inte sant — ni har väl redan skrivit till den kära fru Kerrman297

och sagt hur glad ni är att ha träffat den käre Jonas? Äh, drag ni åt fanders med ert släktskap! Vi är inte släkt och vi bli inte! Jag blev kär i Helen, innan jag visste vern hon var. Det var en olyckshändelse. Men jag ämnar inte kompromissa ined min stolthet. Jag sätter mig över känsloslisk. Ni behöver inte spetsa era långa öron.

Han ryckte sig lös, vände och gick. Efter några sekunder gled åter den gamles hand in under armen på denna övermänniska, som kallade kärleken mellan Jonas och Helen för olyckshändelse och känsloslisk. Man kan fråga sig, om fader Bourmaister under detta samtal var i färd med att ->på ett skonsamt sätt» bryta en förlovning eller att på ett ivrigt sätt knyta den. Han sa:

Men vad vill ni då göra? Detta förhållande kan inte fortfara.

Det kan det inte, medgav Jonas lugnt. Men jag lämnar Paris om några dar. Sen är fältet fritt för värdigare friare och friare, som verkligen ha för avsikt att fria till välborna fröken Bourmaister.

Hm, hm, mumlade bankiren och återtog en smula salvelsefullt:

Min käre Kerrman, jag fattar i viss mån er bitterhet — jag förstår under vilka sorgliga omständigheter den uppstått och vuxit —

Han tvärtystnade. Tätt intill sig såg han en syn, som några gånger grundligt skrämt Helen: ett grinande ansikte, en krampaktigt uppdragen överläpp, som blottade långa, vita, skarpa tänder,ett par ögon, flammande och dimmiga som ögonen hos en rasande hund.

Jaså, det fattar och förstår ni, min gode bankir? Verkligen! Jag ska säga er en sak. Ni begriper inte ett muck!

Bankiren såg Jasesonen försvinna i folkvimlet. Utan att veta varför kände han sig snopen. Och förolämpad. Men icke av Jasesonen utan av Jase själv.

Efter förolämpningen förödmjukelse.

Fader Bourmaister, som samvetsgrant om ock ej framgångsrikt inpräntade flärdlöshetens dygd

i sina barns sinnen, var själv en man med tämligen luxuösa vanor. Han tyckte om att bo i ståtliga hotell bland eleganta människor, väluppassad som en liten kung. Så snart trasslet med pojkarna uppklarats, lämnade han det lilla pensionatet och beställde för sig och de sina en hel liten våning i ett förnämligt hotell. Härigenom bröts umgänget med Jasesonen. Bankiren smekte ömt sina händer och mumlade: Tjaha — kanske att man ändå skulle kunna få några hyggliga veckor i Paris!

Fyra dagar senare, en morgon då familjen ännu satt vid frukostbordet i sin privata matsal, anmäldes herr Jonas Kerrman. Helen ropade: Var har du hållit hus, Jonas lille? Har du inte hittat hit?

Som du ser har jag hittat, svarade den unge mannen torrt. Han gick runt bordet och hälsade299

omständligt, skakande hand med var och en. Därefter yttrade han lugnt och kyligt:

Egentligen har jag kommit för att taga avsked. Jag reser i afton.

Efter en liten paus tillfogade han:

Jag fann det riktigast att inte lämna Paris utan att ha gjort herrskapet Bourmaister min uppvaktning.

Å, bevare mig väl! utbrast Helen i den mest hånfulla ton. Vad han ändå är för en väluppfostrad gosse, den där Jonas! Han vet att skicka sig.

Skilsmässans dag, den bittra, vars blotta skugga framkallat tårar, ångest, exaltation, »kasta-bort-sig»-fantasier var inne. Och hon hånade, skämtade, skrattade! Det fanns ej en tår i hennes ögonfransar, men väl besköt hon Jonas med elaka och skadelystna blickar. Res min gosse! Ingen skall sakna dig.

Hur skall man fatta denna grymhet? Hade hennes känslor förändrats? Ja, högst betydligt! De hade ändrats under de långa timmar hon tillbragte i sjukhusets väntsal. Hon hade fattat ett raklinigt och orubbligt beslut. Hon hade meddelat det till sin mor, sägande: Jag har tröttnat på att tigga förlovningsring av gunstig herrn. Må han resa! Jag kommer icke att hålla honom i rockskörten!

Det sålunda fattade beslutet löd i sin enkla och en smula kärva formulering:300

Jag — ämnar — gifta mig — med — Jonas — vare sig han vill eller ej.

Det var att gå rakt på sak utan all förkastlig blygsamhet eller människofruktan. Men den beslutsamma flickan blir lätt grym. Hon känner alltför mycket sin makt. Vederbörande skall akta sig att reta henne. Helst bör han hålla sig något på avstånd. Helen sa till sin mor: Han må gärna resa till Kamschatka ifall det kan roa honom. Jag kommer i

alla fall att söka upp honom var och hur och när det behagar m i g. Om jag så ska gå till jordens ände! På händerna! (Den energiska flickan tycks inte ha funnit det tillräckligt knegigt att gå på fötterna. Kärleken har stora anspråk.)

Helens mor, fru Cecilia, medveten om sin dotters beslut och beslutsamhet, kunde givetvis inte heller finna Jonas' avfärd uppskakande. Sitt moderliga motstånd mot de ungas förening hade hon redan uppgivit, tröstande sig med den slappa sanning, som så många mödrar tummat och vänt på: Ska de ha varann, så nog ta de varann och sen får jag heta elak, som ställt mig i vägen. För resten hade hon två skäl att giva vika — det ena vitt, det andra svart som synden. Det vita bestod helt enkelt däri, att Jonas behagade henne. Det syndiga svarta löd: Dessutom kan Fabian behöva en läxa. Som om den stackars bankiren ej ren fått nog med läxor!

Fru Bourmaister, på intet sätt upprörd, yttrade lamt och likgiltigt:301

A verkligen ? Ska herr Kerrman redan lämna oss? Så tråkigt.

Max & Eddi betraktade sin energiske försvarare under höjda ögonbryn. Han föreföll dem mer än vanligt landsortsmässig, där han stod i sin Söder-sydda paletå, i handen ett något slitet »plommonstop» (av Eddi kallat »brackans helgongloria»). Emellertid utbrusto de båda herrarna: Ska du resa? Så tråkigt.

Det såg ut som otn Skilsmässans Dag skulle bli kylig men värdig. Tyvärr fanns det i församlingen tvenne, som fattade den helt tragiskt. Den ene var Jonas Kerrman, övermänniskan. Den andre var bankiren, Stor-Korset av Vasaorden, Kommendören av Nordstjärnan (Nescit occasum!) med mera välborne herr F. S. B. Bourmaister.

Det finns eller fanns i det gamla borgardömet ett kitt, som kanske mer än annat höll skutan samman och flott: tacksamhet för visade tjänster. Bankiren betraktade sin dotter, sin hustru, sina söner med en häpnad, som snart övergick i förtrytsamt ogillande. Vad nu? Denne unge man, som oegennyttigt ansträngt sig i familjens tjänst under särdeles brydsamma och hotfulla förhållanden, denne unge man avfärdades med några spetsiga anmärkningar, ett par likgiltiga »så tråkigt» och föraktfulla blickar! Bankiren kände sig »i sanning nära nog upprörd». Han reste sig. Han var utomordentligt högtidlig. Högtidlighet smittar. Samtliga reste sig.302

Bankiren yttrade:

Min käre Jonas — Jonas Kerrman — detta farväl är ju för oss alla — hur skall jag säga? — verkligen smärtsamt? Eller hur, Cecilia, du delar min åsikt? (Skarp blick på fru Cecilia. Utan verkan.) Jag vill ej förneka att ni — på mig — på oss alla — personligen — under denna hårda prövotid gjort ett mycket fördelaktigt intryck. Man skulle kunna önska, att er rådighet, allvar, självdisciplin, enkla seder vore oftare tillfinnandes hos nutidens ungdom. (Fruktansvärd blick på Max & Eddi. Ingen nämnvärd verkan.) Vår aktning skall städse följa er och det stöd jag möjligen kan giva er på er framtida bana kommer — det vågar jag säga — ej att utebliva. Hm. Ja — ja — vad tycker du, Cecilia? Skulle vi ta in en flaska champagne för att önska herr Kerrman lycka?

Det tycker jag visst inte, sa fru Cecilia. Man blir så tung i huvut.

Du kan ha rätt, Cecilia. Vi nöja oss alltså med att säga: lycka till, herr Kerrman. Och. Och. Vad jag mer skulle säga —?

Stackars bankir Bourmaister! Detta tal, som vållade honom så mycket besvär (han var eljest en god bordstalare) var fullständigt förspillt. Ingen lyssnade. Nu först sa han något, som åtminstone hos en person väckte uppmärksamhet. Och denna fras skulle föra bankiren rakt in i den stora förödmjukelsen. Han sa:303

Vissa omständigheter torde måhända nödvändiggöra att vi aldrig råkas mer —

Som om en skruv lossnat i nackkotorna på den stolt uppsträckte Jonas gled hans huvud nu åt sidan och han vände ansiktet mot Helen.

Aldrig mer?

Någonting fullständigt oväntat inträffade. Under bankirens hackiga tal hade Jonas, stående bredvid Max, intagit en fullt konventionell hållning. I ena handen höll han sin hatt, i den andra sina handskar. Nu lade han dessa

tingestar ifrån sig på bordet. Han satte sig på Maxis stol. Han sköt bort tallriken med de båda urätna äggskalen. Han böjde sig ned mot bordet, tagande stöd med armarna. Han borrade ned huvudet i armarna. I detsamma ropade Helen:

Jonas! Jonas? Jonas!!

Det var en besynnerlig liten ceremoni. På hela klotet fanns blott en människa, som kunde tolka den — en sömmerska på Söder i Stockholm. Hon kunde ha sagt den förbryllade och förfärade familjen Bourmaister att hennes Jonas äntligen bestämt sig för att gråta. Äntligen! Det skedde inte i första taget. I tre månader hade ynglingen, butter, kärv, ilsken och ömskinnad kämpat mot en övermäktig sinnesrörelse. Han hade hållit valplatsen, tills bankiren stötte honom en dolk i ryggen. Aldrig mer! Man kan finna detta nederlag ömkligt, denna gråt omanlig. Säkert är, att den kärvhet, som304

fanns i gråten, var helt och hållet manlig. Eller kanske snarare pojkaktig.

Verkan av den oväntade händelsen blev följande: Helen störtade fram till sin vän och slöt honom i en omfamning, som icke visade spår av hänsyn till det passande.

Max & Eddi stirrade ett par sekunder häpna pä den snyftande unge mannen. Därpå bytte de blickar, som kunde tolkas sålunda: Äh, Eddi, äh? — Bäh, Max, bäh! — Näsorna rynkades. Fru Cecilia, expert på detta Max-Eddiska teckenspråk, skyndade att viska till de båda unga männen: Vad gör ni för grimaser? Vill ni kanske ha ett par orrar? — Ynglingarna lämnade omdelbart rummet. Milda människor — som fru Cecilia — utdela förfärliga örfilar, lekamliga och andliga. Det beror på bristande övning. De råka i stark upphetsning inför örfilen och säga till sig själva: Här gäller det att dänga till av alla krafter! —

Pojkarna utsopade yttrade fru Cecilia till sin man: Följ mig, Fabian. — Bankiren följde. De båda unga lämnades alltså allena i salen. Vad försiggick? Det veta vi ej. Familjen i övrigt delades i tre grupper. Fru Cecilia satt i salongen, händerna knäppta i knät, lika lugn som det allvetande ödet. Max & Eddi vid var sitt toalettbord gjorde vissa förberedelser till dagens nervkur på bule-varder och i kaféer. Max grimaserade och sa: Äh, vet du va! Att gråta sig till flickan! Det var pjaskigare än jag väntat mig! — Eddi, sysselsatt305

med sin bena, gav efter några sekunder sin bror en tung blick fylld av leda — just en sådan blick, som den ene siamesiske tvillingen sannolikt då och då måste skänka den andre. Han sa: Du är i dag något dummare än vanligt. Om en anständig familj trugar sin dotter på en karl, så inser jag inte varför karln skulle gråta sig till henne. — Truga? Truga?? Truga??? utbrast Max och spärrade upp sina trinda ögon. Vi få väl se, sa Eddi.

Slutligen — i korridoren vankade bankiren av och an utvecklande en verksamhet som vi frestas att kalla parlamentarisk. Han höll nämligen ett längre, ohört tal till osynliga åhörare. Högra handen gestikulerade flitigt och med små bugningar underströkos slutsatserna. Efter en halvtimme övergick bankiren från parlamentarisk till diplomatisk verksamhet. Han stannade framför salsdörren och gav den en diskret men beslutsam knackning. Hans ansikte gav uttryck för en hel del skiftande egenskaper såsom visdom, ädelmod, slughet, tålamod, världserfarenhet, myndighet, ömhet, ilska, högdragenhet och en högst betydande självbelåtenhet. Mannen stod i själva verket inför sitt moraliska fall. Han knackade; Helens serafiskt lugna röst svarade: Stig in. (Hon trodde att det var kyparen.) Tillståndet i salen vittnade emellertid ej om serafiskt lugn. Båda ungdomarna voro förgråtna och Jonas' kalufs mer än vanligt oregerlig. Dessutom föreföll luften mättad av sådana ord och 20. — Bergman, Jonas och Helen.fraser som: Dö! Hellre dö! In i döden! Efter döden! Hela livet! med flera.

Oanfäktad härav yttrade bankiren:

Helen låna mig Jonas.

Och han tillade med obeskrivlig blygsamhet:

Saken är en smula invecklad. Men din gamla pappa brukar ju inte stå så alldeles handfallen inför invecklade situationer.

Helen lånade honom Jonas.

Jase hämnad.

Stackars man!

»Situationen», den invecklade, varade en dryg timme. Att den tränade affärsmannen och människokännaren skulle träda därur med bibehållen heder var på förhand givet. Likvisst våga vi påstå att herr bankiren och kommendören, då han vid Jonas' sida åter uppsökte sin familj, mest liknade en gammal stackars bonde, som just släpat en bångstyrig tjurkalv tre mil till marken. Svett, möda, led-brutenhet, förvirring. Och utan tvivel liknade Jonas Kerrman mer än någonsin en tjurkalv: blängande, bångstyrig, besvärlig, värdefull och för den insiktsfulle föga fruktansvärd.

Med en åtbörd samlade bankiren sin familj omkring sig och sa:

Ja. Nu har jag talat med Jonas och vi ha — som jag hoppas — blivit ense. I sak. Utan tvivel förefinnes mellan Jonas och Helen en sann känsla —307

Herregud, det vet vi ju! avbröt fru Cecilia retligt. Var har ni kommit överens om?

Därom, svarade bankiren efter en kort förolämpningspaus, därom att vissa gamla historier ej böra tillåtas hindra —

Nå, då är ju allting gott och väl, förklarade den välvisa fru Miau-Miau, tilläggande: För min del är jag glad, att Jonas inte har några ovanor — — han röker inte — han dricker inte —

Bankiren avbröt dessa äktmoderliga betraktelser, sägande:

Cecilia! Jag har inte slutat. Beträffande förlovningen uppställer Jonas vissa villkor —

Villkor!! utbrusto på en gång fru Cecilia och Max.

Vad var det jag sa? mumlade Eddi med ett världsvist och cyniskt leende. Tösen kommer att trugas bort.

Vissa villkor, upprepade bankiren nu i bank-stämmoton, vissa villkor, som jag för min del ej finner särdeles välgrundade. För det första önskar han att du, Cecilia, skall skriva till hans mor, fru Kerrman, och tillfråga henne, huruvida hon har något att invända mot förlovningen —

Men käre Jonas! genmälte den milda frun saktmodigt. Det var då också ett villkor! Naturligtvis blir det mig ett nöje att skriva till din mor och underrätta henne —

Tillfråga! småbölade tjurkalven. Inte underrätta utan tillfråga.308

Bankiren rynkade pannan.

Gott. Det må vara hänt. Fru Kerrman skall bliva tillfrågad. Men dessutom fordrar Jonas — Bankiren tystnade. Han försjönk i grubbel. Fordrar? Vad? viskade familjen. Bankiren mumlade som i sömnen: Att jag ska skriva till Jase — skriva till Jase och fråga — om han har något att invända —

Det blev tyst, den fullständiga tystnaden inför det ofattbara, det tunga tankearbetets tystnad. Därpå bankiren långsamt, trevande:

Jag förstår — fullkomligt — Jonas' mening. Hans föräldrar — böra icke på något sätt stå efter Helens. Det är — det är en sonlig tanke, som jag — kan gilla. Men det ligger också — ligger något av hämnd i det — av vedergällning — som jag inte finner rättvist. I alla händelser bleve det — blir det — bleve det mycket svårt för mig — Tystnad. Därpå fru Cecilia i en viskning: Men snälle Jonas — är det nödvändigt — jag vet inte av att det brukas — Och Jonas:

Det angår mig inte, vad som brukas. Det angår mig, att ni i alla år föraktat min far. Det angår mig, att ni föraktar honom. Det är det enda som angår mig.

Sonen, som inte älskade sin far, var som hans hämnare obeveklig! Bankiren stammade:Be — be Jase — be Jase — min dotter — be Jase —

Han stirrade ut i den tomma, oförnuftiga rymden.

Men den tomma rymden är inte så alldeles tom. Bäst han stirrade ut i den, upptäckte han en flicka, som hette Helen. Hennes blick var sänkt och hon smålog. Hon log, som om hon just gått på en äng och plockat blommor. Den långa släktprocessen av anno 62, som här skulle avgöras, hade synbarligen ingen större betydelse för henne. Hon tänkte på annat. Bankiren fascinerades av hennes leende, som inte tycktes ha något med det förflutna att skaffa — blott med framtiden. Han nalkades långsamt den leende flickan och strök henne med baksidan av handen över kinden. Därpå vände han sig lika långsamt mot Jonas och yttrade:

Nåväl, min käre Jonas, det blir svårt för mig. Men vi människor ha fått till uppgift att övervinna oss själva. Det är åtminstone min åsikt. Och vid min ålder bör man ha hunnit ett stycke på väg. Men jag vill säga min unge vän, att läxan inte är lätt. Du gjorde kanske klokt, om du själv började stava på den — i tid.

Han gjorde den åtbörd, varmed bankir F. S. B. Bourmaister vid otaliga stämmor av vikt och sammankomster av betydelse bekräftat sin slutgiltiga mening — hållande vänstra handen knuten på ryggen, slog han ut med den högra och bugade sig. Han sa: Jag samtycker.

Jase hade segrat.

Far och mor svara.

De båda breven skrevos och avsändes. En viss vindstilla omgav under några dagar den lilla

familjekolonien i Paris. Så kom mors svar, adresserat till fru Bourmaister och begynnande med en ursäkt för den dåliga pikturen. »När en jämt hålls med nålen, så blir handen liksom obekväm för pennan.» Därefter: »Nog blev jag förvånad, fast inte så mycket över förlovningen som därför, att Jonas ville ha mitt tillstånd. Inte trodde jag att pojkar nuförtiden brydde sig om att be mor om lov! Men det är väl något komedispel, Jonas funnit på, kan jag tänka. Han har ju alltid haft sitt huvud för sig.» — (När blygsamma mödrar skryta med sina söner, heter det ofta: Han har sitt huvud för sig. Vad för sorts huvud — sägs icke uttryckligen, ty man råkar ju vara blygsam.) Vidare skrev den goda frun: »Vad mitt samtycke beträffar, så bör väl Jonas vara gammal nog att sköta sig själv.» Slutligen i ett postskriptum: »Naturligtvis är jag glad över förlovningen. Bättre parti kan man ju inte tänka sig.»

Brevet väckte familjen Bourmaisters stora tillfredsställelse.

Tre dagar efter mors svar kom fars. Det var telegrafiskt och ej ställt till bankiren utan till Jonas. Det löd:

Kan ej förbehållslöst giva mitt samtycke — avvakta min ankomst till Paris — telegraferar dag då du torde möta.

Far.

Far?

Fars svar väckte andra känslor än mors. Jase i Paris? Jase arm i arm med Fabian? Jase och Jonas? Jase — löjlig, pretentiös, obehaglig, trätgirig! Dessutom: »icke förbehållslöst»! Vad menade skråpuken med detta uttryck? Ämnade han riva upp den ömtåliga förlovningen ? Ämnade han riva upp i den kvartsekelgamla familjeprocessen, som äntligen tycktes avslutad genom en kylig försoning? Ämnade han kräva ytterligare förödmjukelser av Fabian Bourmaister? Slutligen — skulle de »hyggliga veckorna i Paris» ohjälpligt förvandlas till ohyggliga?

Inför alla dessa hemska frågetecken bibehöll familjen Bourmaister ett beundransvärt lugn. Bankiren sa blott till Jonas: Ja, min gosse, som man bäddar, får man ligga! Detta var dock onödigt. — Fru Cecilia våndades till den grad vid tanken på mötet mellan Fabian och Jase, att hon varken åt, drack eller sov. Likväl gav hon sin oro luft blott i ett obestämt, men ofta upprepat mummel: Högst besynnerligt av Jase — det måste man säga — varför nu detta?

Helen teg. Smågrät om nätterna. Hatade Jonas, som var orsaken. Men underlät att säga h^|^. detta därför att hon »i grund och botten tj^te ohyggligt synd om honom».

Papuanen, som kanske bättre än någon annan kände Jase, det vackra Aspafors' och de beskedliga Fagerlindarnas tyrann, nära nog paralyserades av fasa. Han stammade: Va-va-va-inte oroliga. Jag312

ska ta hand om honom. Jag har en väldig tumme med honom. Va-va-va-inte oroliga.

Max & Eddi?

De voro stormförtjusta. Den orimliga penningknapphet, i vilken en känslolös och oförstående fader försatt dem, hotade ren att dämpa deras unga livskraft. Onkel Jase skulle rädda dem! Icke med sitt guld — ty han var en »enkel knekt» och snål — men med sin person. Papuanen skulle sannerligen ej få ta hand om honom. Kan man tänka sig någonting mera uppiggande för livsandarna än att gå omkring i det vårliga Paris som impressarier för denna löjliga vaxkabinettsdocka från anno 62, denna utsökta karnevalsfigur? Vilken furor skulle icke han (och hans impressarier) väcka inom lämpligt förberedda konstnärskretsar! Han skulle helt enkelt bli vårens clou i det glada Paris. De båda unga herrarna, som — rättvisa må ske dem! — dagligen sände friska blommor till sjukhuset för att »visa den stackars människan, att vi tänker på henne», planlade samtidigt ett storartat gyckel med onkel Jase som centrum. Max sa: Men kom ihåg Eddi, fint ska det vara. Gubbstackarn får inte J|Äk. \got! — Vartill Eddi genmälte: Idiot! Vad skiRT det vara för roligt ifall han märkte något?

Och Jonas?

Jonas mitt upp i den erkända förlovningens trygga lycka hade att bereda sig på ett möte med far. Med far från »fars vecka», far från Regeringsgatan, far från Bekännelsens dag. Han hade tvingatden där mannen, som »riktade revolvern mot far och körde ut honom som en hund», han hade tvingat honom att åter erkänna far som människa och jämlike. Nu kom alltså far för att tacka honom. Det såg visserligen ut — att döma av telegrammet — som om han tänkte ställa till med en smula krångel. De bekymmerslösa förlovningsdagarna skulle få sitt bekymmer. Men något bör man ju tåla av sina dagars upphov, av sin far.

Far?

Den avbrutna resan.

Det såg verkligen ut, som om Jase ämnade bereda sin son och sin fiende Fabian ytterligare obehag. Det såg så ut — men var det så? Nej. Fabians brev till Jase (dessutom några förberedande underrättelser från papuanen till hans föräldrar, de beskedliga Fagerlindarna) hade förvandlat den gamle misantropiske knekten till en glad och förväntansfull man med blå vårhimmel över det glesnande, guldgula, lätt grånade håret. Samma förhoppning, som några år tidigare dårat honom vid mötet med finfina mormor, återuppblossade nu mångdubbelt starkare. Han var inte längre en förtappad människa, den där nödgades leva som »skråpuk», tagande skydd under en halvt värdig, halvt löjlig mask. Han var åter människa!

Och vem hade åstadkommit denna återuppståndelse? Hans son! Hans egen son! En far vet314

ingenting ljuvligare än att mottaga en värdefull tjänst av »sin egen son». Däri ligger odödlighet.

Hur skall man då förklara detta kärva, övermodiga, glädjefattiga svar till sonen? Ack, en människa, som länge saknat ömhet, aktning, glädje, är vanligen lika skygg som ett jagat djur! Räck fram handen till en smekning — det jagade djuret biter! Vidare: en människa, som av någon anledning skall övergå från de föraktades skara till de aktades, nödgas passera en självfördömelsens skärseld. Jag är icke värd detta! Denna skärseld passeras av ingen — ej ens den mest ödmjuke — utan ett trotsets pansar. »Ah, jag var icke så dålig, som ni trott!» Se där, varför Jase »tog sig ton». Därtill låg det i hans svar något av den svages, den eländes självgäckeri: Ack, jag mäktige man skall minsann visa er, att jag inte låter leka med mig —

Telegrammet framkallade i Paris ovilja, löje, förakt, sorg och — hos Jonas — ett plötsligt uppflammande hat. Det hade avsänts av en man, som några nätter låg med knytnävarna hårt tryckta mot bröstet för att hindra sin glädjegråt (han var dock för gammal att gråta), en man, som i sin befrielse, i sin glädje steg för steg nalkades den verkliga ödmjukheten.

Må vi alla minnas att fara varliga fram med de olyckliga, och varligast i den korta stund de äro lyckliga.

Verkligt lyckliga voro utan tvivel de besked-315

liga Fagerlindarna. Äntligen hade de fått rätt! Äntligen hade det visat sig, att deras godhet mot den förskjutne varit befogad. Själve Fabian, den förfärlige, den stränge, hade till sist räckt Jase handen! Goda människor äro ofta inbilska — det är just deras godhet, som förleder dem till detta fel. Eftersom jag är en snäll och välmenande människa, måste jag ha rätt! Andra orätt. — De båda beskedliga människorna förvandlades till ett par festligt, vårligt surrande bin eller humlor, som simmade av och an i försommarluften, beskäftigt sysslande med glada sysslor (förberedelserna till Jäses Pariserfärd) och lovsurrande den milda sommar som grytt.

Så förflöto på Aspafors, mellan doftande hängen och knoppande ängar, förberedelsens dagar. Avresans dag kom.

En kalesch, kallad »kronprinsens kalesch» (Oskar den förste hade åkt i den) höll vid porten. I sanning, den var gammalmodig denna kronprinsens kalesch! Men gammalmodig var också porten, gammalmodig var Jase i sin dräkt från anno 62, gammalmodiga voro makarna Fagerlind i sin lantliga, fryntliga godhet. Bagaget stuvades, man tog plats, kusken uppsträckt och stolt, ritade med piskan några otydda hieroglyfer i den vårblå himmeln. Häggen doftade ren, syrenen skulle snart slå ut. Syrenen i prästgårdshäcken. Och den beskedliga fru Fagerlind sa: Tänk Jase, där bodde Jonas' mor.Den var gammalmodig kronprinsens kalesch, men det var någonting festligt över den. Det var också någonting festligt över kaptenen-dandyn från anno 62. Det var — säga vi till sist, ty det är självklart — fest över Guds vårdag, över ängar och skog.

Plötsligt grep kaptenen fru Fagerlinds hand och kramade den hårt. Den gode Jase! tänkte hon, han tackar mig för alla dessa år! — I detsamma viskade han: Låt mig stiga ur. Stanna. — Den beskedliga människan blev lite förvirrad men trodde, att här förefanns ett av dessa vanliga naturbehov, som man så diskret som möjligt tillfredsställer. Hon ropade därför: Håll Johannes! Kapten vill röra på sig ett slag. — Kaptenen steg ur. Den lilla vardagshändelse, som Fagerlindarna väntat, inträffade ej. Jase gick ett par slag av och an på vägen med knytnävarna tryckta mot bröstet. Därpå steg han åter upp i vagnen och ropade muntert: Till Paris, mitt herrskap! Till Jonas och Helen! Raska på, Johannes!

Man anlände till Aspafors' station i synnerligen god tid. Kaptenen och hans värdfolk togos emot av stinsen, som överlämnade en del post. Se här! Se här! utbrast kaptenen förnöjd. Brev från Jonas! Det kom i sista stund kan man säga. Låt nu se, vad den gynnaren har att förtälja!

Han steg in i en liten lövsal, följd av de glättigt surrande Fagerlindarna. Han slog sig ned på bänken och bröt hastigt brevet.

Från vem?

Brevets innehåll var utan tvivel grymt. Men vem hade fört pennan? Kroppsligen taget Jonas Kerrman. Men andligen? Den återuppståndne pastorsadjunkten, det lilla landsortshelgonet, vars knoppande syrenhäck man nyss kört förbi? Eller hans hustru, sömmerskan av Bekännelsens dag, den en gång »imponerade» prästfrun?

Nej. Sanningen är, att brevet skrivits av J. A. C. Loewen, den unge strebern, falskspelaren, äktenskapstjuven och riktats till gamle Jase, skråpuken, som för några dagar sedan blivit — eller trott sig bliva — åter en människa.

Brevet, dagtecknat i Paris, löd:

Far!

Min far var framlidne pastor P. Kerrman. Du är endast en avlägsen släkting till min mor. Jag tackar dig för allt vad jag fått av dig, men du har ingen rätt över mig.

Jonas Kerrman.

De beskedliga Fagerlindarna, som med vänligt glittrande ögon sågo fadern bryta sonens brev, varsnade nu att hans vänstra kind veckades upp mot ögat. Han slog upp munnen i en kippande gäspning. Brukspatronen skyndade till och slog armen kring hans skuldror.

Jases seger.

Man har på Aspafors tvistat om brevets betydelse för Jäses sjukdom och död. Hans hälsotillstånd var redan förut känt (läkaren hade förbjudit resan, men Fagerlindarna hade inte haft hjärta att hindra honom.) Hjärnblödningen kom således icke särdeles överraskande. Men kunde man tänka sig, att det grymma brevet var dess närmaste orsak, eller var det kanske snarare den glada och våldsamma oron över resan, sammanträffandet med sonen, försoningen ined släkten, som vållade slaganfallet ? Var alltså glädje eller sorg dödsbringare? Enligt brukspatron Fagerlinds åsikt hann Jase aldrig läsa en stavelse av brevet, hann knappt taga det ur kuvertet. Fru Fagerlind, även hon åsyna vittne, vågade icke bestämt påstå, att Jase läst brevet, men ansåg det likväl troligt, eftersom han icke vid återvunnen sans begärde att få del av denna sista hälsning från sonen. Brevets betydelse vet alltså endast Den, som vet mer än vi.

Däremot veta vi någonting annat. Efter den första hjärnblödningen levde Jase ännu två dygn, stundtals vid medvetande, stundtals icke. Han låg i en stor, vacker gammal säng av holländsk tillverkning. Enligt släkttraditionen skall Gustav II Adolf vilat i den någon eller några nätter, och den kallas därför Kungasängen. Den är bred för fyra. Här låg nu Jase, kämpande med döden. Hans ansikte var vackert och välskuret då icke vissa ryckningar förvredo munnen. Ögonen, högkupiga

och högblå, tycktes med intresse iakttaga sänghimmelns sniderier, det gula, lätt vitnade pipskägget stod käckt rakt fram, i kroppen förmärkte man då och då vissa ristningar, som om denne »enkle knekt» ännu inför döden sökt och i det hela lyckats upprätthålla en kroppslig disciplin.

Som i kamp — dödskamp — tedde sig blott hans högra hand, vilken gång på gång halvt öppnades för att åter helt och hårt slutas. Samma hand som en gång sökt tvinga Fortuna till lydnad. Man kunde frestats att tro, att det var den ödesdigra åtbörden av anno 62, som upprepades i dödskampen.

Så var det icke. En ännu mera ödesdiger kamp förnyades under dessa två dygn. De goda Fagerlindarna, som sett Jäses spelande fröjd vid tanken att återvinna son och vänner, sporde honom kort efter hjärnblödningen, om de ej borde kalla Jonas till Aspafors. Jase svarade icke genast, men efter några ögonblick började den förut omtalade rörelsen i högra handen. Jäses svar blev:

Nej. Han är för ung att stå vid en dödsbädd.

För ung att stå vid en dödsbädd? En tjuguårig yngling för ung att stå vid sin fars dödsbädd? Yttrandet stämmer illa med en gammal knekts kärva och manliga åsikter.

Däremot kan man tänka sig, att även en gammal knekt finner det olämpligt att föra en tolvårig gosse till ett dödsläger. Den döende Jase hade glömt åtta år av sitt liv! För honom var Jonasunder dessa dygn alltjämt gossen, som följde honom till affären vid Regeringsgatan, gossen, som föreställdes för finfina mormor med orden: »son till en avlägsen släkting», gossen, som följt honom hem motsträvigt. Gossen, som sa: Far brukar säga att jag gör far heder. Å, snälla, säg det aldrig mer. — Gossen, vars hand långsamt men beslutsamt drog sig ur fars hand.

Jase på sin dödsbädd kämpade ännu för att få behålla den lilla handen i sin. De sista ord man förnam från knekten, strebern, dandyn, falskspelaren J. A. C. Loewen voro: Jag förstår dig inte min gosse — — — låt oss gå hem till mor —

Jases död blev Jases seger. Då han avstod från att återse Jonas, då den krampaktigt gripande handen avstod från en annan människas hand, då hans döende hjärta avstått från sin längtan — då först hade brottslingen erkänt. Och i den långa, tunga process vi föra ges blott en verklig seger: bekännelse.

Ungdom.

De beskedliga Fagerlindarna sa till varandra: Ska vi verkligen underrätta Jonas och Bourmaisters om Jases död? De hinna ändå inte till begravningen. Och tänk på de båda unga! Mitt i förlovningen! Nej, det gör vi inte. Jase

själv skulle ha sagt nej.

Det telegram, som utgick från Aspafors till Paris meddelade sålunda endast att Jase allvarligt insjuknat och hans resa avbrutits. Max & Eddi321

sörjde. Vaxkabinettsdockan, dandyn av anno 62, skulle icke beles av dandies i dagens Paris! De båda herrarna, som redan lidit så mycket, kände att ödet åter förolämpat dem. Våren föreföll dem trist. De saknade nöjen. Nöjesmänniskor straffas genom sina nöjen antingen genom att få dem eller genom att nödgas avstå från dem.

Pappa och mamma Bourmaister, underrättade om den avbrutna resan, drogo var sin lättnadens suck. Senare, då dödsfallet blev dem bekant, utbrast fru Cecilia förfärad: Tänk — jag som var nära att tacka Gud för att Jase inte kom —!

Även goda människor råka stundom in på de dystra fält, där dödssynder gro.

Jonas och Helen?

Skyddades alltjämt av den magiska ring, som kallas kärlek. Visste ingenting. Förnummo ryktesvis att familjen Bourmaister (av vilken de utgjorde en del) snart skulle lämna Paris. Då sa Jonas: Min vän, låt nu en karl med bildning och skick lära dig goda seder. Vi ska lämna Paris — vi måste gå på avskedsvisiter! — Flickan hoppade högt i skräck! Skulle hon gå på avskedsvisit till de tjugu aristokratiska hus, som hon nära nog glömt? Jonas lugnade henne. Hade Hennes Lilla Obetydlighet lyckats glömma tjugu Aristokratiska Hus, så hade tjugu Aristokratiska Hus alldeles säkert lyckats glömma Hennes Lilla Obetydlighet.

I stället förde han henne till:

1) Jardin des plantés för att uppvakta ett visst 21. — Bergman, Jonas ocli Helen.322

gammalt lejon, som på härskaresätt ingripit i deras liv. Tyvärr stod buren tom. Den ärevördige gamle hade tröttnat att ryta, tröttnat att höja och sänka de tunga ögonlocken över glänsande guldglober. De båda unga måste nöja sig med att inför en tom bur till den ärevördige gamles ära och åminnelse utföra en viss ceremoni.

2) Vidare förde hon honom till Sibyllan. Ty, sa hon, den som så i första blinken upptäcker att du är dum — hon måste vara en människa med skarp blick och magisk visdom. Jag vill bli spådd av henne! — Denna gång kände Sibyllan inte igen sin gunstling, Jonas. Däremot kände hon igen Helen och utbrast: A, min lilla, är du inte den flickan, som blev förlovad med en dum pojke? Du måtte ha skaffat dig en annan ? Den där ser lite mera klyftig ut. — Nej, genmälte Jonas, jag är samme pojke, den dumme. — Strax grep gumman hans hand till att spå. En sekund — och hennes ansikte uttryckte en så livlig spänning, att inte blott Helen utan ock hennes skeptiske vän smittades. Så säg då vad ni ser, madame! viskade Helen. Sibyllan mumlade: Jag ser, att han är kär i en flicka! — Ja, det är ju jag det! viskade Helen, hes av spänning. Jag ser, återtog sibyllan, att han kommer att gifta sig och få barn. — Ja, det är ju klart, sa Jonas (utan att rodna). Han kommer att förtjäna mycket pengar genom mycket arbete. — Det förstås! avbröt bankirdottern otåligt. Sibyllan pause-rade, därpå trevande: Stundom blir han lycklig,323

stundom olycklig. — Äh, sa Jonas, anande oråd. Sibyllan såg upp på honom med sin kloka, fräna men vänliga blick, avslutade seansen, sägande: Och till sist min gosse kommer du att dö! Hon reste sig och tillfogade: Det är det enda, som en verklig mästarinna av facket har att säga två ungdomar som ni. Ge er nu i väg, ungar, och tag en gammal kärings välsignelse med er.

3) Gingo de till sjukhuset, till vadmalsråttan. Den sjuka var utom all fara, men ett verkligt tillfrisknande var knappt tänkbart. I låg och gnällig ton delgav hon Helen sina bekymmer. Under tiden stodo herrar Corfitz Hansson och Jonas Kerrman i en vrå av sjukrummet och bugade sig för varandra. Efter några fraser yttrade Corfitz att han, tack vare bankirens tillmötesgående och hans egen älskade flickas lilla kapital, trodde sig i stånd att begynna en välsignelsebringande verksamhet i Kongo. Som herr Kerrman väl antagligen efter kortare eller längre frist skulle upptagas i den mäktiga och högaktade firman Ahnfeldt, Bourmaister & Co, vågade herr Hansson uttrycka en förhoppning om framtida angenämt och redbart samarbete. Herr Kerrman svarade, att allt

detta torde vara ställt på mycket lång sikt och att han näppeligen trodde på något samarbete. — Trettio år senare begrovos de båda herrarna i samma grav och multna nu broderligt samman.

4) Gjorde Jonas och Helen avskedsvisit så att säga hos sig själva. De råkade nämligen in i dendär bergsklyftan högt uppe på Montmartre, där Helen en gång förr varit »efterhängsen och sliskig» (hans terminologi) samt Jonas »brutal och ohyfsad» (hennes terminologi). Denna gång förekom överhuvudtaget ingen terminologi. Det blev en stum visit.

Men Vår Herres änglar skredo genast fram under himmelskupan och ur deras basuner gingo dessa vita, mjuka, vackra moln, som i sin tillfälliga skönhet fångat något av evighetens fägring.

Ungdom, älskade ungdom.